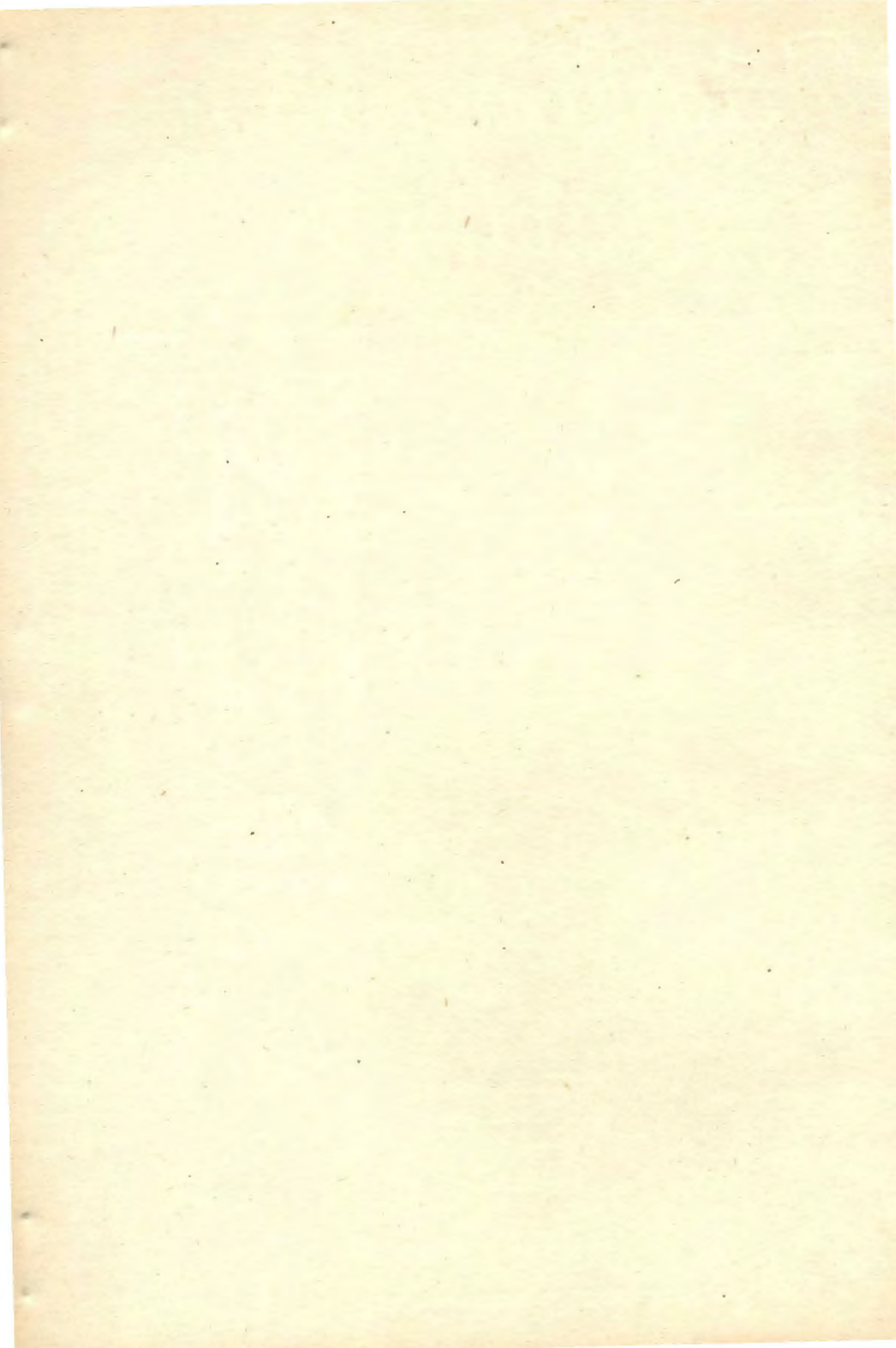

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA

Supplementum 1

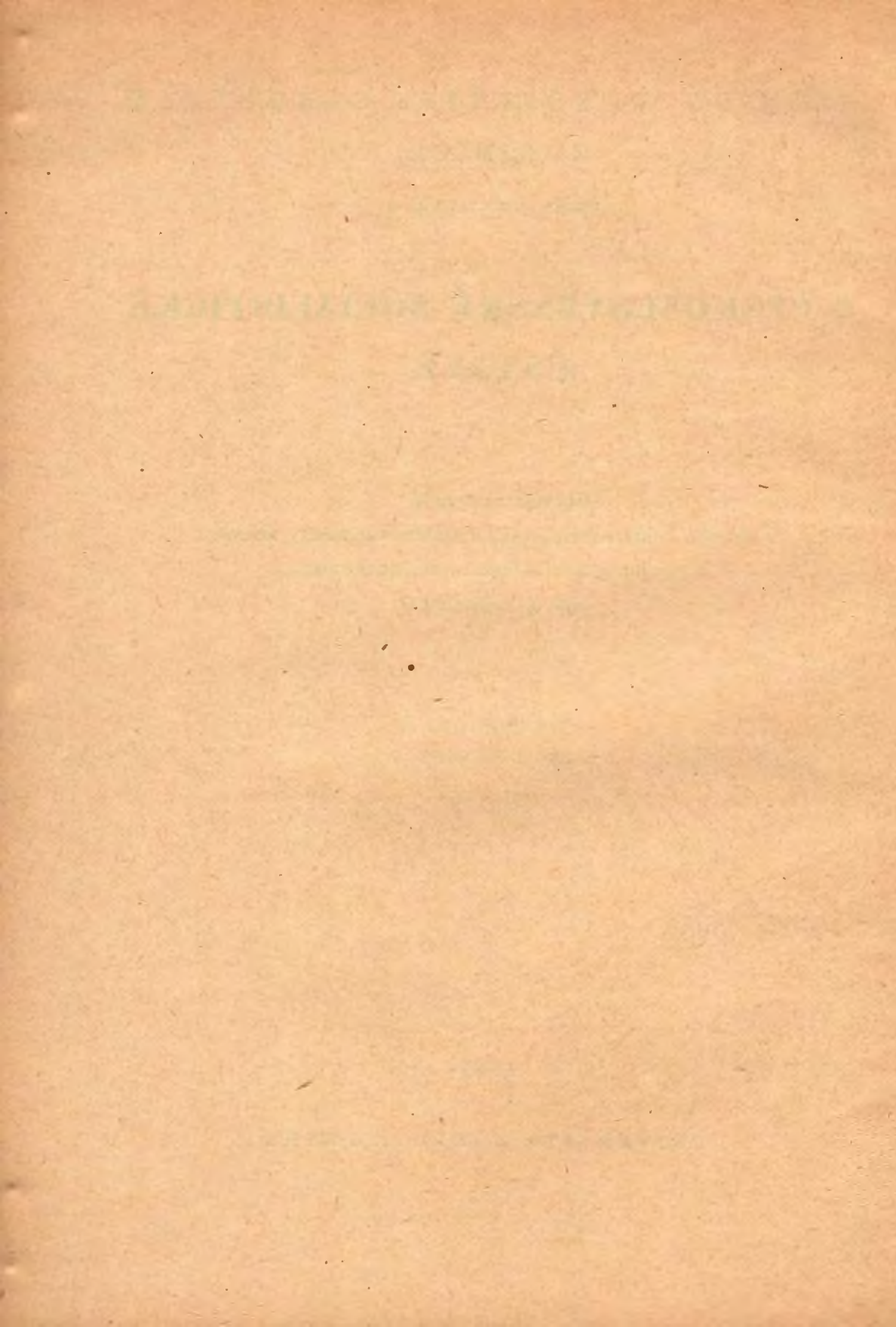
O ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ
ÚSTAVĚ

Sborník materiálů
z vědecké konference právnické fakulty University Karlovy
o návrhu československé socialistické ústavy
dne 5. května 1960

USPOŘÁDAL
Dr. JÁN GRONSKÝ CSc.

1960

UNIVERSITA KARLOVA PRAHA

PŘEDMLUVA

Právnická fakulta University Karlovy uspořádala dne 5. května 1960 ve spolupráci s celozávodním výborem KSČ na Universitě Karlově, s Ústavem práva ČSAV a s Československou společností pro šíření politických a vědeckých znalostí vědeckou konferenci o návrhu nové ústavy.

Konference pořádané v rámci oslav 15. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou se účastnil značný počet pracovníků vědy i praxe.

Návrh nové socialistické ústavy, schválený a předložený k všennárodní diskusi ústředním výborem KSČ, patří k nejvýznamnějším politickým i právním dokumentům poslední doby, jenž vyvolal mohutný ohlas a mimořádný zájem mezi širokými kruhy našich občanů a stal se velmi důležitou součástí volební kampaně.

Návrh nové ústavy je současně významným dokumentem vědeckým, jenž oprávněně upoutává badatelský zájem vědeckých pracovníků z různých oblastí společenských věd, zejména však těch pracovníků, kteří se zabývají vědou o státu a právu.

Je tomu tak proto, že nová ústava zakotvuje základní ekonomické a politické změny, k nimž došlo v celé jedné historicky mimořádně důležité etapě vývoje naší společnosti, v etapě od upevnění naší lidové demokracie jako diktatury proletariátu až k plnému vítězství socialismu. Toto velkolepé vítězství si naši pracující vybojovali pod vedením KSČ, která obecné zákonitosti marxistickoleninského učení o socialistické revoluci vědecky a tvůrčím způsobem uplatnila v našich konkrétně historických podmínkách. Ústava vyjadřuje proto vědecky poznané obecné zákonitosti socialistické revoluce a také naše zvláštní zkušenosti.

Ústava není však odrazem jen dnešní naší již socialistické skutečnosti, nýbrž má také programový charakter ukazující tendence dalšího vývoje a uvolňující cestu rozvoje naší společnosti v další etapě, v etapě budování vyspělé socialistické společnosti, kdy budeme zároveň s dovršováním výstavby socialismu vytvářet předpoklady pro postupný přechod ke komunismu. Je jasné, že také zákonitá cesta dalšího vývoje naší státnosti ke komunistické samosprávě, která se bude uskutečňovat více méně současně s ostatními socialistickými zeměmi, je a bude ozářena nesmrtelnou vědeckou pravdou marxistickoleninského učení.

Návrh ústavy vyzvedává tento vědecký princip při rozvíjení naší společnosti slovy, že na podkladě vědeckého světového názoru jsou plně uplatňovány výsledky vědy v řízení společnosti i v plánování jejího dalšího rozvoje.

Právnická fakulta si kladla za úkol na konferenci vědecky objasnit rozmanité stránky návrhu nové ústavy. Přitom šlo především o to, aby vědecké poznatky a vědecky podložená argumentace pomáhaly propagandistům z fakulty a z jiných pracovišť při správném vysvětlování návrhu ústavy. Tím jsme chtěli přispět

již v období předvolební kampaně k prohlubování socialistického vědomí našich pracujících. Konference byla také prvním krokem v usměrňování práce vědeckých pracovníků v oblasti vědy o státu a právu k hlubšímu bádání všech jevů týkajících se nové ústavy.

Na konferenci byly předneseny čtyři hlavní referáty učiteli právnické fakulty - členy komise ÚV KSČ a ÚV NF pro řízení všennárodní diskuse a pro přípravu konečného návrhu ústavy.

K hlavním referátům vystoupila řada diskutujících a předsednictvu došly další příspěvky, které již nemohly být předneseny.

Probojovávání ústavy v tom smyslu, aby její ustanovení přešla do života a myslí našich pracujících, není jednorázový úkol, ale delší proces výchovné a uvědomovací práce.

Předkládáme proto veřejnosti autory redigované stenografické záznamy hlavních referátů a diskusních příspěvků v přesvědčení, že tato publikace bude pomocníkem nejen propagandistům a učitelům, ale bude také východiskem pro další práci vědeckých pracovníků.

1. června 1960

Prof. dr. V. F á b r y, kandidát právních věd,
děkan právnické fakulty University Karlovy

I.

HLAVNÍ REFERÁTY

OD VZNIKU LIDOVÉ DEMOKRACIE V ČESKOSLOVENSKU K SOCIALISTICKÉ ÚSTAVĚ

akademik Vladimír Procházka

předseda VII. sekce ČSAV

vedoucí katedry státu a práva SSSR právnické fakulty University Karlovy

ÚVOD

V těchto dnech oslavujeme patnácté výročí svého osvobození Sovětskou armádou a patnácté výročí vzniku lidové demokracie v Československu. Není to pouhé formální výročí, pouhé konstatování, že uplynulo patnáct let. Je to chvíle v historii obou našich národů velmi významná, je to jakési shrnutí a vyvrcholení dosavadního vývoje. Je to zároveň nástup do dalšího období, k ještě vyšším cílům. Je to vyvrcholení vývoje, který přes všechny překážky, zvraty a zdánlivé výchyly tvoří jednotnou linii od začátku až do dnešní chvíle. A touto jednotnou linií je cesta k socialismu, jehož definitivního vítězství jsme v poslední době dosáhli. Není náhodou, že soudruh N. S. Chruščov, když vítal naši delegaci před několika dny v Moskvě, užil slov „socialistická Československá republika“.

Náš vývoj ovšem nebyl a není izolovaný, osamocený. Je součástí obrovského světového procesu, který byl roku 1917 zahájen vítězstvím proletářské revoluce v Rusku. Je součástí obrovského světového procesu přechodu od kapitalistické společnosti ke společnosti komunistické, přechodu, který na základě vědeckého zkoumání zákonů společenského vývoje předvíдали klasikové marxismu-leninismu.

„Mezi kapitalistickou a komunistickou společností leží období revoluční přeměny jedné společnosti v druhou. Tomu odpovídá také politické přechodné období, v němž stát nemůže být ničím jiným než revoluční diktaturou proletariátu,“ — napsal Karel Marx již roku 1871 ve svém slavném díle *Kritika gothajského programu*.

Nedávno jsme oslavili také 90. výročí narození velikého Lenina. To nám znovu připomnělo, jak významnou úlohu sehrály jeho myšlenky, jeho tvůrčí rozvinutí marxismu a jeho státnická činnost v našem vlastním vývoji.

A konečně: k vítězství socialismu v Československu — podle charakteristiky centrálního orgánu Sjedinené socialistické strany Německa *Neues Deutschland* z 21. dubna dochází v druhé zemi po Sovětském svazu také ve velmi pozoruhodném stadiu mezinárodního vývoje. V poslední době se staly zřejmé

celému světu úspěchy světové socialistické soustavy, zejména obrovské úspěchy Sovětského svazu ve všech oborech lidské činnosti. V koloniálních a bývalých koloniálních zemích, které byly inspirovány k osvobozovacímu boji již proletářskou revolucí v roce 1917, dochází v poslední době k novému, neslýchanému dosud rozmachu hnutí za svobodu — hnutí, které spolu s úspěchy světové soustavy socialismu mění naprosto rovnováhu sil v celém světě. Důsledná mírová politika Sovětského svazu, obhajovaná tak skvělým způsobem N. S. Chruščovem na mnoha mezinárodních setkáních, přináší své ovoce: podstatné uvolnění mezinárodního napětí. Lidstvo stojí ve svých dějinách poprvé před reálnou nadějí, že dojde k úplnému odzbrojení i k zamezení dalších válek. V nejbližší době, ještě v květnu, dojde ke konferenci na nejvyšší úrovni. Ať jsou její výsledky jakékoliv, znamenají již pouhé její svolání velký úspěch pro věc světového míru.

V tomto velkém historickém procesu — to, myslím, můžeme s hrdostí říci — nestojí náš stát, Československo, nikterak na posledním místě. Neboť právě v této mezinárodně významné chvíli mohl náš stát prohlásit, že dovršuje výstavbu socialismu a že připravuje — spolu s ostatními socialistickými zeměmi — předpoklady pro přechod ke komunismu. A právě v této chvíli provádí náš lid pod vedením komunistické strany velkou přestavbu státu i společnosti již na plně socialistických základech. A právě v této chvíli také naše komunistická strana předkládá lidu návrh nové, již plně socialistické ústavy Československa, která má nejen zachytit a zakotvit výsledky patnáctiletého snažení našeho lidu, ale také naznačit další velké perspektivy.

Myslím, že shodou všech těchto okolností je přestavba našeho státu, jejíž důležitou součástí je naše nová ústava, významnou událostí nejen pro nás, ale i pro všechny ostatní svět,

Mým úkolem na naší vědecké konferenci je, abych v tomto úvodním projevu vyložil nejzákladnější rysy nové ústavy, a to v historických souvislostech, jinak řečeno: z hlediska našeho dosavadního vývoje.

K tomuto historickému pohledu patří nesporně otázka lidové demokracie.

VZNIK LIDOVÉ DEMOKRACIE V ČESKOSLOVENSKU

Jak již bylo řečeno, náš vývoj je součástí světového historického procesu, procesu přechodu lidské společnosti od kapitalismu ke komunismu, který byl zahájen vítězstvím proletářské revoluce v Rusku v roce 1917. Nástupem k tomuto přechodu byl v naší zemi již vznik lidové demokracie v roce 1945,

umožněný vítězstvím Sovětské armády ve Velké vlastenecké válce. Přesněji bychom mohli říci, že náš pracující lid — jako pracující lid mnoha jiných zemí — se roku 1945 rozbíhal k tomuto nástupu již podruhé; poprvé totiž v letech 1918-1920 pod bezprostředním tehdy vlivem vítězné Říjnové revoluce, kdy došlo již k dočasnému zřízení sovětských republik také na východním Slovensku, v sousedním Maďarsku nebo Bavorsku. Ale tento nástup byl zadržen a zvrácen, a to především z toho důvodu, že nebylo revolučního vedení, nebylo ještě Komunistické strany Československa, která vznikla až v roce 1921.

Podruhé — a tentokrát pod vedením revoluční strany, a proto zdařile — došlo k tomuto nástupu v důsledku osvobození Sovětskou armádou v roce 1945, kteréžto výročí právě oslavujeme.

Náš vývoj byl tedy proti vůli našeho pracujícího lidu zdržen skoro o 30 let, přesně řečeno o 28 let. Dochází-li dnes u nás po pouhých 15 letech a na základě ohromného rozvoje výroby a životní úrovně pracujících k vítězství socialismu — podle zmíněného soudružského listu *Das neue Deutschland* jako v druhé zemi světa po Sovětském svazu — je to jistě ohromný úspěch našeho lidu i politiky naší strany. To je třeba vyzvednout také ve srovnání s dvaceti lety buržoazní republiky, zejména s jejím krachem v hospodářské krizi třicátých let a s její katastrofou v mnichovské kapitulaci.

A nyní chci zdůraznit jeden důležitý mezinárodní aspekt, jinak řečeno: chtěl bych náš vývoj zasadit do mezinárodního rámce.

Vznik lidové demokracie v Československu — jako v jiných obdobných zemích — spadá do druhé etapy obecné světové krize kapitalismu. Jak známo, J. V. Stalin ve své knize *Ekonomické problémy socialismu v SSSR* z r. 1953 analyzoval otázku světové krize kapitalismu a zjistil, že probíhá a probíhala ve dvou etapách. První etapa v souvislosti s první světovou válkou, druhá v souvislosti s druhou světovou válkou. Mezi oběma etapami jsou jisté rozdíly.

Z dnešního našeho hlediska je zejména důležité, že v druhé etapě této světové krize, tj. za druhé světové války, existovala již socialistická velmoc, že již na jedné šestině světa byl vybudován socialismus, že tam od roku 1936 platila již socialistická ústava a že to byla velmoc, která vítězně rozhodla válku proti mezinárodnímu fašismu. K tomu se podle mého názoru stále málo přihlíží, ačkoli z toho vyplývají významné závěry.

Avšak právě z této skutečnosti vyplývají některé zvláštnosti, jimiž se odlišují země lidové demokracie od sovětské formy. Marx ve svém klasickém výroku z r. 1871, který jsem na začátku uvedl, formuloval otázku přechodu ke komunismu — a nemohl ještě jinak — abstraktně, bez ohledu na různé země. Jeho učení pak rozvinul tvůrčím způsobem Lenin. Zde mám na mysli hlavně dvojí věc: především analýzu kapitalistického vývoje v imperialistickém stadiu, kterou provedl Lenin krátce před první světovou válkou. Touto analýzou došel k závěru o nerovnoměrném vývoji kapitalismu. Z toho pak vyvodil konkrétní závěr, že

je možno, aby socialismus zvítězil nejprve v několika zemích, nebo dokonce jen v jedné zemi. A vítě všichni, že jeho závěry byly skvěle potvrzeny celým vývojem mezi dvěma světovými válkami i dalším vývojem. Pokud pak jde o přechod od kapitalismu ke komunismu, který jako první stadium zahrnuje přechod od kapitalismu k socialismu, Lenin předvídal a napsal již v roce 1917, tedy ještě před vítězstvím proletářské revoluce, ve svém *Státu a revoluci*:

„Přechod od kapitalismu ke komunismu musí ovšem vytvořit velikou hojnost a mnohotvárnost politických forem, ale podstata bude přitom nezbytně jedna: diktatura proletariátu.“

(Vybr. spisy 2, str. 152.)

Na jiném místě, ještě předtím, v říjnu 1916, v článku *O karikatuře marxismu* formuloval Lenin tuto myšlenku ještě podrobněji. Poukázal především na to, že přes svou stejnorodost v základních věcech, tj. že jsou to všechno diktatury buržoazie, nejsou politické formy ve vyspělých imperialistických zemích stejné. Uvedl jako příklad Ameriku, Anglii, Francii, Německo. A napsal dále:

„Táž rozmanitost se objeví i na cestě, kterou projde lidstvo od nynějšího imperialismu k socialistické revoluci zítřka. Všechny národy dospějí k socialismu, to je nevyhnutelné, ale všechny k němu nedospějí úplně stejně, každý vnese do té či oné formy demokracie, do té či oné formy diktatury proletariátu, do takového či onakého tempa socialistického přetváření různých stránek života společnosti něco specifického.“

(Spisy 23, str. 71.)

První poučka o hojnosti a mnohotvárnosti forem přechodu je obecně známa. Ale nesmí se zapomínat ani na druhou poučku, že v různých zemích je také tempo přechodu k socialismu různé. To by bylo možné ukázat podrobně na vývoji různých zemí.

I tyto Leninovy poučky se skvěle potvrdily a potvrzují před našima očima i nadále vznikem a vývojem zemí lidové demokracie.

Na XX. sjezdu KSSS mohl pak soudruh Chruščov tuto myšlenku vyjádřit již docela konkrétně, když se ve své zprávě zabýval podrobněji formami přechodu od kapitalismu k socialismu.

„Dnes existuje,“ pravil tam „vedle sovětské formy přestavby společnosti na socialistických základech také forma lidové demokracie.“

Potom soudruh Chruščov jmenoval Polsko, Bulharsko, Československo, Albánii a ostatní země a dodal:

„... tato forma vznikla a uplatňuje se v souladu s konkrétními historickými a sociálně ekonomickými podmínkami a zvláštnostmi každé z těchto zemí. Byla všestranně vyzkoušena v průběhu deseti let a plně se osvědčila.“

(Nová mysl, zvl. číslo, únor 1956, str. 22.)

Poslední autoritativní výklad této otázky podává nová kniha, která vyšla nedávno v Sovětském svazu a která byla již, jak jsem slyšel, přeložena do slo-

venštiny a bude jistě přeložena i do češtiny. Jsou to *Osnovy marksizma-leninizmu* [Základy marxismu-leninismu — Gosudarstvennoe izdatel'stvo političeskoy literatury, Moskva 1959], ve kterých je tato věc podrobně rozebrána a kde se uvádějí (str. 558-566) nejen dvě, ale již tři možné formy přechodu od kapitalismu k socialismu: sovětská forma, lidově demokratická forma a také další formy, které podle výsledků XXI. sjezdu KSSS připouštějí možnost, že by za jistých okolností proletariát využil parlamentní cesty.

Vítězství Sovětského svazu ve Velké vlastenecké válce má ohromný dosah jak ve světovém historickém měřítku, tak ovšem i speciálně pro oba naše národy. To je známo a dnes tak obecně uznáno, že se o tom nemusím dále šířit. Zde bych však chtěl zdůraznit jednu věc: totiž k tomu, aby tohoto sovětského vítězství bylo možno pro náš přechod k socialismu dostatečně využít, bylo třeba, aby vedle tohoto rozhodujícího mezinárodního momentu existovala ještě druhá složka, kterou bych nazval vnitřní — vhodná situace v naší zemi. A ta byla u nás dána tím, že zde, v Československu, byly pro rychlý vývoj k socialismu značné předpoklady — předpoklady dvojího druhu: jednak předpoklady, které bych nazval materiálně technickými, totiž vysoce vyvinutý průmysl a zemědělství na značné úrovni — obojí ovšem v kapitalistickém smyslu. Tuto skutečnost ostatně konstatoval soudruh Chruščov 3. května 1960 ve svém projevu při zahájení výstavy „Československo 1960“:

„Je třeba uznat, že kapitalismus zanechal lidové moci poměrně vyspělý průmysl a zemědělství. To znamená, že výchozí pozice země byly na začátku jejího postupu k socialismu mnohem příznivější než v sousedních lidově demokratických zemích. To umožnilo československému lidu rychleji kráčet k novému životu.“

(Rudé právo, 4. 5. 1960.)

Dále sem nutno počítat vysokou úroveň naší kultury a zejména také — a to považuji za velmi důležité — velké revoluční tradice.

Tato naše povšechná vnitřní situace hospodářská i kulturní byla jedním z důvodů, že jsme mohli tak rychle dospět k tomu, že dnes stojíme přímo před dovršením vyspělé socialistické společnosti.

Druhým, snad ještě důležitějším momentem, který byl rozhodující pro vývoj posledních patnácti let, je pevné odhodlání našeho pracujícího lidu dospět po zkušenostech s buržoazní republikou a okupací k novému společenskému řádu. Přitom byla — na rozdíl od let 1918-1920 — rozhodující skutečnost, že náš lid již za odboje a vlastně již předtím za boje o vytvoření lidové fronty v posledních letech buržoazní republiky si postavil v čelo osvědčený a zocelený předvoj dělnické třídy — Komunistickou stranu Československa.

Že je tomu tak, že k přechodu od kapitalismu k socialismu, zejména k tak úspěšnému a poměrně rychlému přechodu, je třeba o b o u těchto momentů, mezinárodního i vnitřního, o tom, myslím, svědčí také srovnání našeho vývoje s vývojem v některých zemích, které v letech 1944-1945 byly v obdobné situaci. Ne všechny země přecházejí k socialismu poměrně hladce a poměrně pokojnou cestou jako my. V některých zemích se dokonce podařilo vývoj, při němž se jejich lid již chystal nastoupit cestu směrem k socialismu, zvrátit. Je například mým hlubokým přesvědčením, že Řecko bylo v r. 1944 úplně zralé pro přechod k lidové demokracii a pro další cestu k socialismu, ale že vývoj tam byl zvrácen anglo-americkou intervencí v prosinci r. 1944, která dosadila k moci buržoazní reakci, jež tam vládne dodnes.

To jsou tedy podle mého názoru hlavní momenty, které sehrály svou roli při vzniku naší lidové demokracie a za naší cesty k socialismu: především vítězství Sovětského svazu a naše osvobození Sovětskou armádou, a současně odhodlání našeho lidu nevracet se k buržoazní republice a jít kupředu k novému společenskému řádu pod vedením dělnické třídy a jejího předvoje — KSČ. Pro poměrně rychlý vývoj k socialismu pak byly u nás další značné předpoklady materiální i kulturní.

To je hlavní důvod, proč tvrdím, že v našem vývoji se přes všechny zdánlivé výchyly projevuje jednotná linie od roku 1945 a vlastně již z dob odboje, přičemž náš lid také navázal tam, kde byl ve svém prvním nástupu odražen vítězstvím buržoazie v prosinci r. 1920. Tyto skutečnosti jsou pro mne také hlavním dokladem pro koncepci, podle které již naši národní a demokratickou revoluci r. 1945 a vznik lidové demokracie v této revoluci v souvislosti s vítězstvím Sovětské armády je nutno považovat za nástup k přechodu od kapitalismu k socialismu, a že tento nástup nelze v žádném případě vykládat jako buržoazně demokratickou revoluci, jak se to v dřívějších letech u nás dosti často ve vědeckých pojednáních dělalo.

I tyto věci bylo třeba zde vyložit, poněvadž jsou také obsaženy v návrhu nové ústavy. Myšlenka o vzniku a vývoji naší lidové demokracie je podkladem historické (druhé) části *Prohlášení*. Ze slov „za těchto patnáct let, co se stal (naš pracující lid) hospodářem své země...“ je vidno, že nová ústava klade rozhodující předěl v třídní povaze státu do r. 1945, nikoli až do r. 1948.

PRVNÍ ETAPA VÝVOJE ČESKOSLOVENSKÉ LIDOVÉ DEMOKRACIE

Hlavním politickým obsahem této etapy byla otázka, zda se podaří nástup našeho pracujícího lidu na cestu k socialismu rozvinout pod vedením komunistické strany dále, až k jeho vítězství, či zda se vnitřní a mezinárodní reakci podaří tento přirozený, historicky daný vývoj zvrátit.

Že je takový zvrat možný, o tom jsme se názorně přesvědčili již r. 1919. Jak známo, tehdy již začaly vznikat sovětské republiky i mimo hranice bývalého Ruska: v Maďarsku, u nás na východním Slovensku, v Bavorsku. Ale následkem zahraniční intervence a vnitřní kontrarevoluce došlo brzo k jejich pádu. Zahraniční intervence zlikvidovala tehdy také sovětské republiky v Estonsku, Lotyšsku a na Litvě. Ale nejen to — přesvědčili jsme se o tom znovu také poměrně nedávno po druhé světové válce, např. v Itálii a Francii. Také v těchto zemích se projevily jisté náběhy k obdobnému vývoji, jaký se později uskutečnil v zemích lidové demokracie, také v nich byly komunistické strany původně zastoupeny ve vládě. Proto také jejich první ústavy, uzákoněné po porážce fašismu, byly poměrně pokrokové. To platí zejména o italské ústavě, která je stále ještě platným zákonem a o jejíž plné uplatnění Komunistická strana Itálie nyní bojuje. Nechci tím ovšem říci, že by snad Itálie nebo Francie byly někdy lidovými demokraciemi, ale chtěl bych zdůraznit, že se v nich také projevil jistý náběh k takovému vývoji, poněvadž i t a m chtěl pracující lid dospět k novému společenskému řádu, což znamená, že to chtěl i tam, kde osvobození od fašismu nepřišlo s vítěznou Sovětskou armádou, nýbrž s obsazením Anglií a Amerikou. V oněch zemích se však všude podařilo vytlačit brzo jejich komunistické strany z vlády a další vývoj se pak bral po cestě rostoucí reakce. A je vám známo, že poslední francouzská ústava, de Gaullova ústava páté republiky, je vlastně ústavou autoritativního režimu a odbourává do značné míry i ty buržoazně demokratické svobody, na které byla buržoazie kdysi tak hrdá.

Po těchto zkušenostech teprve oceníme, jak správná byla politika naší komunistické strany pod vedením zesnulého Kl. Gottwalda — politika, která dovedla skvělým způsobem připravit přechod k úplné diktatuře proletariátu a otevřít tak všechny dráhy pro naši další cestu k socialismu. Tato politika se konkrétně uplatnila zejména ve dvou základních programech naší státnosti, které zformuloval Klement Gottwald a které na návrh Komunistické strany Československa Národní fronta Čechů a Slováků jednomyslně přijala. Mám na mysli Košický program z 5. dubna 1945 a Budovatelský program z 8. července 1946.

Košický program, jehož výročí jsme v těchto dnech také slavnostně vzpomenu, je veliký, velmi významný dokument! Byly v něm zejména obsaženy tyto velké zásady, rozhodující pro celý náš další vývoj: především zásady naší zahraniční politiky, v nichž se proklamuje naše věčné spojenectví se Sovětským svazem; za druhé princip lidové správy na základě národních výborů, což komunisté předtím probojovali vůči londýnské emigraci ústavním dekretem z prosince r. 1944; a konečně: nová úprava poměru Čechů a Slováků v duchu leninské národnostní politiky. Pokud se týká národního hospodářství, nebyl v Košickém programu princip znárodnění ještě vysloven. Znárodnění však bylo připraveno konfiskací majetku zrádců a kolaborantů a zavedením národní správy ve velké části průmyslu.

Všimněte si, prosím, že všechny hlavní zásady Košického programu — zejména ty, které jsem právě vyjmenoval, — přecházejí v podstatě i do naší nové ústavy, ovšem ještě daleko více prohloubeny než to bylo možné v Ústavě 9. května: jednotný stát dvou bratrských národů, Čechů a Slováků; mírová zahraniční politika ve spojení se Sovětským svazem, která se zatím prohloubila až k naší pevné příslušnosti k celému světovému táboru socialismu; a konečně lidová správa, uplatňovaná do hloubky i šířky, především nově organizovanou soustavou národních výborů. To svědčí o dvojím:

1. O důslednosti politiky naší komunistické strany vlastně již z dob odboje, neboť naše strana dovedla tuto jednotnou linii uplatnit již v tak složitých situacích, jako byly odboj, konec války a první etapa vývoje lidové demokracie.

2. O správnosti téze, kterou hájím, že v našem vývoji se projevuje jednotná linie již od roku 1945, že nelze mluvit o první etapě našeho vývoje jako o nějaké zvláštní, snad buržoazně demokratické etapě, že již tehdy, v roce 1945, došlo v důsledcích revolučních událostí, Slovenského národního povstání a Pražského povstání, ke zřízení státu zásadně protichůdného typu než byl stát buržoazní; že tedy šlo v podstatě — ve smyslu oné Leninovy poučky — již o diktaturu proletariátu, třebaže v té chvíli to nebyla ještě diktatura úplná.

Jak známo, došlo u nás již za půl roku po Pražském povstání k podstatnému znárodnění průmyslu, bank, dopravy atd., což byla tak hluboká ekonomická a třídní přeměna, že je nutno ji považovat již za přeměnu typicky socialistickou. To také bylo v tom smyslu formulováno na X. sjezdu naší strany (v červenci 1954) a potom v stranických tezích, vydaných v roce 1955 k 10. výročí našeho osvobození.

Musím ovšem dodat, že tehdy — v letech 1945, 1946, 1947 — otázka lidové demokracie nebyla ještě teoreticky propracována. Zejména stranická komise, která pracovala na návrhu lidové demokratické ústavy (pozdější Ústavy 9. května), musila pracovat nikoli podle teorie, nýbrž na podkladě praktické politiky komunistické strany i zkušeností našeho lidu. Vždyť vlastně teprve na XX. sjezdu KSSS (únor 1956) byly tyto zkušenosti zobecněny v onu Chruščovovu poučku, kterou jsem citoval — poučku o dvou formách přechodu různých zemí k socialismu.

Proto také považuji příliš rafinované spekulace o povaze první etapy lidové demokracie, jak se to u nás před časem dělalo, za poněkud nadbytečné. Podle mého názoru je lépe studovat konkrétní vývoj, zejména hluboce promyslet směrnice politiky naší strany a všechna hlavní fakta našeho vývoje, a teprve potom zobecňovat, dělat teoretické závěry — nikoli naopak, totiž tak, že se vychází z několika předem daných pojmů a pak se s nimi operuje. Dějiny se vytvářejí životem a činností lidu, nikoli disertačními pracemi kandidátů věd!

První etapu lidové demokracie dovršuje Vítězný únor, jehož „dítětem“ byla

také Ústava 9. května. O obojím bylo řečeno hodně při jejich nedávném 10. výročí v r. 1958, což zde nechci zbytečně opakovat.*]

Zde bych chtěl zdůraznit aspoň jeden moment: Obsah Ústavy 9. května byl dán směrnicemi strany, které byly vyjádřeny zejména v Budovatelském programu z 8. července 1946, jehož autorem byl Klement Gottwald a který jednomyslně schválila Národní fronta. Jak známo, hlavní směrnice tohoto programu byla dvojí: nová, lidově demokratická ústava měla navázat na všechny pokrokové tradice našeho lidu, ale hlavně měla zakotvit výsledky dosavadní politiky, zejména znárodnění, národní výbory a nový poměr Čechů a Slováků. Ústava 9. května to skutečně učinila, přičemž je důležité, že po Vítězném únoru dala strana ústy Klementa Gottwalda pokyn, aby ústavní návrh, který byl vypracován po dvouletém boji s reakčními živly v tehdejší Národní frontě, byl v podstatě zachován.

Ústava 9. května byla tedy dokumentem smíšené povahy — nechci říci kompromisem, poněvadž vyjadřovala skutečný stupeň vývoje, k němuž jsme tehdy dospěli. Zejména v hospodářství musela zachytit tehdejší situaci, totiž existující tehdy tři sektory našeho hospodářství: státní, družstevní, soukromý. Nemohla být tehdy napsána například podle vzoru ústavy sovětské z r. 1936, ústavy státu s již vybudovaným socialismem, protože by to tehdy neodpovídalo skutečnosti.

Ovšem Ústava 9. května obsahovala již tehdy důležité prvky socialistické, ba také celé partie v socialistickém duchu. Poukazují např. na princip hospodářského plánu, který tam byl jasně vysloven, a dále na socialistickou formulaci práv a povinností občanů, zejména práv sociálních. Kromě toho však Ústava 9. května — podobně jako první sovětská ústava, ústava RSFSR z r. 1918 — byla programová. Obsahovala také perspektivy dalšího vývoje, hlavně v úvodním *Prohlášení*, a proto jsme tehdy naši ústavu charakterizovali jako ústavu cesty k socialismu.

Dnes je ovšem vývojem překonána, ale je překonána, abych tak řekl, v nejkrásnějším slova smyslu, totiž tím, že se její hlavní účel splnil: dospěli jsme k socialismu. Byla však rozhodně nutným mezistupněm našeho vývoje, stejně jako celá první etapa vývoje lidové demokracie.

*) Uvádím především Sborník z vědecké konference ze dne 15. května 1958 *Ústava 9. května v deseti letech socialistické výstavby v ČSR* (ČSAV, Praha, listopad 1958), v němž se řada projevů (mezi nimi i oba moje) týkají též otázky lidové demokracie. Dále ze svých projevů:

Ke vzniku Ústavy 9. května — Právník č. 5, květen 1958;

Význam Února 1948 pro náš stát, vědu a hospodářství — Právník č. 6, červen 1958;

K výročí vzniku Československé republiky a mnichovské dohody — Právník č. 1, leden 1959;

Ústava 9. května jako problém první etapy vývoje československé lidové demokracie — Sborník Stát a právo V. — ČSAV Praha, duben 1959.

Líčit další vývoj od února 1948 by znamenalo probrat celou ohromnou látku budování socialismu v Československu a souběžně s tím také budování nového právního řádu, což ovšem v jednom referátu není možné. Chtěl bych zde proto vytyčit jenom jednu věc, která je v této souvislosti nejdůležitější. Již v usnesení XI. sjezdu Komunistické strany Československa v červnu 1958 bylo konstatováno, že v Československu bylo prakticky odstraněno vykořisťování člověka člověkem a v podstatě byly vybudovány základy socialismu. Tento sjezd vytyčil jako bezprostřední cíl dovršení výstavby socialismu v naší vlasti. Přitom mezi vytčenými pěti hlavními úkoly byl z hlediska socialistické povahy naší země snad nejdůležitější úkol první, podle něhož šlo o to, aby socialistické výrobní vztahy zvítězily v poslední velké oblasti, kde dosud mělo převahu soukromé hospodářství, tj. v zemědělství. S tím úzce souvisel také úkol č. 2 z tohoto sjezdu: odstranit zbytky antagonistických tříd, zejména kulaků. Je jasné, že to úzce souvisí, poněvadž zavedením socialistických výrobních vztahů v zemědělství odpadají přirozené poslední zbytky vykořisťovatelů — kulaků.

S tím pak souvisel ještě další úkol: kulturní revoluce.

A tohoto cíle, který vytyčil XI. sjezd KSČ, dosáhl náš lid pod vedením své strany za necelá dvě léta, takže ústřední výbor KSČ mohl na svých zasedáních z konce roku 1959 prohlásit v projevech soudruha Novotného, že socialismus v Československu zvítězil. To je opravdu veliký úspěch, který může ocenit každý, kdo ví, jaké obtíže byly v dvacátých a třicátých letech se splněním tohoto úkolu v Sovětském svazu.

Bylo by nyní třeba uvést a podrobně rozebrat hlavní údaje, zejména ty, které byly obsaženy v posledním projevu soudruha Novotného v Moskvě, kde je podán opravdu souhrnný pohled na náš vývoj posledních let. Ale aspoň jednu cifru bych tu rád zdůraznil, totiž zjištění soudruha Novotného, že v zemědělství hospodářství socialistické závody již na 86,2 % půdy v Československu. (Projev 2. května 1960 v Moskvě při uvítání na letišti.)

Opakuji: je to ohromný úspěch našeho lidu a politiky naší strany. Tento úspěch bude mít také velký význam mezinárodní, jak uvnitř světové socialistické soustavy, tak i v ostatním světě. K tomuto úspěchu se řadí úspěchy ostatních zemí světové socialistické soustavy, samozřejmě především úspěchy Sovětského svazu, o nichž jsem mluvil již v úvodu. Tak mohl na posledním, XXI. sjezdu KSSS v únoru 1959 prohlásit soudruh Chruščov ve své zprávě, když mluvil souhrnně o dalším vývoji socialistických zemí:

„Teoreticky je správnější předpokládat, že země socialismu při úspěšném využití možností, spočívajících v socialistickém zřízení, budou více či méně současně přecházet do vyšší fáze komunistické společnosti.“

(Nová mysl, zvl. č. 1959, str. 70.)

Zde jsou Leninovy teze o nerovnoměrném vývoji kapitalismu a o různosti forem přechodu ke komunismu rozvedeny dále a dovedeny na vyšší stupeň.

Když se pak podíváme na pokračování uvedené pasáže, uvidíme, že soudruh Chruščov také postavil proti sobě zákon nerovnoměrného vývoje za imperialismu a společný postup socialistických zemí ke komunismu na podkladu nových zákonů ekonomického rozvoje.

A všechny tyto skutečnosti, které jsou součástí našeho historického vývoje a jeho předpokladem — všechny tyto skutečnosti i jejich důsledky jsou v nějaké formě vyjádřeny v návrhu nové ústavy. To je třeba si uvědomit. Najdete je zejména v úvodním *Prohlášení* k návrhu nové ústavy, kde v II. části je to stručně načrtnuto a kde jsou výsledky snažení našeho lidu a politiky naší strany shrnuty zejména do slov: „Změnila se podstatně tvářnost celé naší země...“

Pokud jde o historické podklady, jež jsem se tady snažil vyložit, jsou shrnuty v téže druhé části *Prohlášení* do slov: „Lidová demokracie jako cesta k socialismu se plně osvědčila; dovedla nás k vítězství socialismu.“ Tyto výsledky nejsou ovšem v úvodním *Prohlášení* jen uvedeny, nýbrž jsou v celém obsahu a celé struktuře naší nové ústavy také provedeny.

HLAVNÍ RYSY NOVÉ ÚSTAVY

Nyní přecházím k tomu, abych stručně načrtl hlavní rysy nové ústavy, jak se jeví v návrhu, předloženém k všennárodní diskusi, přičemž nepůjdu samozřejmě do podrobností, protože následují ještě tři referáty o nejdůležitějších částech tohoto návrhu.

Naše nová ústava je shrnutím — pokud je to možné v právní formě — našeho dosavadního vývoje. Zakotví především výsledky úsilí a práce, kterých náš pracující lid dosáhl pod vedením komunistické strany za 15 let od osvobození ve všech oblastech společenského života, především v ekonomice, ale také v oblasti politické, kulturní, sociální atd. Nová ústava převezme také některé rysy, charakteristické pro formu lidové demokracie (viz k tomu výklad v uvedené knize *Osnovy marksizma-leninizma*), pokud se osvědčily. Přitom je ovšem nová ústava podstatně přebuduje v socialistickém duchu.

Nová ústava vytkne také jasně — na rozdíl od Ústavy 9. května, která to mohla učinit jenom docela povšechně — naše mezinárodní postavení, určené naší příslušností k světové socialistické soustavě, jakož i principy naší zahraniční politiky.

Po všech těchto stránkách bude tedy naše nová ústava velikou bilancí. Ale náš vývoj patnáctiletým výročím nekončí; půjdeme dále, k novým cílům, vstupujeme do nového období.

Nová ústava bude proto také obsahovat směrnice pro tento další vývoj, tj. pro společný přechod naší země, s ostatními socialistickými zeměmi ke komunismu. Bude tedy naše nová ústava nejen bilancí, ale současně také perspektivou.

Kdybych měl velmi stručně a heslovitě vyjádřit poměr této nové ústavy k Ústavě 9. května, řekl bych to asi takto: Ústava 9. května byla ústavou cesty k socialismu, nová ústava bude ústavou vítězného socialismu a postupného přechodu ke komunismu.

Již samo vyjádření této perspektivy bude novinkou, protože o přechodu ke komunismu se výslovně dosud nemluvílo v žádné socialistické ústavě.

V oficiálních stranických projevech se řeklo, že nová ústava bude socialistická. Nestačilo by ovšem, kdyby to bylo jen vysloveno, proklamováno. Jak říkávám, socialismus nemůže být pouhou nálepkou! Tak jako se socialismus musí uplatňovat v celém našem životě, ve společnosti i v životě jednotlivce, tak také musí socialistická povaha nového základního zákona prostupovat celý obsah i strukturu nové ústavy.

Hlavní zásady nové ústavy vyložil podrobně soudruh Novotný zejména ve svém velkém projevu na zasedání ústředního výboru KSČ 7. a 8. dubna [viz *Rudé právo* 17. IV. 1960]. Bylo by zbytečné, kdybych to vše chtěl zde znovu přednášet, protože lépe bych to říci nedovedl. Chtěl bych zde promluvit jen o jedné věci, která se mi zdá důležitá proto, poněvadž jí především se vyjadřuje socialistická povaha nové ústavy, totiž o její základní koncepci. Také touto základní koncepcí bude naše nová ústava novinkou, do jisté míry i v socialistickém táboře.

Základní koncepce nové ústavy záleží v tom, že není pojata jen a především z hlediska státu, třebaže socialistického státu, nýbrž z hlediska celé socialistické společnosti, společnosti pracujících, ve které bylo odstraněno vykořisťování člověka člověkem. Tato základní koncepce nové ústavy je založena na učení marxismu-leninismu o diktatuře proletariátu, aplikovaném naší komunistickou stranou tvůrčím způsobem na naše konkrétní poměry a na náš stupeň vývoje.

Východisko k tomuto pojetí socialistického státu, které dnes v nové ústavě plně uplatňujeme, je vlastně již slavný výrok z *Komunistického manifestu*, napsaného Marxem a Engelsem v letech 1847/1848, kde je vyslovena klasická věta: „Stát (rozuměj: socialistický stát) — to je proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu.“ Je třeba se dále podívat, jak tuto klasickou formuli rozvedl Lenin ve svém slavném spise *Stát a revoluce* (1917), když ukázal, jak je z ní možno odvodit další vývoj socialistického státu, zejména jeho vývoj až k tomu stupni, kdy stát postupně splyne s celou společností pracujících.

Pro naše poměry a pro náš stupeň vývoje vyjádřil tuto myšlenku soudruh Antonín Novotný ve své zprávě XI. sjezdu KSČ ve formulaci, kterou je dnes již možno považovat za klasickou a která byla vlastně hlavním vodítkem při práci na návrhu nové ústavy.

Přestože tato pasáž je jistě dobře známa, uvedu ji zde pro její velký význam doslovně:

„Při rozvíjení socialistické demokracie vycházíme z leninské teze, že diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, že je lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu.“

To je základní formule. Ale je třeba mít na paměti i druhou větu, která na to navazuje:

„Prohlubování socialistické demokracie nelze chápat a také nechápeme jako samovolný, živelný proces, ale je to uvědomělá činnost lidí, která musí ohrážet změny v oblasti výrobních, třídních a společenských vztahů. V čele tohoto procesu musí stát komunistická strana.“

V této druhé myšlence je důležité, že to není nějaký proces, kde bychom mohli složit ruce do klína a čekat, až komunistická společnost přijde sama sebou. Je nutno na ní pracovat, je to tvůrčí činnost pod vedením předvoje dělnické třídy!

Podíváte-li se do návrhu nové ústavy, uvidíte, že tato klasická formule je v podstatě podkladem závěru druhé části úvodního *Prohlášení*, kde se praví:

„Československý stát, který ztělesňuje organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, je nyní lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu — je socialistickým státem.“

Nová ústava bude tedy výsledkem našeho vývoje a bude přímo navazovat na stranická usnesení, zejména XI. sjezd naší strany a ovšem také na XX. a XXI. sjezd KSSS. Tímto duchem bude proniknuta celá ústava, zejména však nově přebudovaná soustava národních výborů, o níž se v usnesení posledního zasedání ústředního výboru naší strany ze 7. a 8. dubna 1960 např. praví:

„Národní výbory jako zastupitelské orgány lidu spojují v sobě povahu státního orgánu a současně široké společenské organizace.“

Tuto důležitou formulaci je třeba hluboce promyslet. V návrhu ústavy je tato myšlenka vyjádřena v článku 86 (odst. 1), kde je řečeno:

„Národní výbory — nejširší organizace pracujících — jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích.“

Zde se znovu ukazuje, že pojetí státu jako jedné, třebaže přední složky společnosti pracujících je základem celé koncepce nové ústavy.

Zdůraznil jsem tyto věci zejména také proto, že u nás dost dlouho převládalo pojetí, které je nutno považovat za nesprávné, poněvadž neodpovídá všem stránkám marxisticko-leninského pojetí. Bylo to pojetí, které socialistický stát definovalo téměř výhradně jako aparát potlačování, jako „organizované násilí“, přičemž se nepřihlíželo k tomu, že s likvidací zbytků vykořisťovatelských tříd a s likvidací vykořisťování bude tato stránka ustupovat stále více do pozadí a budou stále více nabývat na významu organizační a výchovné úkoly socialistického státu. Přitom ovšem funkce represivní a obranná zůstane stále plně v platnosti vůči každému ohrožení socialistického řádu zevnitř i zvenjška.

Dodal bych ještě, že pojetí, jehož výrazem je ona klasická formule soudruha Novotného, znamená dále také, že nová ústava nebude jen ústavou v dřívějším smyslu, tj. právní úpravou tvorby a funkcí státních orgánů, nýbrž že bude současně také ústavou celé naší společnosti, společnosti pracujících, socialistické společnosti. To se projeví zejména v první kapitole o společenském zřízení, kde v duchu tohoto pojetí bude patřičně zdůrazněna vedoucí role komunistické strany, zakotveno postavení dobrovolných společenských organizací, především ROH i Národní fronty Čechů a Slováků. To se projeví dále v tom, že v nové ústavě budou zakotveny některé vedoucí zásady, jimiž se bude řídit nejen politika státu, nýbrž i činnost a rozvoj celé naší společnosti. To budou zejména: princip demokratického centralismu, princip socialistické zákonnosti a konečně velmi důležitý princip řízení celé společnosti na základě výsledků vědy, ovšem pravdivé, socialistické vědy, a světového názoru marxismu-leninismu.

I to bude novinkou, zejména vůči buržoaznímu pojetí, které vycházelo z představy, že vývoj lidské společnosti nelze předvídat, tím méně řídit, že je řízen náhodou nebo činností „velkých osobností“. Proti tomu stavíme pojetí, založené na světovém názoru marxismu-leninismu, podle něhož lze zákony společenského vývoje poznat — a od vzniku marxismu je také v hlavních rysech známe — a že jich lze využít a že je možno podle nich vývoj společnosti řídit.

Tím přicházíme k další veliké zásadě, která bude také zakotvena v nové ústavě, totiž k úloze vědy v socialistické společnosti. Tato úloha je v návrhu zdůrazněna na několika místech, nejvýznamněji v čl. 17, odst. 4, kde se praví:

„Na podkladě vědeckého světového názoru jsou plně uplatňovány výsledky vědy v řízení společnosti i v plánování jejího dalšího rozvoje.“

Druhým aspektem tohoto velikého významu vědy pro socialistickou společnost je její úloha ve výchově a v díle dovršování kulturní revoluce vůbec, zejména při překonávání přežitků minulosti ve vědomí lidí (článek 16 odst. 3 návrhu):

„Stát a společenské organizace soustavně usilují o odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti ve vědomí lidí.“

Rovněž druhá kapitola, kapitola o právech a povinnostech občanů, bude pojata v duchu této základní koncepce, neboť v ní bude vyjádřena myšlenka, že v socialistické společnosti jsou práva občanů nikoli v protikladu ke společnosti, nýbrž v souladu se zájmy celé společnosti.

Důležitým momentem návrhu je, že do centra bude postavena osvobozená lidská práce a bude takto tvořit vlastní těžiště nové ústavy. To je vyjádřeno v textu návrhu ústavy v článku 18, kde se vyslovuje myšlenka, pro buržoazní juristy naprosto nepochopitelná, o tom, že práce je předním právem, ale současně také přední povinností každého občana. To je pro naši společnost pracujících a pro celý náš další vývoj myšlenka tak významná, že je v nové ústavě

proklamována slavnostním způsobem i v úvodním *Prohlášení*. Celá jeho třetí část je perspektivou budoucnosti za přechodu ke komunismu, kdy osvobozená lidská práce bude ovšem hrát hlavní roli:

Dovolte, abych tuto významnou pasáž zde uvedl celou:

„Osvobozená lidská práce se stala základním činitelem v celé naší společnosti. Je nyní nejen povinností, nýbrž zároveň věcí cti každého občana. Uskutečňujeme již nyní zásadu socialismu:

„Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce!“

V dalším vývoji, za něhož se práce stane první lidskou potřebou, chceme dosáhnout takového rozmachu výrobních sil a takového rozmnožení bohatství společnosti, aby bylo možno vyhovět všem rostoucím potřebám společnosti i všestranného rozvoje každého jejího člena. Pak bude možno přejít k uskutečňování nejvyšší zásady rozdělování — zásady komunismu:

„Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!“

Je to v podstatě parafráze slavné Marxovy pasáže z jeho malého, ale neobyčejně závažného díla, *Kritika gothajského programu*, napsaného r. 1871. Citátem z tohoto díla jsem začal a nyní se k němu v závěru opět vracím.

A nakonec ještě osobní poznámku: Vývoj v naší společnosti byl v těch patnácti letech od našeho osvobození Sovětskou armádou tak rychlý a úspěšný — jako ostatně vývoj celého socialistického tábora, — že ani v roce 1945, tím méně ve dvacátých letech, kdy jsem jako mladý člověk studoval Marxe a četl v jeho *Kritice gothajského programu* ono nádherné místo — že jsem si vůbec ani nemohl pomyslet, že se dožiji doby, kdy bude v politickém a právním dokumentu možno pravdivě prohlásit, že se již u nás uskutečňuje zásada socialismu a že v dalším, dohledném vývoji chceme přejít k ještě vyšší zásadě — k zásadě komunismu.

KE SPOLEČENSKÉMU ZŘÍZENÍ V NOVÉ ÚSTAVĚ

prof. Viktor Knapp, Dr Sc, člen korespondent ČSAV,
ředitel Ústavu práva ČSAV,

vedoucí katedry občanského a rodinného práva právnické fakulty University Karlovy

Dovolte, abych navázal na projev akademika Procházky některými poznámkami o společenském zřízení naší republiky, při čemž se do jisté míry můj výklad bude nutně dotýkat i toho, co říkal akademik Procházka. Je jasné, že při obecném výkladu o ústavě není možné se nezmínit o zásadních otázkách našeho společenského zřízení. Stejně je jasné, že při výkladu o společenském zřízení není možné se nezmínit o některých otázkách teoretických, týkajících se celé společnosti.

Prvé, z čeho je třeba vyjít, je skutečnost, kterou konstatuje naše nová ústava v úvodním *Prohlášení*, skutečnost, že v naší vlasti zvítězil socialismus. Je ovšem třeba zároveň vidět, že nová ústava nevytváří socialistické společenské zřízení u nás, nýbrž je výrazem skutečnosti, že u nás socialistické společenské zřízení je. Společenskou skutečnost vytvořil lid sám svým tvůrčím úsilím za vedení KSČ a cílevědomého využívání poznatých objektivních zákonitostí vývoje naší společnosti.

Akademik Procházka se zmínil o jedné teoretické zásadní věci, totiž, že naše nová ústava nevyjadřuje toliko dnešní stav, ale ukazuje i perspektivy dalšího vývoje dovršení socialismu v naší společnosti, jejího vybudování ve vyspělé socialistickou společnost a postupného shromažďování sil k přechodu ke komunismu. Naše nová ústava vyjadřuje dnešek a razí cestu k zítřku. To je svrchovaně důležité a teoreticky významné. Jde o to, abychom viděli dialektické spojení dneška a zítřka. To znamená, že naše nová ústava stojí na půdě dneška, ale hledí kupředu. Neupravuje vztahy budoucí, nýbrž vztahy dnešní, ale upravuje je tak, aby napomáhala jejich dalšímu, vědecky předvídanému vývoji. To je důležité nejen teoreticky, ale i prakticky. Zejména je to důležité pro chápání celé úpravy hospodářského zřízení státu atd.

Skutečnost, že naše společnost je socialistická, je vyjádřena v článku 1 návrhu ústavy. Hned v první větě se říká, že Československá republika je socialistický stát založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence v čele s dělnickou třídou. Vyjadřuje se tím historická skutečnost, že naše lidová demokracie je dnes svým obsahem socialistický stát.

Tím zdaleka není praktická problematika ústavy vyčerpána. Nebudu však

opakovat to, co již vysvětlil a zdůvodnil akademik Procházka. Avšak přece jen se nelze nezmínit ještě o jedné otázce. Jde o skutečnost, že nová ústava upravuje organizaci a činnost státních orgánů a základní vztahy občanů ke státu, ale je to zároveň ústava, která dává základní pravidla veškerého života naší společnosti. Je to tedy ústava nejen státu, ale celé společnosti. To je důležitá otázka, která bude vyžadovat zevrubného vědeckého zpracování, které samozřejmě není možné ve stručných projevech na této konferenci. Jde o to, že nová ústava vidí všechny formy organizací pracujícího lidu, zejména i společenské organizace, ukazuje jejich místo ve společnosti i jejich význam při dalším vývoji společenských vztahů a hledí i na občana nejen jako na jedince v jeho poměru ke státu, nýbrž vidí jeho postavení v celé naší společnosti.

Tato skutečnost, že nová ústava je ústavou celé společnosti, že hledí k celé soustavě diktatury proletariátu, se v první řadě jeví v článku 4, kde se praví, že vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvzdělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. Nová ústava dává výraz společenské skutečnosti, že strana nás dovedla k dosavadním úspěchům a vede nás k dalším. Zároveň je třeba si bedlivě všimnout, že ve článku 4 se říká: Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je komunistická strana. Ústava se záměrně neomezuje jen na úpravu vztahu strany a státu, na vymezení její vedoucí úlohy ve státních orgánech, ale hovoří, že strana je vedoucí silou v celé společnosti. Je třeba dále vidět, že vedoucí úloha strany se neomezuje jen na oblast politickou, ale uskutečňuje se ve všech sférách veřejného života, v první řadě i v oblasti ekonomické, ve vývoji naší kultury atd.

Další otázkou, o které bych se chtěl zmínit v této souvislosti a která je charakteristickou stránkou naší ústavy jako ústavy celé společnosti, je otázka dalšího rozvoje naší socialistické demokracie. Mám na mysli zejména článek 5, jeho poslední větu, kde se hovoří o tom, že na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů. Ovšem tento závěr je toliko podnětem k úvaze o dalším vývoji naší demokracie jako diktatury proletariátu. Není to řešení samo, a to je třeba si uvědomit.

Bylo by naprosto mylné si představovat, že další proces vývoje socialistické demokracie se děje toliko touto cestou, kterou ústava předvídá v čl. 5. Nezapomínejme, že proces rozvíjení státnosti a demokracie naší diktaturou proletariátu má různé stránky, které jsou nerozlučně dialekticky spjaté. Nelze je odtrhovat a klást jednu výše než druhou či jednu proti druhé. Cesta dalšího rozvoje socialistické demokracie je v první řadě cesta zlidovění státních orgánů samých. Je to cesta jejich postupného přetváření ve společenské organizace tím, že se na řízení společenských záležitostí účastní stále širší masy pracujících a zapojují se do správy státu a národního hospodářství. Tato myšlenka je v ústavě vyjádřena na mnoha místech. Například článek 2, odstavec 4 hovoří, že zastupí-

telské sbory a všechny ostatní orgány státu se ve své činnosti opírají o tvůrčí iniciativu a aktivitu pracujících. Výrazně je tato myšlenka vyjádřena v čl. 86, kde se o národních výborech praví, že jsou nejširšími organizacemi pracujících; v článku 87, který říká, že národní výbory vyvíjejí veškerou svou činnost za stálé a činné účasti pracujících svých obvodů a široce je zapojují do správy státu. Využívají ve své práci jejich zkušeností a učí se z nich. Národní výbory pracují v těsné součinnosti s ostatními organizacemi pracujícího lidu; opírají se o jejich spolupráci a pomáhají jim plnit jejich úkoly. Je tedy třeba vidět obojí. Je třeba vidět ruku v ruce jdoucí proces spočívající jednak ve stále se rozšiřující aktivní účasti pracujících na činnosti státních orgánů, stále výraznější charakter našich státních orgánů jako skutečně lidových organizací společenských a z části i v tom, že některé úkoly těchto státních orgánů, jak článek 5. konstatuje, přecházejí na organizace nestátní, tj. na organizace společenské.

Další otázkou, o které se nelze nezmínit v souvislosti s problematikou ústavy jakožto ústavy celé naší společnosti, je otázka Národní fronty. I tu ústava vychází ze základních myšlenek, o kterých jsem hovořil, že totiž jde o ústavu celé společnosti, ale i z dialektického spojení dneška i zítřka. Ústava vidí Národní frontu jako historicky se u nás vytvořivší politický výraz svazku pracujících měst i venkova vedeného Komunistickou stranou Československa. Vycházejíc z té podoby Národní fronty, jaká je, tzn. jako sdružení společenských organizací včetně politických stran, ústava nevypočítává jednotlivé organizace v Národní frontě sdružené, nezasahuje tedy do Národní fronty samotné, do jejího konkrétního složení, neboť to není otázka, kterou by bylo možno řešit cestou právní normy, kterou ústava — byť i byla svrchovaně významným politickým dokumentem — samozřejmě je.

Ústava totiž nezakotvuje roli KSČ jako jedné z politických stran nebo jako jedné ze společenských organizací, nehovoří o ní z hlediska její organizační formy, ale hovoří o KSČ z hlediska její funkce. A tato funkce je dnes uznávána veškerým naším pracujícím lidem i jeho organizacemi a ostatními stranami Národní fronty. Tato funkce měla rozhodující význam pro náš dosavadní vývoj a má jej i pro budoucí vývoj, a proto naše socialistická ústava nezbytně a plným právem hovoří o komunistické straně jako o vedoucí síle veškeré naší společnosti i státu a zdůrazňuje její vedoucí úlohu i v Národní frontě.

Ústava však výslovně hovoří o vedoucí úloze Komunistické strany Československa. Tato skutečnost má ovšem zcela jiný aspekt, a ustanovení čl. 4, v němž ústava vyjadřuje postavení KSČ v naší společnosti, nelze samozřejmě uvádět v souvislost ani s čl. 5, ani se samotným článkem 6.

Nyní mi dovozte, abych přešel k otázkám hospodářského zřízení, které, jak jistě nemusím zdůrazňovat, má pro naši společnost i pro charakter naší nové ústavy rozhodující význam. Otázky ekonomického zřízení jsou upraveny v článcích 7 a násl. Základní myšlenka, o níž se tu ústava opírá, vychází opět ze sku-

tečnosti, že v naší vlasti zvítězil socialismus, že socialismus zvítězil i v ekonomických vztazích, a proto naše ústava může právem v čl. 7 odst. 1 konstatovat, že ekonomickým základem Československa je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem. V dalším odstavci se vytyčují základní složky naší socialistické hospodářské soustavy: zespolečenštění výrobních prostředků, plánovitost veškerého řízení našeho národního hospodářství a uvědomělá spolupráce všech občanů (a samozřejmě i jejich organizací), tj. osvobozená lidská práce, která je ve společnosti pracujících vždy prací ve prospěch celku a zároveň prací ve prospěch pracovníka samotného.

Zásada plánování je vyjádřena podrobněji v čl. 12, který dává výraz tomu, že veškeré naše národní hospodářství se rozvíjí na základě poznaného a cílevědomě využívaného ekonomického zákona plánovitého rozvoje národního hospodářství. Práce jako další rozhodující složka naší hospodářské soustavy je pak v ústavě zmíněna ještě vícekrát, zejména však jedno ustanovení je obzvláště důležité a přímo navazuje na článek 7, totiž ustanovení náležející ke stěžejním ustanovením návrhu naší nové ústavy — čl. 18, kde se říká, že práce ve prospěch celku je základní povinností a právo na práci je základním právem každého občana.

Dovolte mi zdržet se podrobněji u otázek zespolečenštění výrobních prostředků; to jsou totiž otázky, které jsou v diskusích předmětem velké pozornosti. Především vyvstává otázka, do jaké míry jsou u nás výrobní prostředky zespolečenštěny. V čl. 7 se hovoří o zespolečenštění výrobních prostředků bez omezení, a tudíž je třeba si vysvětlit, jak je to s půdou, která je základním výrobním prostředkem zemědělské výroby.

Otázka zespolečenštění výrobních prostředků jakožto vytvoření určitého ekonomického vztahu není totožná s otázkou společenského vlastnictví. Jsou to otázky velmi blízké, ale není to totéž. Vzpomeňte, co v těchto dnech říkal prezident republiky a první tajemník naší strany soudruh Antonín Novotný v Moskvě, totiž, že dnes socialistické zemědělské závody obhospodařují 86,2 % veškeré zemědělské půdy. Z toho je ve státních statcích, tj. ve státním socialistickém vlastnictví, kolem 15 % půdy a v společenském hospodaření JZD zbytek, tj. kolem 70 % zemědělské půdy. Omlouvám se, že v této detailní statistice používám čísel přibližných; ale poslední detailní statistika, která je mi známa, je o několik měsíců starší a úhrn zemědělské půdy v socialistickém sektoru je podle ní ještě o nepodstatný zlomek menší než poslední údaj, tj. než 86,2 %.

Nejde ovšem o statistiky, ale jde o to ukázat, že k zespolečenštění půdy jako základního výrobního prostředku došlo u nás jenom v malé části cestou společenského vlastnictví, ale rozhodující část půdy, která byla zespolečenštěna, — byla zespolečenštěna jinou formou — formou, která se u nás historicky vyvinula a kterou předvídal soudruh Dimitrov ve svém závěrečném slovu na V.

sjezdu Bulharské komunistické strany. Je to forma, která se u nás osvědčila; tyto zkušenosti praxe, jak známo, jsou nejdůležitějším a nejpravdivějším ověřením jakékoliv teorie. A tyto zkušenosti ukazují, že se u nás vyvinula forma družstevního užívání půdy, tedy společenské práce na půdě, společenského obhospodařování půdy, aniž bylo odstraněno vlastnictví jednotlivých rolníků k půdě. O tom se ještě zmíním, protože tato otázka má zvláštní důležitost.

Zatím jsem hovořil jenom o formách zespolečenštění výrobních prostředků. Nyní pohovořím pokud možno stručně o některých otázkách společenského vlastnictví, respektive vůbec o struktuře vlastnických vztahů naší společnosti. Nebudu hovořit o detailech, ovšem je třeba alespoň stručně si připomenout, že ústava rozeznává dva základní druhy vlastnictví v naší společnosti: vlastnictví společenské a vlastnictví osobní. Vlastnictví společenské má dvě formy, a to dvě základní formy (nejsou vyloučeny i jiné formy): vlastnictví státní a vlastnictví družstevní. Je tu třeba upozornit na jednu důležitou věc — na to, jak základní koncepce vztahu přítomnosti a budoucnosti v naší ústavě se projevuje i v této věci. Marxistům je známo, že tyto dvě formy socialistického vlastnictví (státní a družstevní) nejsou apriorní, že jsou to produkty společnosti a že se vyvíjely. Nebudou od sebe na věky odděleny. Družstevní socialistické vlastnictví se povyšuje na úroveň vlastnictví státního s perspektivou, že jednou splynou v jediné, jednotné komunistické vlastnictví všelidové. Ústava vidí tuto perspektivu, ale vidí také skutečnost, že u nás tyto dvě formy existují. Vývoji budoucna dává ústava výraz v čl. 14 odst. 1, kde se říká, že stát zaměřuje veškerou svou politiku, zejména hospodářskou, k tomu cíli, aby mimo jiné vytvářel předpoklady pro postupný přechod ke komunismu, zejména k překonání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací a mezi městem a venkovem. Postup překonávání rozdílů mezi oběma formami vlastnictví je ve své podstatě součástí procesu odstraňování rozdílů mezi městem a venkovem. Ústava s tímto procesem počítá.

Na druhé straně ústava vychází z daného stavu a ustanovení o vlastnictví rozlišuje obě formy — vlastnictví státní a vlastnictví družstevní.

V této souvislosti bych upozornil stručně na některé otázky předmětu socialistického vlastnictví. Je to věc důležitá a i tu se vyskytují v diskusích četné otázky.

Ústava v čl. 8 odst. 2 uvádí příkladmo nejdůležitější části národního majetku. V té souvislosti je dobře si uvědomit, že se někdy představa státního socialistického vlastnictví poněkud zplošťuje jen na představu vlastnictví k výrobním prostředkům, jen na záležitost ekonomickou. To není správné. Je samozřejmě a bez jakýchkoliv pochybností, že státní socialistické vlastnictví je dnes u nás nejdůležitější ekonomickou formou присвоjování, že je to v prvé řadě věc ekonomická, ale nelze přehlížet, že ve státním socialistickém vlastnictví jsou i rozhodující zařízení kulturní — rozhlas, televize, film, školy, vědecká zařízení atd. —

a že národním majetkem jsou i jiná zařízení, nezbytná pro péči státu a společnosti o rozvoj osobnosti člověka (sem náleží např. zdravotnická zařízení apod.). Je třeba vždy vidět tuto mnohotvárnost a mnohostrannost socialistického vlastnictví, uvědomovat si jeho důležitost pro ekonomiku společnosti, ale nezapomenout přitom na dalekosáhlý význam státního socialistického vlastnictví pro rozvoj kultury a pro všestrannou státní i společenskou péči o rozvoj osobnosti člověka.

Na rozdíl od státního socialistického vlastnictví ústava nehovoří o předmětu družstevního socialistického vlastnictví. Ani příkladmo nevypočítává, které předměty jsou v družstevním socialistickém vlastnictví. Je tomu tak zejména proto, že tu jde o různé subjekty vlastnictví, družstva různého typu. Nejdůležitější jsou jednotná zemědělská družstva, existují však i jiná výrobní družstva, spotřební družstva a zejména družstva bytová. Předmět družstevního vlastnictví do značné míry závisí na tom, o jaké družstvo jde, jaké jsou jeho úkoly a cíle jeho činnosti. Pokud jde o nejdůležitější z družstev, tj. o JZD, ústava nic nemění na skutečnosti, že hlavní předměty socialistického vlastnictví JZD jsou družstevní produkce živočišná i rostlinná, osivo, sádky, krmiva, zemědělské stroje, tzv. živý a mrtvý inventář, družstevní stavby, peníze atd. Není u nás, jak víte, předmětem družstevního socialistického vlastnictví půda. Případy, kdy družstvo je vlastníkem půdy, jsou zcela ojedinělé. Půda, jak jsem o tom hovořil a teď se k tomu vracím, má zvláštní právní postavení. U nás se historicky vytvořily zvláštní vlastnické a užívací vztahy k půdě, přičemž vlastnictví k půdě samo není rozhodujícím vztahem. Rozhodujícím vztahem je společenské užívání půdy, tj. právo, o kterém hovoří čl. 8 odst. 3 naší ústavy. Upozorňuji na to, že tu ovšem ústava nevytváří nějaké nové právo, nýbrž že toto právo se již dobrovolným rozhodnutím našich družstevníků vytvořilo. Toto právo je zakotveno v § 24 zákona o JZD č. 49/1959 Sb. Skutečnost, že půda je obhospodařována společensky družstvy a že družstva k ní mají právě zmíněné užívací právo, které plně substituuje užívací právo vlastnicko, nemění ovšem zásadu, vyslovenou v zákoně o JZD o vlastnictví půdy. Vlastnictví sdružení půdy zůstává i nadále zachováno rolníkovi (§ 24 odst. 1 zák. č. 49/1959 Sb.), a to s těmi oprávněními, která měl z důvodu svého vlastnického práva dosud. Nejen pro společnost, ale pro družstevníka samotného, ovšem toto vlastnictví není rozhodující, nýbrž i pro něho je rozhodující společenské družstevní užívání půdy, poněvadž právě tato společenská forma výroby a užívání umožňuje rozvoj jeho životní úrovně, jakého by sám při individuálním hospodaření nikdy nemohl dosáhnout.

Nyní mi dovolu, abych se zmínil o druhém základním druhu vlastnictví v naší společnosti, tj. o vlastnictví osobním, které upravuje čl. 10 naší ústavy. Tam se praví, že v osobním vlastnictví u nás jsou předměty osobní spotřeby. Tu není třeba podrobného výkladu. Je známo, co jsou předměty osobní spotřeby. Je to oděv, obuv, bytová zařízení, rodinný domek, osobní auto, motocykl, jízdní

koło, šicí stroj, který — ač má charakter výrobního prostředku — je, pokud se používá pro osobní spotřebu, předmětem osobního vlastnictví.

Čl. 10 odst. 1 dále praví, že osobním vlastnictvím jsou úspory nabyté prací. Tím však není vyloučeno, že by peníze jinak nabyté nemohly být osobním vlastnictvím. Ústava jako základní zákon republiky i tu stanoví toliko to, co je nejdůležitější, totiž pracovní úspory, které jsou typickým případem úspor v socialistické společnosti. Osobním vlastnictvím jsou však bez jakékoli pochybnosti i peníze nabyté jako důchod či stipendium, peníze nabyté jako kupní cena za rodinný domek atd.

Základními ekonomickými znaky osobního vlastnictví je to, že jde o vlastnictví spotřebitelské a že je závislé na společenské socialistické práci, že má pracovní původ. Ústava se však všeobecně zmiňuje toliko o spotřebitelském charakteru osobního vlastnictví a o pracovním původu se zmiňuje toliko u úspor. Ústava vychází z názoru, že prakticky naprostá většina veškerého osobního vlastnictví, které u nás existuje, má pracovní původ a pochází ze společenské práce. Jsou ovšem výjimečné případy, kdy tomu tak není a kdy by přímo ústavní zakotvení této zásady mohlo působit velké praktické potíže. Je jasné, že hledíme-li do budoucnosti, a ústava do budoucnosti hledí, v dohledné době se prakticky veškeré osobní vlastnictví soustředí na předměty, kterých vlastník nabyl jako výsledek své práce. Dnes již těžko jinak než prací někdo nabývá vlastnictví, a čím dále tím méně jinak než prací bude nabýváno vlastnictví.

Nakonec tohoto výkladu — nikoliv ještě na konec celého výkladu — bych se zmínil o zbývajícím druhu vlastnictví, o kterém se ústava výslovně nezmiňuje, tj. o vlastnictví soukromém.

Vlastnictví soukromé u nás ještě existuje. Z hlediska ekonomického, hledíme-li na tuto otázku nikoliv abstraktně, nýbrž konkrétně, jde především o soukromé vlastnictví individuálně hospodařících drobných rolníků, vlastnictví činžovních domů a vlastnictví individuálně hospodařících řemeslníků. Toto vlastnictví ústava neruší, ale nehovoří výslovně o něm, a to z toho důvodu, že ústava jako základní zákon státu hovoří jen o základních vztazích, respektive o takových, které vyžadují výslovného ústavního zakotvení. Soukromé vlastnictví, byť u nás ještě v omezené míře existovalo a byť se jeho obsah podstatně dávno změnil — jeho obsah není tudíž stejný jako ve vykořisťovatelské společnosti, — nicméně nenáleží k základním vztahům naší společnosti, které by vyžadovaly výslovného ústavního zakotvení.

Ústava tedy nehovoří o soukromém vlastnictví, ovšem zmiňuje se v článku 9 o drobném soukromém hospodaření založeném na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly. Zde se vyskytují otázky, proč tomu tak je.

Máme-li na mysli, co je soukromé hospodaření, pak je odpověď více méně nasnadě. Především je to dosud existující soukromé hospodaření rolníků a dále soukromé hospodaření živnostníků a řemeslníků, pokud ještě hospodáří indi-

viduálně. Kdyby se ústava odpoutala od této skutečnosti, kdyby vůbec neuznala drobné soukromé hospodaření, co by to znamenalo? Prakticky by to znamenalo, že by byla porušena jedna ze základních zásad zemědělské politiky naší strany, tj. zásada dobrovolnosti vstupu rolníků do JZD.

Ovšem zároveň je třeba říci, že samozřejmě naše ústava nepovažuje soukromé hospodaření podle článku 9 za budoucnost našeho vývoje. Ústava na ně hledí jako na dožívající minulost, na pozůstatky minulosti, které u nás ještě jsou a které je třeba vzít na vědomí. Avšak nejen budoucnost, ale i naše přítomnost už je dávno založena na společenském vlastnictví výrobních prostředků a tím spíše budoucnost. O tomto nemůže být, myslím, žádné nedorozumění nebo mýlka a v žádném případě se nemůže stát článek 9 záminkou k tomu, aby se jakkoli posilovalo soukromé hospodaření nebo brzdil postup přesvědčování rolníků o vstupu do JZD nebo postup rozšiřování komunálních podniků a služeb.

Za zmínku snad ještě stojí jedna otázka — poslední otázka, která bývá často kladena a která se týká soukromého vlastnictví — otázka dědění. V ústavě článku 10 se říká, že dědění osobních vlastnictví je zaručeno, a to vyvolává otázku, jak je tomu s vlastnictvím soukromým. Nic se tu nemění. I tu se ústava výslovně zmiňuje toliko o tom, co je nejdůležitější a typické, to je dědění osobního majetku, aniž ovšem vylučovala dědění soukromého majetku, které je upraveno občanským zákoníkem a některými dalšími právními předpisy.

Tím jsou ve stručnosti vyčerpány poznámky, které podle mého názoru bylo vhodné říci o hospodářském zřízení naší republiky. Nakonec zbývá už málo, ne málo obsahem, ale časem, kterým je omezen tento referát.

Součástí našeho společenského zřízení je nejen politika a ekonomika, ale i kultura. Ústava ani na kulturu nezapomíná. O této otázce se ovšem mohu zmínit velmi stručně zejména též proto, že o tom zevrubněji mluvil akademik Procházka ve svém úvodním projevu. Připomenu tu proto jen věc nejzásadnější, ústava dává výraz vítězství socialismu v naší kultuře zejména i tím, že opírajíc se o naši společenskou skutečnost — výslovně uznává vědecký světový názor marxismu-leninismu za základ veškeré naší kultury. Ale nejen to je třeba si uvědomit, — a to opakuji, přesto že se soudruh Procházka o tom zmínil, — že marxismus-leninismus není jen základem našeho vzdělání a rozvoje naší kultury, ale ústava v článku 17 odst. 4 výslovně říká, že na podkladě vědeckého světového názoru jsou ve společnosti pracujících plně uplatňovány výsledky vědy v řízení společnosti i v plánování jejího dalšího rozvoje. Tedy jde nejen o vzdělání a kulturu, ale veškeré řízení naší společnosti a jejího rozvoje spočívá na vědeckém světovém názoru.

Nyní bych chtěl uvést velmi stručně předposlední poznámku. Jak bychom se mohli my, právníci, nezmínit o tom, že ústava přímo v ustanoveních o společenském zřízení hovoří i o socialistické zákonitosti, že v článku 17 odst. 3 říká, že se všichni občané a všechny organizace státní a společenské

spravují ve všem svém počínání právním řádem socialistického státu a dbají o plné uplatnění socialistické zákonitosti v životě společnosti.

Ústavu je ovšem třeba číst jako celek, nikoliv jako jednotlivé izolované články. Ústava v této věci jde dále a říká, co si představuje socialistickou zákonitostí: Nejen formální dodržování litery zákona, ale třídní aplikaci zákona, soulad s vůlí vládnoucí třídy, vyjádřenou v zákoně. Tato zásada je vyjádřena v článku 101 odst. 1, který nerozlučně souvisí se základním ustanovením o socialistické zákonitosti obsaženým v čl. 17 odst. 3: Soudci a soudci z lidu (ale platí to jistě pro každého, kdo nějakým způsobem přijde do styku s aplikací práva) jsou při výkonu své činnosti povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.

Na závěr jsem nechal jednu věc, která je v návrhu ústavy na samém začátku. Nechal jsem ji na závěr ne proto, že není významná, ale právě naopak, pro její mimořádný význam. Jde totiž o skutečnost, že naše ústava v úpravě společenského zřízení nehledí toliko k nám domů, ale i za hranice, vidí naše společenské zřízení v rámci mezinárodních vztahů a konstatuje {v článku 1 odst. 3}, že naše republika náleží k světové socialistické soustavě, usiluje o přátelské vztahy se všemi národy a o zajištění trvalého míru na celém světě.

Čím je možno lépe skončit výklad o společenském zřízení naší republiky než tímto radostným konstatováním? Naše společenské zřízení je společenské zřízení socialistické, a proto je to společenské zřízení mírové, je to společenské zřízení, v němž naši lidé žijí jako součást mohutného světového tábora socialismu a míru v čele se Sovětským svazem, podávající zároveň přátelskou ruku všem lidem dobré vůle na celém světě, všem národům na celém světě v úsilí o zachování a upevnění světového míru.

PRÁVA, SVOBODY A POVINNOSTI OBČANŮ V NOVÉ ÚSTAVĚ

doc. dr. Pavel Peška
proděkan právnické fakulty University Karlovy

Jednou ze závažných částí nové ústavy jsou ustanovení o právech a svobodách občanů. Jsou to ustanovení, která vyjadřují — obdobně jak to činí ustanovení hlavy první o společenském zřízení — demokratický a socialistický charakter našeho státu a společnosti, tentokrát z hlediska jednotlivého občana.

Je třeba věnovat otázce práv a povinností občanů mimořádnou pozornost zejména vzhledem k tomu, že není snad instituce v socialistických státech, která by byla ze strany protisocialistické literatury kapitalistických zemí tak napadána, překrucována a falšována (nikoliv ovšem v zájmu vyšší svobody, ale v zájmu zachování třídních privilegií), jako je instituce občanských práv a svobod.

Myslím, že je také třeba říci, že ani v našich vlastních řadách není vždy v těchto otázkách právě pro složitost jejich dialektiky dosti jasno, často se právě v těchto otázkách ocitáme v jisté defenzívě.

Práva a svobody občanů nejsou dílem teprve socialistické revoluce. Celé dějiny demokratických hnutí a revolucí, počínaje prvními buržoazně demokratickými revolucemi a konče dnešními demokratickými protiimperialistickými a protimonopolistickými revolucemi, jsou vždy spjaty s požadavkem občanských práv a svobod. Buržoazně demokratické ústavy tyto požadavky zrcadlí a vyjadřují, ovšem v podobě okleštěné. Po dobytí politické moci ztrácí buržoazie zájem na rozvíjení demokracie a občanských práv, jakmile se těchto práv a svobod začne chápat dělnická třída a ohrožovat tak ekonomické a politické panství buržoazie. Buržoazně demokratické ústavy zakotvují a zejména pak uskutečňují práva a svobody občanů jen potud, pokud je k tomu buržoazie přinucena bojem lidových mas a pokud využívá toho ke klamání lidu hesly svobody a rovnosti.

Požadavky práv a svobod občanů však velmi výrazně a intenzivně vystupují do popředí, kdykoliv se demokratický boj prolíná s hnutím proletářským, s hnutím třídy, která nejdůsledněji bojuje za skutečnou demokracii. To se projevovalo a projevuje v boji dělnické třídy v kapitalistických zemích, to se také projevilo zejména po vydobytí moci dělnické třídy. Tak po vítězství socialistické revoluce v Rusku sovětský socialistický stát vytvořil takovou faktickou možnost užívat

demokratických práv, jaká ani zdaleka neexistovala kdykoliv v celé dosavadní historii lidstva. Tato práva byla také v roce 1918 v Deklaraci práv a svobod pracujícího a vykořisťovaného lidu vyhlášena a pak po vybudování socialismu byla v ústavě z r. 1936 dále rozvinuta a obohacena o práva nová, zejména o práva sociální, a byla utvrzena jako práva a svobody členů již socialistické společnosti.

Rovněž tak přesuny třídních sil po druhé světové válce a rozmach protimperialistického a protifašistického demokratického hnutí pod vedením dělnické třídy a její komunistické avantgardy ve všech zemích porobených fašismem umožnil vytyčit velmi důrazně požadavek práv a svobod lidu po vzoru sovětské ústavy a vybojovat jejich zakotvení v nových ústavách. Svědectvím důsledného uplatnění tohoto požadavku jsou poválečné ústavy lidově demokratických zemí — těch zemí, kde byla nastolena skutečná vláda lidu a kde bylo prolomeno panství soukromého vlastnictví.

Svědectvím tohoto požadavku bylo však i to, že ústavy některých kapitalistických zemí, jako je poválečná ústava francouzská z r. 1946 a ústava italská z roku 1947, zakotvují pod vlivem boje demokratických sil vedených komunistickými stranami široká práva a svobody občanů, včetně práva na práci, demokratická práva, jako je zejména svoboda projevu a svoboda shromažďovací, rovnoprávnost mužů a žen a v italské ústavě se dokonce setkáme s určitými náznaky formulace materiálních záruk občanských práv. Nicméně protože tento boj byl veden v podmínkách odlišných od podmínek, v nichž vznikaly lidově demokratické ústavy (kdy rozhodující pozice ve státě patřily buržoazii, při existenci buržoazně demokratického státního aparátu a neztenčené moci monopolů, za přítomnosti anglo-amerických vojsk), nemohla být demokratická ustavení o demokratických právech v těchto ústavách rozvinuta do takové šíře, jakou vidíme v Ústavě 9. května nebo jiných ústavách lidově demokratických zemí.

Zakotvení relativně širokých práv a svobod občanů v ústavách nemůže však být za kapitalismu — a to je to hlavní a podstatné — zárukou, že jich budou moci pracující vskutku využít. Právě naopak podstatné je to, že nemohou být v rámci této společnosti nikdy důsledně realizována k prospěchu pracujících, protože současně s nimi je zakotvována v téže ústavě vždy faktická svoboda soukromého vlastnictví a faktická moc byrokratické exekutivy, povoláná toto soukromé vlastnictví chránit. A jestliže potom pracující nemají ani svobodu, ani mocenské prostředky, aby mohli těchto ústavních práv využít, jsou pro ně nezbytně právy formálními, iluzorními. Nejsou však zcela formálními. Jsou reálnými také pro pracující, ovšem jen do té míry, pokud mají dělnická třída a pracující masy vůbec dostatek materiálních sil vynutit si na buržoazním státu a na kapitalistickém podnikateli pro sebe alespoň jejich dílčí realizaci. Kdykoliv pak dojde

ke střetnutí imperialismu a monopolů s demokratickými a socialistickými silami, které ohrožují kapitalistický řád či daný režim, vládnoucí skupiny buržoazie otevřeně a přímo pošlapávají ústavy. Je to příklad Řecka, západního Německa, Španělska i reálné tendence při prohlubování reakce ve Francii, Itálii a prakticky ve všech kapitalistických zemích Evropy. Toto odhodlání i praxi buržoazie velmi otevřeně, přímo s cynickou otevřeností vyjádřil bývalý ministerský předseda a ministr vnitra Itálie, Scelba, slovy, že křesťansko-demokratická strana nestrpí, aby se ústava stala pro ni „pastí“.

Buržoazie, která kdysi jako revoluční třída vepsala na své prapory hesla občanských a lidských práv, usiluje tedy, vědoma si právě růstu sil demokracie a socialismu v naší epoše, o jejich maximální omezení. A tu je úkolem komunistických a dělnických stran (vzpomeňme si na slova XIX. sjezdu o tom, že dělnická třída má pozdvihnout prapor demokratických svobod, který odhodila buržoazie) bojovat za včlenění demokratických práv do ústavy a zejména za jejich důsledné uskutečňování v životě země. Tento boj otevírá totiž dělnické třídě možnosti svazků s různými sociálními třídami a vrstvami a politickými skupinami, které mají zájem na omezení moci monopolů a na odstranění despotismu exekutivy. A co je důležité, tím se vytvářejí příznivé podmínky nejen pro bezprostřední sociální a demokratické přeměny, ale i pro rozvíjení boje za konečné třídní, už socialistické cíle, a to s využitím legálních cest a prostředků. Charakteristickým je tu zejména boj Komunistické strany Itálie za zachování demokratické ústavy, jejíž důsledné splnění by umožnilo značně pokročit na cestě již k socialistické přeměně italské společnosti. A to je právě ono jisté pojitko demokratických ustanovení buržoazních ústav s ústavami socialistickými. Společným jmenovatelem je zde právě boj dělnické třídy za vedení komunistické strany.

Přesto všechno je jedno zcela jisté: Teprve socialistický stát, nástroj dělnické třídy a ostatních pracujících, může plně uskutečnit to, co za kapitalismu je neproveditelné, totiž práva a svobody občanů plně reálné pro pracující lid. A tato reálnost, společně se šířkou občanských práv a svobod, zajišťuje zcela nově postavení jednotlivce ve společnosti. A to je základní charakteristický rys soustavy demokratických práv, svobod a povinností v socialistické společnosti — jejich reálnost. Podstata této reálnosti tkví nakonec v ekonomickém osvobození pracujících. Práva a svobody občanů by nepřestaly být okleštěny, fiktivními a formálními, nereálnými pro pracující, kdyby nebylo těchto ekonomických záruk a kdyby nebylo především nastolení lidové moci, zajišťující ekonomické osvobození pracujících. A právě proto, vědomi si toho, že individuální svobody nelze zajistit individuálně, klademe právě takový důraz na společenské předpoklady realizace práv a svobod pracujícími. A proto vidíme též v otázce práv a svobod občanů nikoli otázku abstraktní svobody, ale i konkrétní otázku ekonomickou a politickou

otázku revoluční přestavby společnosti samé a jejího rozvoje, a pak teprve otázku právní a morální. Postavit věc naopak — to by byla fetišizace práva, to by bylo v podstatě stanovisko idealistické.

Soustava práv, svobod a povinností občanů právě touto svou reálností vyjadřuje též hluboký socialistický humanismus. Vyjadřuje podmínku i praxi socialistického státu, že v socialistické společnosti nejcennějším kapitálem jsou právě lidé. Nikoli už sociální a chudinská politika milodarů pro zajatce kapitálu a buržoazie, záplatující některé křiklavé hříchy kapitalistické společnosti, nikoli charita, ale soustavná, společensky cílevědomá péče socialistického státu a celé společnosti o každého jejího člena, o jeho blahobyť a svobodný všestranný rozvoj.

Práva, svobody a povinnosti občanů nemohou být v socialistických ústavách deklarovány proto, aby manifestovaly abstraktní svobodu a rovnost, ale aby napomáhaly rozvoji konkrétní socialistické společnosti a současně rozvoji individua v jejím rámci. Jsou pevně spjaty i se socialistickým státem, který je jako organizace pracujícího lidu hlavním nástrojem revoluční přestavby společnosti a který je strážcem práv a svobod lidu a přímo — a to je velmi důležité — je organizátorem podmínek pro jejich plné využití ať v oblasti výroby, nebo v oblasti ekonomické vůbec, ve zdravotnictví, v kultuře, ve školství a vůbec ve veřejném životě.

Každodenní pozitivní pečovatelská funkce státu o zvyšování blahobytu a svobod pracujících, uskutečňovaná pod vedením strany, vyjadřuje velmi vážný rozdíl proti tradičnímu buržoaznímu pojetí občanských práv za kapitalismu, která mají být sférou prostou zásahů státu a znamenají ovšem v praxi faktickou dotknutelnost proletariátu.

Současně musíme mít vždy na paměti Leninovu myšlenku o tom, že veškerá právní i faktická ústava je založena na tom, že naše strana spravuje, ustavuje a buduje podle jednoho principu. Bez této jednotící a organizující činnosti strany by nebylo moci lidu, nebylo by socialismu, nebylo by ani širokých a reálných občanských práv a svobod.

A protože cesta rozvíjení občanských práv a svobod není myslitelná bez vedoucí úlohy strany a bez rozsáhlých úkolů státu, mají občanská práva stále nutně politický charakter. Proto jsou nesprávná různá stanoviska, s nimiž jsme se setkali např. v r. 1956 v projevech určité části naší inteligence, vycházejících konec konců z revizionistických názorů na diktaturu proletariátu a vedoucí úlohu strany. Jsou to stanoviska, která stavějí stát a práva občanů do opozice, práva občanů proti povinnostem, demokracii, proti centralismu, politická práva proti právům sociálním apod. Demokratické svobody a práva občanů se nemohou rozvíjet mimo proces budování socialismu a komunismu a mimo poznávání zákonitostí tohoto procesu. Nejsou a nemohou být v žádném společenském řádu samy o sobě prostředkem přechodu k jinému společenskému

systému či režimu. V takovéto orientaci, vyhovující maloburžoazním náladám a tendencím a ignorující historickou nutnost, nemůže nikdo dojít naplnění svých práv a svobod a nápadně se podobá tomu, kdo by chtěl v rozvinutém měšťáckém státě zakládat např. feudální stranu s cílem obnovit nevolnictví.

Cesta diktatury proletariátu je jedinou cestou k naprosté svobodě člověka a k plné rovnosti v komunistické společnosti, v níž se svoboda stává každodenním praktickým zjevem, v níž přestává státní donucení a mizí rozdíly mezi právy a povinnostmi, kdy se každému dostává podle jeho potřeb. Již v dnešní etapě vidíme zárodky budoucí komunistické společnosti v tom, že povinnosti občanů v našem státě jsou stále více plněny dobrovolně a že je stále více využíváno občanských práv. O tom svědčí takové jevy, týkající se povinnosti přispívat svou prací k prospěchu celku, o tom svědčí vznik brigád socialistické práce i neustálé rozšiřování účasti pracujících na správě státu a na řízení hospodářské a kulturní výstavby.

Široká občanská práva, svobody a rovnost občanů jsou objektivně určeným zákonitým jevem v socialistické společnosti. Pro tuto zákonitost je charakteristické:

- 1) stálé rozšiřování občanských práv;
- 2) prohlubování jejich materiálních i politických záruk;
- 3) vtahování stále širších vrstev obyvatelstva do jejich aktivního a iniciativního uskutečňování;
- 4) stupňování jejich ochrany.

Je třeba vidět, že tato objektivně určená zákonitost se neprosazuje automaticky, že široká a reálná občanská práva nevznikají najednou a lineárně, nýbrž že jsou výsledkem historického procesu se složitou dialektikou. Jde o proces nerozlučně spjatý s celým bojem dělnické třídy a všech pracujících v čele s komunistickou stranou za socialistickou a komunistickou společnost a s dlouhodobým překonáváním staré společnosti ve společenských vztazích i v myšlení lidí. Složitost tohoto procesu tkví v souvztaznostech rozvoje občanských práv a svobod s různými společenskými a jinými činiteli. Závisí jistě — a to je velmi zřetelně vidět na prohlubování sociálních práv — na rozvoji výrobních sil. Bez rozvoje výrobních sil nelze uspokojovat ve stále širší míře hmotné a kulturní potřeby občanů. Avšak rozvoj výrobních sil sám o sobě, jak o tom svědčí vývoj kapitalistických zemí, je bezcenný pro pracující, pokud ekonomické vztahy vyjadřují takové rozdělování, které vede k maximálním ziskům z kapitálu a nikoliv ke zvyšování životní úrovně lidí. To není a nemůže být rozhodujícím činitelem, zajišťujícím rozvoj občanských práv a svobod.

Rozhodujícím činitelem, působícím na rozvoj občanských práv a svobod, jsou změny ve vztazích ekonomických a třídních, v poměru třídních sil a s tím související změny ve vědomí lidí. Konkrétněji řečeno, rozvoj občanských práv a svobod je spjat zejména se stupněm odstranění vykořisťování člověka člově-

kem a na druhé straně se stupněm rozvoje socialistického hospodářství. Je spjat dále se stupněm překonávání maloburžoazních hospodářských vztahů a názorů a s mentalitou a na druhé straně vytvářením politické a morální jednoty lidu a jeho semknutosti kolem komunistické strany. Konečně i změny v mezinárodní situaci ve světovém měřítku ve prospěch socialismu a důsledný boj Sovětského svazu a celého socialistického tábora působí na rozvoj občanských práv a svobod v socialistických zemích, působí stabilitu vnitřního vývoje, umožňuje koncentrovat se na budovatelské úkoly.

Vidíme, že pro občanská práva jako pro celou ústavu platí, že vyjadřuje poměr třídních sil. Všechny tyto změny v ekonomických a třídních vztazích a s nimi související změny ve vědomí lidí působí na neustálý rozvoj výroby a životní úroveň pracujících, a tím se zvyšují reálné záruky, zejména sociálních práv občanů i práv ostatních. Protože tyto změny v třídní struktuře a pak v myšlení lidí, související s vybudováním socialismu, snižují možnosti zneužívat socialistické demokracie a vyžadují si naopak jejího rozšiřování, působí na stále širší zapojování pracujících do správy státu a řízení národního hospodářství, a tím i na neustálý rozvoj práv politických, jako jsou svoboda projevu, svoboda shromažďovací, volební právo apod.

Není možno si přitom představovat cestu rozvoje občanských práv jako poušální prohlubování socialistické demokracie, jako si to představovali někteří zastánci integrální demokracie v roce 1956 v Polsku nebo Maďarsku. Rozvoj občanských práv je třeba vždy brát v souvislosti s analýzou třídní situace a s respektováním změn v myšlení lidí.

Významným činitelem v realizaci občanských práv a povinností jsou též metody činnosti těch státních orgánů, které jsou povolány zajišťovat a aplikovat práva a povinnosti občanů, administrativních orgánů, soudů, prokuratury atd. Na nich velmi záleží praktická tvářnost práv a svobod občanů. Ani metody k uskutečňování svobod nejsou dány jednou provždy, ale závisejí na stupni konkrétního hospodářského a kulturního rozvoje společnosti i na organizaci, kádrovém složení i na kompetenci jednotlivých článků státního aparátu. V souvislosti s hlubokými ekonomickými a třídními změnami a změnami v myšlení lidí, které umožňují rozšiřovat přímou účast lidu na správě státu a řízení národního hospodářství, vystupují do popředí takové metody práce, jako je právě podněcování tvůrčí a iniciativní činnosti pracujících samotných, mobilizující působení politické a morální a přesvědčovací činnosti před pouhým administrováním. Při překračování občanských práv či při neplnění povinností, pokud nehrozí vážnější nebezpečí pro společnost, se stále více používá prostředků výchovných a přesvědčovacích a pak teprve v nezbytnosti se používá donucení. Sféra donucování se zužuje. V souvislosti s rozšiřováním účasti mas na správě státu se zmenšuje možnost vrchnostenského postoje vůči potřebám pracujících a různé byrokratické prohřešky vůči občanským právům, se kterými jsme se setkávali

a které se odrážely citlivě na vztahu občanů ke státu; na druhé straně se zmenšují též možnosti liberálního postupu k nepřátelským činům proti naší vlasti a jejímu společenskému a státnímu zřízení. Poslední opatření strany, která se týkají územního členění státu a zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů v hospodářské a kulturní výstavbě, jsou velmi významným krokem právě na cestě těchto změn metod práce státního aparátu.

V souvislosti s uvedenými ekonomickými a politickými změnami i se změnami ve vědomí lidí se zvyšuje též ochrana občanských práv a svobod. Vzrůstá zejména úloha veřejnosti v boji s porušováním socialistické zákonitosti i s porušováním občanských práv a svobod. K tomuto cíli se dnes zřizují společenské orgány, jako jsou např. soudružské soudy, které jsou povolány zajišťovat plnění zákonů i pravidel socialistického soužití a předcházet jejich narušování. V tomto rozvíjení občanských práv a svobod a v prohlubování jejich materiálních a politických záruk, ve vtahování stále širších vrstev obyvatelstva do jejich uskutečňování i ve stupňování jejich ochrany uzavírá návrh nové socialistické ústavy významnou etapu, neboť může před všechna práva o povinnosti včlenit právo, o kterém snily a za které bojovaly celé generace dělníků a pracujících pod vedením marxisticko-leninské revoluční strany, totiž osvobození od vykořisťování člověka člověkem, onu svobodu, která spolu s vládou lidu zajišťuje reálnost občanských práv a svobod pro pracující. Současně pak, a to souvisí s tím, že ústava není jenom bilancí dosavadního vývoje, ale má též určité programové rysy, vytyčuje návrh ústavy perspektivy dalšího vývoje ke komunistické společnosti, společnosti lidí s naprostou svobodou a plnou rovností.

Již umístěním hlavy o právech a povinnostech občanů ihned vzápětí za ustanoveními o společenském zřízení vyjadřuje neodlučitelnost práv a povinností občanů od společnosti a státu a od jejich dalšího vývoje. Ustanovení o právech a svobodách občanů současně doplňují charakteristiku společenského zřízení, vyjadřující svrchovanost lidu v hospodářském, politickém i kulturním životě republiky též z hlediska jednotlivce.

Hlava druhá ústavy o právech a povinnostech občanů výslovně vychází, a to v prvním článku hlavy druhé ústavy, z tohoto souladu a nerozlučnosti práv a povinností občanů se socialistickou společností a státem. Tento soulad, jehož bylo dosaženo vybudováním socialismu, je v návrhu ústavy vyjádřen zejména ve dvojím smyslu: 1) Jedině socialistická společnost může zajistit blahobyť a svobodný, všestranný rozvoj svých členů; s jejím dalším rozvojem se občanská práva a svobody dále rozšiřují a prohlubují. 2) Občanská práva, svobody a povinnosti naopak zase slouží rozvoji socialistické společnosti. Rozvoj, který je nemyslitelný bez aktivní a iniciativní tvůrčí činnosti a svobodného uplatnění každého pracujícího na výstavbě společnosti; proto také práce ve prospěch celku je prohlášena za přední povinnost a právo na práci za přední právo každého občana. Přitom ovšem

nesmíme tento vztah chápat zploštěně, doktrinářsky, jak se s tím někdy i setkáváme. Práva a svobody jsou totiž nejen nástrojem budování socialismu a komunismu, ale současně v tomto rámci základem aktuální svobody osobnosti, jejich stále rostoucích potřeb a zájmů. Ty se budou s prohlubováním socialistických vztahů a s přechodem ke komunistické společnosti stále rozšiřovat, budou stále rozmanitější a pestřejší. Zde nejde tedy o pohlcení individua systémem společenských vztahů, zde není anulována individualita ve společnosti.

V prvním článku návrhu nové socialistické ústavy je vymezeno poslání občanských práv a jejich hlavní náplň. Ústava proto v souladu s právě dosaženým stupněm vývoje neuvádí již výslovně záruku pro zneužití občanských práv a svobod, jak tomu bylo ještě v Ústavě 9. května, a počítá především s výchovným působením samotných pracujících a jejich společenských organizací a rovněž s výchovným působením státu. Tento soulad rozvoje zájmů občanů se zájmy státu a společnosti se projevuje též v harmonii mezi právy a povinnostmi občanů. Bez splnění povinností vůči socialistickému státu a společnosti nebylo by možné zajistit tak rozsáhlá práva a svobody občanů a takové jejich materiální a politické záruky. Je to harmonie neznámá kapitalistické společnosti, u níž práva jsou celkem vzato prakticky právy privilegovaných tříd a vrstev společnosti a povinnosti celkem vzato platí pro pracující. To je první výchozí článek návrhu druhé hlavy nové socialistické ústavy.

Druhým výchozím ustanovením kapitoly o občanských právech a povinnostech je rovnoprávnost občanů. Zatímco rovnoprávnost proklamovaná v buržoazních ústavách je čistě formální, protože nemůže být rovností mezi vykořisťovatelem a vykořisťovaným, je s budováním socialistické společnosti tato nerovnost kapitalismu překonávána. Současně socialistický stát a společnost pečují o vytváření stejných faktických možností a příležitostí zejména hospodářských a kulturních u těch tříd a vrstev, které si z minulosti nepřinesly tak faktické výhody v osobním majetku, ve vzdělání, v administrativních zkušenostech a podobně jako příslušníci dříve privilegovaných tříd a vrstev.

Socialistická společnost s likvidací soukromého vlastnictví odstraňuje hlavní nerovnost kapitalismu a zavádí rovnost ve smyslu jednotného hlediska, jímž je práce, pracující člověk. Socialistická společnost však nemůže jít dále za toto rovné hledisko, k rovnosti naprosté. Je tomu tak proto, že nelze přes noc dosáhnout takového rozvoje výrobních sil, který by umožnil přímo komunistické rozdělování a odstranil by význam nestejných intelektuálních a fyzických schopností lidí, který by odstranil význam vyšších intelektuálních a fyzických schopností a který by také odstranil význam různých sociálních činitelů, jako je kupříkladu velikost rodiny. Socialistická společnost prohlubuje socialistickou rovnost, která zatím nemůže reagovat na tyto rozdíly mezi lidmi, naopak ona je prohlubuje. Prohlubuje je proti různým nivelizačním snahám, a to právě

v zájmu jejich překonání v komunistické společnosti s naprostou rovností. Rovnostářství, jak známo, je nepřitelem růstu produktivity práce, tedy toho činitele, který je rozhodující pro vítězství komunistické společnosti. Na druhé straně již dnes stát a společnost respektují působení určitých společenských korektivů, principu rozdělování podle práce, jako je přihlížení k různým sociálním momentům při stanovení daně ze mzdy, instituce rodinných přídatků, důchody nejrůznějších druhů atd. Dává též vyrůst určitým výhonkům komunistického rozdělování, jako je bezplatná zdravotní a léčebná péče, bezplatné školství či bezplatné poskytování učebnic a učebních pomůcek, k němuž náš stát přistupuje od počátku příštího školního roku.

To jsou dva výchozí články hlavy druhé návrhu nové ústavy, jsou to ustanovení, která dávají ráz celé kapitole o občanských právech a povinnostech.

K pochopení skutečného demokraticismu a socialistického charakteru občanských práv a povinností nepostačí však analýza pouze globální, tj. hlavních rysů, nýbrž je třeba přehlédnout bohatou paletu jednotlivých práv a povinností občanů či aspoň jejich jednotlivých skupin.

Návrh nové socialistické ústavy zakotvuje v hlavě o právech a povinnostech občanů, na prvním místě práva sociální, a to ekonomická a kulturní, jako je právo na práci, právo na ochranu zdraví a léčebnou péči, právo na vzdělání atd. To jsou práva, která nejvýrazněji charakterizují skutečné postavení občana v socialistickém státě. Nejvýrazněji proto, že směřují k zajištění samých hmotných předpokladů sociální existence občanů a mají tedy přímo podstatný vliv na všechna ostatní práva. Buržoazní ústavy tato práva v zásadě neobsahují, a pokud některá z nich byla pod tlakem pracujících do ústavy včleněna, jako tomu bylo např. v německé výmarské ústavě po první světové válce a v některých ústavách vzniklých po druhé světové válce, v ústavě francouzské, italské, japonské aj., nikdy nemohou být tato práva v kapitalistické společnosti pro pracující uskutečněna. Např. italská ústava dokonce uvádí určité materiální záruky, ovšem to naprosto nezachraňuje statisíce a milióny občanů před nezaměstnaností. V socialistické společnosti jsou tato práva pro pracující plně reálná a neustále se rozvíjejí. To bychom mohli dokumentovat u každého jednotlivého sociálního práva, např. u práva na práci, opatřeními ke zvýšení životní úrovně pracujících, několikerým snížením cen, zvyšováním mezd v souvislosti s přestavbou mezd, zkracováním pracovní doby bez snížení mzdy atd. Anebo právo na vzdělání, kdysi privilegium bohatých, neustále se rozvíjí jako reálné právo pracujících, a to od r. 1945 přes zákon o jednotné škole po Únoru, odstraňující dvojkolejnost buržoazní školy, přes zřizování osmiletok a jedenáctiletok v r. 1953, čímž bylo rozšířeno procento dělnických a rolnických žáků středních škol na trojnásobek, až k významným usnesením ÚV KSČ z dubna 1958 o těsném spojení školy se životem lidu a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání. Přitom právo na vzdělání je zajišťováno a upevňováno stálým rozvojem systému bezplatného

školení středního, všeobecného, odborného i vysokoškolského, jakož i dalším rozvíjením studia při zaměstnání a odborného školení na závodech a v JZD.

Významným doplněním sociálních práv jak ekonomických, tak i kulturních je zabezpečení národní rovnoprávnosti, zajištění rozvoje dětí a mládeže a záruky rovnoprávného uplatnění žen v rodině, v práci i ve veřejném životě. Jde tu o jisté nadlepšení k sociálním právům. Proto také jejich umístění bezprostředně za sociálními právy. Toto nadlepšení sociálních práv je zakotveno v ústavě vzhledem k etnickým, eventuálně biologickým zvláštnostem, které ztěžují faktické využívání práv a svobod občanů. Proto návrh ústavy zakotvuje např. zvláštní úpravu pracovních podmínek a zvláštní zdravotní péči pro ženy a mládež. Stát nově zabezpečuje, vycházející z rovnoprávnosti všech národností, občanům maďarské, ukrajinské a polské národnosti, tedy těm národnostem, které tvoří v Československu jisté etnické celky, vzdělání v mateřském jazyce, jejich kulturní rozvoj jakož i plnou účast na životě společnosti. Pokud jde o občany německé národnosti, mají zcela rovná práva jako kterýkoli druhý občan republiky. Jiná je však otázka německé národnosti jako celku. Tato otázka byla definitivně vyřešena na podkladě Postupimské dohody v letech 1945-1946. Proto nelze v občanech německé národnosti, kteří u nás v důsledku historicky nahodilých okolností a rozptýleně zůstali, vidět etnický celek se zvláštními právy.

Druhou skupinou práv a svobod občanů jsou pak práva politická a demokratická: svoboda projevu, shromažďovací, svoboda pouličních průvodů, manifestací a jiná práva. Jejich význam tkví zejména v tom, že účast občanů na správě státu a řízení národního hospodářství a vůbec na veřejném životě republiky je přímo podmínkou rozvoje socialistické společnosti. Poslední opatření k zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů v hospodářské a kulturní výstavbě i opatření k zvýšení účasti lidu při upevňování socialistické zákonnosti, schválená ÚV strany v dubnu, vytvářejí další předpoklady pro rozvinutí náplně těchto práv, protože umožňují rozšiřovat účast pracujících na správě veřejných záležitostí, a to nejen prostřednictvím poslanců zastupitelských sborů, ale přímo v komisích, uličních a ostatních výborech, výborech žen, prostřednictvím občanských kontrolorů atd.

Politická práva se tedy v socialistické společnosti vyznačují širokým, za kapitalismu nevídaným demokratismem. Vidíme však, že občanská práva se vyznačují za socialismu demokratismem, který se opírá o iniciativu statisíců občanů a organizací, kterým jsou kladeny meze prakticky jen trestním zákonem. Není tu ani stopy zasahování policejního administrativního aparátu, např. proti svobodě sdružovací a shromažďovací, které je v buržoazním státě tak běžné. Naopak se projevuje plná podpora státu pro rozvíjení politické aktivity pracujících a jejich dobrovolných organizací.

Např. pokud jde o právo shromažďovací (a to není někdy dost doceněno v naší propagandistické činnosti), byl zcela likvidován povolovací systém shro-

mažďování a podstatně byla omezena dokonce i ohlašovací povinnost. Prakticky každá složka společenské organizace může konat svá shromáždění bez jakéhokoliv zasahování státu.

Dále jsou v návrhu nové ústavy v duchu socialistického humanismu a úcty k právům občanů zakotveny osobní svobody: nedotknutelnost osoby a obydlí, listovní tajemství, svoboda vyznání atd. S prohlubováním socialistické zákonitosti jsou i tyto svobody dále upevňovány.

Zde mi budiž dovolen stručný exkurs o svobodě vyznání. Někdy jsme se v diskusích o návrhu nové ústavy setkali s názorem, že je určitý rozpor mezi článkem o svobodě vyznání na jedné straně a články první hlavy, který mluví o vědeckém světovém názoru, na straně druhé. Pokud jde o slučitelnost těchto ustanovení, je třeba jednoznačně říci, že naše společnost stojí na vědeckém základě marxismu-leninismu, že je budována přímo na vědeckých poznatcích marxismu-leninismu a že naše celé vzdělání, kulturní působení, celá naše kulturní revoluce směřují k tomu, aby se marxismus-leninismus stal majetkem všech lidí.

Avšak na druhé straně nesmíme právě jako marxisté přehlížet fakt, že je řada našich občanů, kteří vyznávají některé náboženství a účastní se i náboženských obřadů. Tento článek vyjadřuje to, že nebudeme nikdy těmto občanům jejich vyznání a možnost účastnit se náboženských úkonů násilím brát.

S touto otázkou pak souvisí ještě další otázka, totiž otázka odluky státu a církve. Je třeba zdůraznit, že je to otázka druhořadá vzhledem k prvořadým otázkám politickým; je třeba, aby konkrétní úprava poměru státu a církve vycházela z konkrétních podmínek a zkušeností. Můžeme na tuto otázku odpovědět takto: neprovádíme formálně odluku státu a církve; řešení vychází z dosavadních zkušeností, které se plně osvědčily, a není důvodu je měnit. Jsou to zkušenosti, které potvrzují, že dnešní úprava dobře umožňuje, aby činnost církve byla v souladu se zájmy společnosti. Současně je ovšem třeba říci, že jsme na druhé straně provedli odluku státu a církve v tom smyslu, že nepripouštíme (a to byl přece také původní smysl požadavku odluky státu a církve), aby církev zasahovala do našeho veřejného a politického života, a tím umožňujeme, aby se plně věnovala svému náboženskému poslání.

Nerozlučnou jednotu s právy a svobodami občanů tvoří občanské povinnosti. Tato jednotu vyplývá ze souladu zájmů společnosti a jednotlivce. Vychází ze skutečnosti, že v socialistickém státě jednotlivec využívá svých práv a svobod především aktivní účastí na rozvoji celé společnosti a nikoliv nějakými individuálními excesy, především pak patřičným podílem na společenské práci. V návrhu ústavy jsou uváděny vedle této povinnosti přispívat patřičným podílem k společenské práci takové významné povinnosti, jako zachovávání ústavy a jiných zákonů, upevňování společenského vlastnictví jako zdroje síly a blahobytu republiky. Za vrcholnou povinnost občana prohlašuje ústava povinnost bránit vlast a její socialistické zřízení.

Podrobný výčet práv a povinností občanů v návrhu ústavy se mnoho neliší od seznamu práv v Ústavě 9. května z r. 1948. Přesto však práva a povinnosti občanů v návrhu nové ústavy, třeba mají též název, mají o mnoho bohatší obsah a sociální náplň. Vzhledem ke všem změnám v národním hospodářství, politice i kulturním životě, jimiž jsme prošli od r. 1948 a které jsou utvrzeny ustanoveními o společenském zřízení, zvyšují se i záruky jednotlivých práv a svobod.

Návrh nové ústavy však obsahuje i některá nová práva a povinnosti, která sice byla fakticky uplatňována, ale nebyla zakotvena v ústavě. Je to právo obracet se k zastupitelským sborům a ostatním státním orgánům s návrhy, podněty a stížnostmi. Tomuto právu odpovídá pak povinnost státních orgánů odpovědně je vyřizovat. Novým ústavním právem je i právo azylu, poskytované cizím státním příslušníkům, pronásledovaným za hájení zájmů pracujícího lidu, za účast v národněosvobozeneckém boji, za vědeckou a uměleckou tvůrčí činnost nebo za činnost na obranu míru. Za svou nedílnou součást prohlašuje ústava úctu k právům spoluobčanů a uvědomělé zachovávání pravidel socialistického soužití.

Nedostali bychom však obraz o skutečném postavení občana v naší společnosti a státu, kdybychom nepřihlédli též k ustanovení o právech a povinnostech občanů v jiných hlavách ústavy, zejména v hlavě o společenském zřízení. Mezi ústavní práva občanů patří bezesporu taková významná politická práva jako je volební právo včetně práva odvolání poslance zastupitelského sboru, nyní nově upravené ve volebních zákonech, a právo sdružovat se ve společenských organizacích. Z ustanovení o zastupitelských sborech můžeme pak vyvodit celou řadu práv, která odpovídají přímé účasti pracujících na správě státu a řízení národního hospodářství v duchu leninské myšlenky o spojování zastupitelského systému s přímou demokracií. Tato práva jsou zabezpečována kontrolou činnosti zastupitelských sborů a jiných státních orgánů, širokým uplatněním práce ostatních orgánů s aktivem, předkládáním důležitých návrhů celostátního i místního rázu k veřejné diskusi.

Nesmíme zapomínat ani na to, že mezi ústavní práva patří i právo osobního vlastnictví k spotřebním předmětům. V hlavě o soudech a prokuratuře je utvrzeno právo volit soudce a soudce z lidu okresních lidových soudů, což dosud příslušelo ONV, jakož i právo obhajoby, příslušející všem obviněným. Rovněž tak reflexem ustanovení o hospodářské, zdravotní a kulturní politice státu v závěru první hlavy je řada občanských práv. Dala by se shrnout jako komplex práv podílet se na kulturním rozvoji společnosti. Významnou povinností je též povinnost občanů, jimž připadá jakýkoli úkol při provádění státního národohospodářského plánu, vynaložit nejvyšší úsilí a iniciativu k tomu, aby úkol byl co nejlépe splněn.

Všechna tato ustanovení o právech, svobodách a povinnostech občanů ve svém celku a spolu s ustanoveními o společenském zřízení vyjadřují skutečné posta-

vení občana v naší společnosti, dokumentují hluboce demokratický a socialistický charakter našeho společenského a státního zřízení.

Je třeba, aby tato práva a povinnosti byla u vědomí jejich závažnosti pro věc socialismu a komunismu stále důsledněji realizována, a to nejen v našem zákonodárství a v činnosti zastupitelských sborů a jiných státních orgánů, ale i činnosti dobrovolných organizací a samostatnými občany v tom smyslu, aby každý občan plnil svou povinnost a aby co nejplněji využíval práv, zajišťujících mu účast na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě společnosti. Neboť bez každodenní svobodné tvůrčí činnosti a iniciativy miliónů našich občanů, bez jejich všestranného svobodného rozvoje — čemuž právě slouží občanská práva a povinnosti — nebylo by možno vybudovat socialismus a nelze ani jít vpřed k vyšším cílům.

SOUSTAVA STÁTNÍCH ORGÁNŮ V NOVÉ ÚSTAVĚ

prof. dr. Pavel Levít
prorektor University Karlovy,
vedoucí katedry správního práva právnické fakulty University Karlovy

Nová plně socialistická československá ústava zakotvuje v hlavě III.—VIII. soustavu státních orgánů socialistického státu, stanoví jejich stěžejní úkoly, zásady jejich organizace a činnosti i jejich základní vzájemné vztahy.

V uspořádání státních orgánů a jejich vztahů navazuje nová ústava v podstatných rysech na uspořádání, které měla Ústava 9. května, a na některé pozdější ústavní zákony, jimiž byla Ústava 9. května pozměněna a doplněna a které se staly součástí československé ústavy (zejména ústavní zákony o národních výborech č. 12/1954 Sb., o soudech a prokuratuře č. 64/1952 Sb.). Ústava navazuje tu i na jiné zákony a dokumenty o uspořádání státního a hospodářského aparátu, k nimž patří zvláště právní předpisy a dokumenty o organizaci národních výborů, o metodách jejich práce a řízení a o rozšíření jejich pravomoci, jakož i předpisy a dokumenty o nových metodách řízení národního hospodářství a o organizaci a vztazích výrobních hospodářských jednotek. Ekonomický, politický a ústavní vývoj zbavil ovšem již po květnu 1948 praktického významu a životností některá ustanovení, obsažená v textu Ústavy 9. května (platí to např. o některých ustanoveních o vzájemných vztazích nejvyšších státních orgánů). Tato ustanovení byla pozůstatky dřívějšího vývoje a zůstala v textu Ústavy 9. května v důsledku zvláštních politických podmínek, za nichž byla Ústava 9. května ještě před únorem roku 1948 připravována a krátce po únoru 1948 schválena. Z ústavy republiky mizí plně prvky cizí socialistickým a demokratickým principům jejího společenského a státního zřízení, mizí z ní ustanovení, která se přežila nebo neosvědčila. Nová ústava přináší, i pokud jde o komplex státních orgánů, v podstatě shrnutí výsledků dosavadního vývoje a dovršení dosavadního procesu socialistické a demokratické přestavby československého státního aparátu.

Nová ústava zachovává v podstatě dosavadní soustavu státních orgánů s jejími stěžejními články i základními vztahy mezi nimi, byť i namnoze v pronikavě přetvořené podobě. Přináší však i některé základní organizační změny zásadního rázu, které si vynucuje úroveň ekonomického, politického i kulturního vývoje. Patří k nim např. změny ve složení a vztazích

státních orgánů na Slovensku (ústava nepřejímá sbor pověřenců a pověřenectva, což je důsledek dosažené úrovně hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska a zároveň procesu širokého přechodu úkolů a pravomocí na národní výbory).

Ústava uchovává některá specifika československého státního zřízení vzešlá z jeho dosavadního vývoje. Patří k nim např. instituce prezidenta republiky. Právě na instituci prezidenta republiky, jak je upravena novou ústavou, zračí se výrazně zásadní změny v pojetí jednotlivých státních institucí, v struktuře státního aparátu i ve vzájemných vztazích jeho jednotlivých složek.

Funkce prezidenta republiky, který stojí v čele státu, se vytvořila v důsledku zvláštních podmínek československého politického vývoje po vzniku samostatného československého státu. Stala se charakteristickým rysem československého státního zřízení, který převzala a dále v duchu lidově demokratických zásad rozvíjela i lidově demokratická republika. Politický vývoj a průběh třídních bojů po květnu 1945 vedly k tomu, že se funkce prezidenta republiky stala příznačným prvkem lidově demokratického státního zřízení i v očích nejširších vrstev pracujícího lidu. Pracující spojují obsazení funkce prezidenta zástupcem dělnické třídy s vítězným dovršením boje dělnické třídy o moc ve státě. Charakteristickým prvkem československého státního ústrojí je ovšem prezident republiky také v očích mezinárodní veřejnosti.

Politický vývoj po roku 1948 dal funkci prezidenta republiky novou náplň. Tato funkce pozbyla některých rysů, které ji vyznačovaly ještě i podle textu Ústavy 9. května. Od r. 1948 je do čela státu stavěn představitel komunistické strany, vůdčí síly dělnické třídy i všech pracujících, což posiluje autoritu prezidenta republiky. Ústava v podstatě vychází z dosavadního vymezení prezidentových pravomocí, která jsou v jednotlivostech nově formulována v souladu s novou politickou situací a novými politickými potřebami. V celkovém pojetí funkce prezidenta republiky se projevují plně socialistické a demokratické principy. Podle textu Ústavy 9. května, který byl v této otázce převzat z ústavy předmnichovské republiky, nebyl prezident republiky odpovědný z výkonu svého úřadu. Podle nové ústavy je prezident republiky odpovědný z výkonu své funkce Národnímu shromáždění. Podle dosavadních ústavních předpisů mohl být prezident trestně stíhán jen pro velezradu a soudit ho mohlo toliko Národní shromáždění. Nová ústava nepřevzala toto ustanovení, které je v rozporu s duchem socialistického státu a socialistické ústavy. Nová ústava nepřiznává prezidentu republiky právo rozpouštět Národní shromáždění, které měl podle dosavadní ústavy. Prezident republiky nebude již podle nové ústavy mít právo vracet Národnímu shromáždění zákony se svými připomínkami. Tím vším je vyjádřena a zdůrazněna demokratická a socialistická povaha této funkce. Nadto je funkční období prezidenta republiky zkráceno ze 7 let na 5 let.

Některá ustanovení převzatá z dosavadní ústavy nabývají za nových ekonomických, třídních a politických podmínek, za podmínek vítězství socialismu ve společenských vztazích nového hlouběji socialistického smyslu a funkce. Nová ústava operuje s některými pojmy, které v průběhu ekonomické a společenské přestavby i přestavby státního aparátu nabyly oproti Ústavě 9. května nového obsahu, který lze pochopit toliko v souvislosti se změnami, k nimž došlo v prů-

běhu vývoje od roku 1948, zejména v posledním údobí tohoto vývoje. Nová ústava používá např. stejně jako Ústava 9. května pojmy „kraj“, „okres“, avšak náplň těchto pojmů se podstatně změnila. Nové územní členění státu dalo vznik podstatně větším územním jednotkám, nežli jaké byly vytvořeny krajským zřízením a na jeho základě v letech 1948 a 1949. Vytvořením větších územních celků ve většině krajů a okresů vznikly předpoklady pro daleko širší přenesení pravomocí a odpovědnosti na orgány těchto jednotek. Stupně správy, jejichž základem je kraj a okres, nabyly tím nové úlohy v řízení společnosti a státu i v struktuře státního aparátu. Nová územní organizace spolu s pronikavým rozšířením pravomocí a odpovědnosti národních výborů nese s sebou hlubokou kvalita-
litativní změnu v soustavě státních orgánů. Tato změna se projevuje zvláště v nové úpravě a utváření vzájemných vztahů státních orgánů, především vztahu mezi ústředními a místními státními orgány, ale i v uspořádání vztahů v oblasti řízení národního hospodářství vůbec. Do ústavy se tyto změny promítají zejména v postavení, úkolech a vztazích vlády a národních výborů.

Nová ústava znamená podstatný pokrok a zdokonalení ve výstavbě státního aparátu ve směru důsledného uplatnění demokratických a socialistických zásad, ve směru všestranného prohloubení jeho socialistického charakteru, dokonalejšího přizpůsobení jeho organizace a metod práce úkolům spjatým s dokončováním výstavby socialistické ekonomiky a společnosti, úkolům vyspělé socialistické společnosti. Demokratické a socialistické principy výstavby státního aparátu, jako je např. zásada demokratického centralismu, jsou v nové ústavě uplatněny na vyšším stupni rozvoje socialistické ekonomiky a společenských vztahů nežli tomu bylo v době schválení Ústavy 9. května; uplatňují se důsledněji. Podmínky, za nichž dochází k jejich aplikaci v nové plně socialistické ústavě naší republiky, liší se podstatně i od podmínek, za nichž byla schválena sovětská ústava, od jejíhož schválení uplynulo téměř čtvrt století. Novou československou ústavu třeba chápat také jako plod ideologického vývoje, k němuž došlo zejména po XXI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. V jejím obsahu se odráží i pokrok v rozvoji marxistickoleninského učení o vývoji socialistické společnosti a státu, pokrok, na němž má hlavní podíl Komunistická strana Sovětského svazu, díky které bylo toto učení podstatně obohaceno a tvůrčím způsobem dále rozvinuto. Platí to zejména o pojetí a vyjádření vztahu mezi socialistickou společností a státem a o konkrétním vyjádření perspektivy dalšího vývoje státních a společenských institucí. Z nové ústavy je např. patrné, jak se budování komunistické společnosti posunulo do historicky dohledné doby a jak se vytváření základů a zdrojů této společnosti stává praktickou součástí a konkrétní perspektivou organiza-torské práce státních orgánů. Socialistický stát, jak se jeví v nové ústavě, není soustavou orgánů vznášejících se nad společností a od ní odtržených, ale je všestranně, záměrně a úzce spjat nesčetnými pouty se společností pracujících, které slouží.

Príznačným rysem uspořádání státních orgánů je celkové zjednodušení jejich vzájemných vztahů. Je to patrné zvláště u nejvyšších státních orgánů. Pronikavě vystupují základní funkce i specifické metody práce jednotlivých státních orgánů (např. u vlády její plynulá operativní organizátorská činnost řídící, kontrolní a koordinační), zjednodušují se procedurální — kdysi složité předpisy (např. o zákonodárném procesu, o postupu při různých volbách aj.). Někdejší komplikovaná pravidla postupu sloužila k řešení konfliktů, rozporů, protikladů vlastních třídní vykořisťovatelské společnosti, které v socialistické společnosti a státu buď vůbec mizí, nebo pozbývají na ostroti a významu. Za nové socialistické třídní skladby československé společnosti, za existence přátelských vztahů mezi třídami této společnosti, která už není rozdírána třídními boji, za utužující se politické a morální jednoty všeho lidu, za uznané a stále se upevňující vedoucí úlohy předvoje dělnické třídy, komunistické strany, ve společnosti a státu, za systému Národní fronty, jenž je politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, není už státní aparát jevištěm bojů o podíl na moci mezi skupinami vládnoucí třídy, jako tomu bylo za předmnichovské republiky. Rozpory zájmů nenabývají formy boje mezi různými „mocemi“, formy konfliktů mezi parlamentem a vládou, které jsou v buržoazním státě na podkladě ústavy řešeny různými specifickými způsoby (např. autoritativním zásahem právně privilegované hlavy státu, rozhodováním ústavního nebo jiného soudu apod.). Výrazem těchto skutečností je také zjednodušení vztahů mezi státními orgány a jejich postupů.

Změny, k nimž dochází podle nové ústavy u státních orgánů, dotýkají se všech stránek a prvků jejich organizace, vztahů a činností. Projevují se v jejich úkolech a kompetenci, v organizační struktuře, ve vzájemných vztazích i v metodách jejich práce. Ve všech těchto stránkách a prvcích se jeví československé státní orgány jako orgány socialistického státu.

Zračí se to především v úkolech státních orgánů. Klement Gottwald kdysi řekl, že státní aparát vyrůstá z úkolů. Důsledky únorového vítězství dělnické třídy pro upevnění její moci, pro upevnění a dobudování ekonomické socialistické soustavy a pro utvrzení politické a morální jednoty všeho pracujícího lidu vedly k tomu, že ve funkcích československého státu nastal další rozhodný přesun od činnosti potlačovatelské a ryze mocenské k rozsáhlé, všestranné a plánovitě rozvíjené činnosti hospodářskoorganizační a kulturně výchovné. Porovnání nové ústavy s Ústavou 9. května ukazuje přesvědčivě, jak se tento proces od roku 1948 zmnohonásobil a prohloubil. Zejména výrazně se projevuje v nové ústavě, jak pronikavě stoupá ekonomická úloha státu, jak se řízení národního hospodářství stává nejdůležitější úlohou

socialistického státu. V působnosti Národního shromáždění, Slovenské národní rady, vlády i národních výborů postupují na prvé místo otázky plánování, řízení a organizování hospodářské a kulturní výstavby. Státní plán rozvoje národního hospodářství se stává doslova osou činnosti všech státních orgánů. Jeho příprava a vypracovávání, jeho schvalování, organizace a prověrka jeho plnění tvoří nejvýznamnější součást jejich práce. Národní výbory označuje nová ústava příznačně za „odpovědné hospodáře“. V úkolech a kompetenci státních orgánů se odráží skutečnost, že nejsou jen představiteli nebo vykonavateli státní moci, ale že vykonávají rovněž důležitá práva vlastníka státního socialistického vlastnictví. Ústava chce pozvednout úroveň organizace a práce státních orgánů na úroveň hospodářskoorganizačních a kulturněvýchovných úkolů spojených s budováním a rozvojem vyspělé socialistické společnosti a s vytvářením zdrojů společnosti komunistické. Splnění těchto základních úkolů rozhodne o dalším vývoji společnosti, o tempu tohoto vývoje i o úrovni života všech členů společnosti. Na tomto úseku se vybojovává bitva o budoucnost.

Péče o vzestup životní úrovně všech pracujících má v činnosti státních orgánů, především ovšem národních výborů, prvořadou úlohu. Posun od převážně nebo bezprostředně mocenských úkolů k hospodářskoorganizačské a kulturněvýchovné práci má nutně přímý a široký odraz v metodách a prostředcích, kterých státní orgány používají k jejich plnění a zajišťování.

Ve složení i organizační struktuře státních orgánů, v rozvržení kompetence mezi vyššími a nižšími státními orgány, ve vztazích jejich složek a v metodách jejich práce se projevuje proces prohlubování socialistické demokracie. Nová ústava vymyje vše, co by mohlo tento proces brzdit, a vytváří ústavní předpoklady pro to, aby rychle pokračoval a rozvíjel se. Zastupitelské sbory, složené z volených zástupců lidu, v prvé řadě národní výbory, stávají se doopravdy páteří celé soustavy státních orgánů. Vliv těchto sborů na složení a činnost ostatních státních orgánů se pronikavě zvyšuje, zvláště se zvětšují a konkretizují jejich kontrolní práva.

Výrazně je to patrné z postavení Národního shromáždění. Nová ústava vyjadřuje jasně jeho vrcholné postavení v soustavě státních orgánů jakožto nejvyššího zastupitelského sboru republiky, posiluje podstatně jeho úlohu, rozšiřuje jeho práva a dává zřetelně vystoupit socialistickým rysům jeho metod a působení. Kontrolní práva Národního shromáždění se rozšiřují, zvláště pokud jde o kontrolu plnění plánů, o sledování činnosti a organizace národních výborů, o sledování stavu socialistické zákonnosti. Ústava klade zvláštní důraz na odpovědnost ústředních státních orgánů vůči Národnímu shromáždění (nově např. i u presidenta republiky a generálního prokurátora). Zvyšuje se a upevňuje se vliv Národního shromáždění na dosazování a odvolávání nejvyšších státních funkcionářů, na složení nejvyšších státních orgánů (nově např. může navrhnout presidentu republiky, aby odvolal generálního prokurátora z jeho funkce). Jako vrcholný článek soustavy zastupitelských orgánů bude mít Národní shromáždění vliv na rozvoj organizace a práce národních výborů. K novým právům Národního shromáždění, resp. jeho

předsednictva, patří např. právo vyhlašovat zákony a vyhlašovat volby do Národního shromáždění i všeobecné volby do zastupitelských sborů. Ústava klade důraz na to, aby Národní shromáždění nebylo jen sborem, který toliko diskutuje a činí usnesení, ale aby se — zvláště také působením svých výborů a poslanců — aktivně účastnilo na uskutečňování státních úkolů v praxi. Ústava vytváří předpoklady, aby Národní shromáždění mohlo skutečně plnit funkci nejvyššího orgánu státní moci, k níž je jako sbor zástupců lidu z celé republiky povoláno.

Podstatným projevem prohlubování socialistické demokracie je pronikavé zvýšení úlohy národních výborů ve společnosti i státě jako rozhodujících orgánů řídících plánovitý rozvoj svých obvodů, jako činitelů při rozvíjení společenskoekonomické základny, důsledné rozšiřování jejich práv a odpovědnosti, zintenzivnění jejich vztahů k masám pracujících, utužení jejich lidového složení i socialistických metod jejich práce a řízení jejich činnosti, v rámci soustavy národních výborů pak posílení středního a nejnižšího článku této soustavy, okresních i místních a městských národních výborů a zvýšení úlohy a pravomocí jejich kolektivních volených orgánů, tj. plenárních zasedání, rady a komisí.

Prohloubení spojení národních výborů s pracujícími dochází výrazu např. v tom, že se kolem více než 200 000 členů národních výborů sdružuje takřka půlmilionový aktiv občanů v různých organizačních formách (v komisích, uličních výborech, výborech žen, poradních sborech aj.), kteří se tak podílejí na řízení hospodářské a kulturní výstavby. Úloha národních výborů v životě země se zvýšila tím, že do jejich působnosti přešla početná řada podniků a zařízení a že stoupla i jejich pravomoc ve věcech správních. Národní výbory spravovaly před provedením opatření, která nejnověji rozšiřují jejich pravomoc, více než jednu třetinu základních fondů národního hospodářství; objem jejich rozpočtů se od roku 1954 zvýšil z 15 na 33 miliard Kčs, takže činil 32 % celostátního rozpočtu; v jejich rozpočtech jsou převážně zahrnuty prostředky vynakládané státem na rozvoj zemědělství, na bytovou a občanskou výstavbu, školství, kulturu, zdravotnictví apod.; v hospodářství řízeném národními výbory působí kolem 46 % všech pracujících. Nová opatření rozšiřují na podkladě nové územní organizace dále jejich pravomoc a odpovědnost zejména tím, že do jejich působnosti přejdou četné významné podniky dosud řízené ústředními státními orgány. Zvýšená úloha případně nyní národním výborům také při zajišťování plánovitého komplexního rozvoje krajů, okresů a obcí, při koordinaci rozvoje hospodářství jimi řízeného s rozvojem hospodářství řízeného přímo ministerstvy, při zabezpečování jednoty odvětvových a územních hledisek v řízení a plánování národního hospodářství a kultury.

Celou novou ústavou se vine jako červená nit úsilí, aby zastupitelské sbory — Národní shromáždění, Slovenská národní rada i národní výbory — měly stálý, přímý a rozhodující vliv na provádění státních a společenských úkolů v praxi. Slovenská národní rada právě tak jako národní výbory jsou v nové ústavě proto označovány jako orgány státní moci i správy zároveň. Pracující a jejich volení zástupci jako tlumočníci vůle, potřeb a zájmů nejširších mas mají široce proniknout do správy jako do oblasti, kde se o věcech konkrétně rozhoduje a kde

se úkoly, zákony a usnesení prakticky uvádějí v život. V ústavě jsou zakotveny různé organizační formy a způsoby, jimiž se utvrzuje těsné spojení státních orgánů s lidovými masami a jimiž se umožňuje a zajišťuje, aby účast pracujících na práci státních orgánů byla stálá, reálná, všestranná a rozhodující, nikoli jen občasná, příležitostná nebo poradní. Masy pracujících i jejich zástupci se mají v nejširší míře přímo podílet na přípravě usnesení, na rozhodování, na donucování, na přímém organizátorském zabezpečování úkolů i na prověrce plnění. Účast pracujících a jejich organizací na činnosti státních orgánů a na její kontrole má zahrnout všechna stadia přípravy i realizace jejich úkolů, všechny stupně řízení a správy, veškeré úseky činnosti státních orgánů. Ústava zakotvuje u všech zastupitelských sborů jejich práva a povinnosti účastnit se i na uskutečňování úkolů, zákonů a usnesení. Poslanci všech zastupitelských sborů mají ústavní povinnost aktivně se podílet i na realizaci úkolů a usnesení. Metody a prostředky nepřímé demokracie jsou důsledně spojovány s metodami a prostředky demokracie přímé, s formami přímé a stálé účasti pracujících a jejich organizací na zajišťování státních a společenských úkolů. Zastupitelské sbory, jejich orgány i jednotliví členové mají podle ústavy povinnost opírat se v celé své práci ustavičně o součinnost s občanstvem a jeho organizacemi. Zvyšuje se úloha kontroly zdola, kontroly prováděné voliči nad zastupitelskými sbory, jejich orgány i zvolenými zástupci. Ústava vyzvedá např. úlohu a význam komisí národních výborů, v nichž pracují nejen i členové národního výboru, a naznačuje jejich pravomoc, která jim umožní účinně působit a zasahovat. Ústava klade důraz na stále se zvyšující úlohu společenských organizací při uskutečňování a zabezpečování společenských úkolů, a to i těch, které doposud obstarávaly státní orgány, a ukládá státním orgánům povinnost trvale s nimi spolupracovat.

Posílení vlivu a účasti pracujících na práci státních orgánů se zračí v ústavě i v oblasti soudnictví. Veškeré soudy jsou voleny buď prostřednictvím zastupitelských sborů nebo přímo (okresní a místní lidové soudy). Soudci jsou podle ústavy povinni podávat zprávy o své činnosti a o činnosti soudu, jehož jsou členy, svým voličům nebo zastupitelskému sboru, který je zvolil. Další prohloubení účasti pracujících na výkonu soudnictví znamená ústavní zakotvení místních lidových soudů (soudružských soudů), které jsou voleny v místech a na pracovištích. Také orgánům prokuratury ukládá ústava povinnost opírat se o iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací. Příznačným rysem socialistické demokracie, odrážejícím se v nové ústavě, je skutečnost, že se účast lidu neomezuje na oblast politickomocenskou, ale že zasahuje široce oblast hospodářství a kultury. Všeobšáhly a stále se prohlubující proces demokratizace státního aparátu mění od základu postavení státních orgánů ve společnosti, jejich vztahy k masám pracujících. Státní orgány sestupují s výšin moci, na které je zvedá třídní společnost, do středu společnosti pracujících. V průběhu tohoto procesu

stává se stát lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu, organizací sdružující nejširší lidové masy.

Zásada demokratického centralismu je v soustavě státních orgánů a v jejich vzájemných vztazích uplatněna a rozvíjena v podmínkách vyspělé socialistické společnosti. Na jedné straně se, jak již uvedeno, důsledně zvyšuje pravomoc a odpovědnost národních výborů; na druhé straně se upevňuje ústřední řízení, zdokonalují se jeho metody a prostředky, zejména metody a prostředky kontroly, metody řízení plánem a rozpočtem. Ústava podtrhuje význam řídicí činnosti vyšších státních orgánů vůči nižším orgánům, zvláště národním výborům, požaduje však zároveň, aby ústřední a vůbec vyšší orgány respektovaly plně pravomoc a odpovědnost vyšších orgánů, oprávněny se o jejich iniciativu a zkušenosti a plnily své úkoly ve stálé součinnosti s nimi. Usnesení a akty vyšších orgánů jsou pro nižší orgány závazné.

V tomto směru je charakteristické postavení vlády v soustavě státních orgánů, jak se jeví podle ustanovení nové ústavy. Vláda je hlavním článkem a centrem operativního a plynulého centrálního řízení činnosti státního a hospodářského aparátu. Ústava ji označuje jako nejvyšší výkonný orgán státní moci. Jejím specifickým úkolem je v celostátním měřítku zajišťovat provádění státních úkolů. Vláda má organizovat a zabezpečovat jejich uskutečňování na území celého státu a ve všech úsecích společenského a státního života. Vláda ztělesňuje celostátní, jednotné a komplexní řízení práce všech státních orgánů i organizací. Zajišťuje jednotu v jejich práci ve všech územních jednotkách, ve všech odvětvích správy státu a řízení národního hospodářství. V ústavě vystupuje výrazně do popředí organizátorská úloha vlády, jejíž rozhodující složkou je její funkce řídicí, kontrolní a koordinační, která se uplatňuje jak vůči jednotlivým ministerstvům a jiným ústředním orgánům, tak i vůči národním výborům na území celé republiky. Význam řídicího a koordinačního působení vlády stoupl nesmírně zvláště proto, že se zvýšila pravomoc národních výborů a samostatnost výrobních hospodářských jednotek. Vláda je v soustavě státních orgánů oním článkem, který zajišťuje průběžně, každodenně a operativně uplatnění celostátních zájmů a potřeb, zabezpečuje souladné, disciplinované a plánovitě fungování celého systému státních orgánů a organizací podle cílů a směrnic, které vytyčuje politika dělnické třídy a jejího předvoje a které jsou vyjádřeny v zákonech a státních plánech. V souladu s požadavkem komplexnosti ústředního řízení vystupuje v nové ústavě také daleko více nežli tomu bylo doposavad postavení vlády jako sboru.

Mluvíme-li v socialistickém státě o ústředním řízení, nejde tu o proces výlučně jednostranný, směřující jen od shora dolů, uskutečňovaný jen nařizováním shora. Již Marx ukázal na Pařížské komuně, jak v socialistické demokracii je jednotu organizována zdola. V socialistickém státě neexistuje antagonistický protiklad mezi ústředními státními orgány a místními orgány (samosprávnými), který je vlastní buržoaznímu státu. Proto v našem státě můžeme přesunovat stále větší pravomoci na národní výbory, zatímco v buržoazních státech je pravomoc místních orgánů samosprávných omezována ve prospěch centrálních orgánů. Řízení a koordinace činnosti státních orgánů v socialistickém státě nejsou

myslitelny formou pouhého jednostranného vydávání příkazů shora. Vláda se i ve své řídicí činnosti opírá o spolupráci s národními výbory, připravuje s nimi celostátní opatření, radí se s nimi o řešení důležitých státních otázek, dbá jejich podnětů, návrhů a kritických připomínek. Hlavním nástrojem řízení hospodářské a kulturní výstavby je stále více státní plán rozvoje národního hospodářství a státní rozpočet, na jejichž základě národní výbory stanoví pro svůj obvod plán, hospodářské a kulturní výstavby a rozpočet pro úseky jimi řízené. Ústřední státní orgány mají povinnost těsně spolupracovat s národními výbory, zejména krajskými, při vypracování návrhu státního plánu a státního rozpočtu a řešit s nimi závažné problémy, vytvářet podmínky pro to, aby národní výbory mohly plnit své úkoly, a poskytovat jim všestrannou pomoc. Vláda soustavně prověřuje, jak národní výbory plní plánované úkoly, a hodnotí výsledky jejich činnosti.

K přesunu pravomoci a odpovědnosti na národní výbory dochází také na Slovensku, na druhé straně se i tu upevňuje ústřední řízení.

Změny, které přináší nová ústava v uspořádání státních orgánů na Slovensku, jsou spjaty s hlubokou přeměnou ekonomického a kulturního života Slovenska a slovenského lidu. Socialistická industrializace, prudký rozvoj socialistické družstevní velkovýroby a široká plánovitá výstavba kulturních a školských institucí na Slovensku změnily od základu tvářnost Slovenska, které se stalo průmyslově vyspělou částí republiky s vyspělým socialistickým zemědělstvím a se silnou a stále mohutnější dělnickou třídou. Třídní struktura slovenského národa je jiná. Byly odstraněny některé nejkřiklavější rozdíly v hospodářské a kulturní úrovni Slovenska oproti českým krajům, čímž byly posíleny bratrské vztahy mezi oběma socialistickými národy a upevněna jednotu státu, jenž je jednotným a nedílným státem obou rovnoprávných národů. Obě části republiky se ekonomicky sblížily, zejména se rozmnožily a utvrdily vztahy mezi průmyslem obou částí republiky. Přechod širokých pravomocí a odpovědností z ústředních státních orgánů a pověřenectev na národní výbory na Slovensku přibližuje řízení správy a hospodářství přímému vlivu širokých mas slovenského pracujícího lidu a rozšiřuje jeho aktivní a praktickou účast na správě státu a řízení národního hospodářství. Úkoly pověřenectev a sboru pověřenců se tímto procesem podstatně zúžily. Proto dochází ke zrušení pověřenectev jako zvláštních samostatných správních útvarů a ke zrušení sboru pověřenců. Sbor volených zástupců lidu z celého Slovenska, Slovenská národní rada, bude nyní zajišťovat úkoly národní a regionální povahy svým předsednictvem (jehož členy budou i pověřenci) a svými komisemi. V souladu se zásadou demokratického centralismu a v zájmu rychlého a koordinovaného plnění úkolů v celostátním měřítku se zároveň upevňuje celostátní řízení a koordinace. Vyžaduje to zvláště vzrůst významu státního plánu rozvoje národního hospodářství. Vláda řídí národní výbory na území celé republiky. Přitom je třeba mít na paměti, že nejvyšší státní orgány, zvláště teď vláda, jsou orgány obou národů a že k jejich čelným povinnostem náleží zajišťovat také specifické potřeby Slovenska a slovenského lidu.

Nová ústava umožňuje a všestranně zabezpečuje utužení jednoty státu, jednotnosti a koordinace v práci státních orgánů. V so-

cialistické ústavě nemají proto místo pozůstatky představy o tzv. dělbě moci, které se vyskytují ještě i v textu Ústavy 9. května (např. tam, kde se mluví o Národním shromáždění jako o orgánu moci zákonodárné apod.). Politický život zbavil ovšem již počínaje rokem 1948 i tyto představy praktického významu. V socialistické státě patří veškerá moc pracujícímu lidu, ať je vykonávána kterýmkoli ze státních orgánů. Všechny státní orgány, zejména také nejvyšší státní orgány, jsou podle ústavy orgány jediné, jednotné a nedílné státní moci pracujícího lidu vedeného dělnickou třídou. Již Marx a Engels prokázali, že ve státě nejde o dělbu moci, ale o dělbu práce — podobně jako je tomu v továrně — a že představa o dělbě moci je ideologickou fikcí (která ovšem prospívá vládnoucí buržoazní třídě). Podle socialistické ústavy našeho státu vykonává každý z jeho orgánů určitou práci, kterou se podílí na uskutečňování společných státních úkolů a která tvoří součást jednotného a jednotně organizovaného procesu a zajišťování úkolů socialistické výstavby. Vztahy mezi orgány státu jsou podle ústavy založeny na dělbě práce a na spolupráci a součinnosti při plnění společných úkolů a cílů socialistického státu. Vláda a její členové mají např. ústavní povinnost plnit své úkoly v těsné součinnosti s Národním shromážděním a jeho orgány.

Jednotnost státní moci pracujícího lidu je podložena stále se upevňující politickou a morální jednotou tohoto lidu, jednotou jeho zájmů a vůle. Tato jednotnost má pevné kořeny v socialistické třídní skladbě československé společnosti, v níž nejsou antagonistické třídy, a v socialistické ekonomice, která nezná vykořisťování cizí práce.

V socialistickém státě mizí také přehrada, která v buržoazním státě odděluje zastupitelské orgány od orgánů výkonných, orgány státní moci od orgánů státní správy, přehrada, která vytváří „dvojí kolej“: Na jedné straně buržoazní parlament, který nemá účinný vliv na provádění zákonů a svých od orgánů státní správy přehrada, která vytváří „dvojí kolej“. Na jedné straně buržoazní parlament, který nemá účinný vliv na provádění zákonů a svých usnesení, na druhé straně byrokratická exekutiva, která prakticky rozhoduje o způsobu provádění zákonů a státních úkolů vůbec. V socialistickém státě jde právě naopak, jak to stvrzuje i nová československá ústava, o to, aby se lidové zastupitelské sbory v nejširší míře aktivně a účinně podílely i na výkonu, na praktickém provádění zákonů a usnesení. Usnášení není v něm odtrženo od provádění, zastupitelské sbory nejsou „žvanírnami“, sbory, které se omezují jen na diskusi, usnášení a bezmocnou kontrolu, jako je tomu v buržoazních státech. Uskutečňování zákonů a státních úkolů v praxi není v socialistickém státě výlučným monopolem exekutivy. Na praktickém provádění zákonů a státních úkolů i na účinné prověrce jejich plnění se podle nové ústavy podílí Národní shromáždění právě tak jako Slovenská národní rada a národní výbory.

V socialistickém státě neexistuje ani hráz, kterou v duchu „dělby moci“ sta-

vějí buržoazní ústavy mezi soudy a zastupitelské sbory. Podle nové ústavy Národní shromáždění a krajské národní výbory volí soudce příslušných soudů, kteří jsou pak povinni podávat těmto zastupitelským sborům zprávy o své činnosti i o činnosti soudů, jejichž jsou členy. Také generální prokurátor je podle ústavy odpověden Národnímu shromáždění.

Ústava 9. května měla v textu ještě pozůstatky někdejší tzv. místní samosprávy (mluvila např. o svazcích lidové správy a o komunálním vlastnictví). Tato ustanovení pozbyla již dříve svého praktického významu. Nová ústava nezná už nic z této někdejší druhé správní koleje. I místní orgány, národní výbory a jejich orgány, jsou články jednotné soustavy státních orgánů, jsou jak orgány státu, tak i představiteli občanstva svého obvodu a spojují harmonicky ve své práci plnění celostátních úkolů se zajišťováním zvláštních potřeb svých obvodů a zájmů jejich občanů.

Zárukou jednotnosti v práci státních orgánů je sjednocující působení komunistické strany, která uplatňuje svou vůdčí úlohu na území celého státu, na všech stupních řízení, ve všech odvětvích správy a řízení národního hospodářství.

Posun od výlučně nebo převážně mocenskopolitických úkolů k úkolům hospodářskoorganizačtorským a kulturněvýchovným spolu s rozvojem a prohlubováním socialistické demokracie zračí se také v metodách práce a působení státních orgánů. Tradiční typické metody a prostředky státních orgánů, zvláště tradiční formy nařizování a donucování ztrácejí v podmínkách socialistické společnosti onen výlučný význam, jaký mají v buržoazním státě a za podmínek ostrého třídního boje. Vydávání právních předpisů, jejich provádění formou správních nebo jiných podobných aktů státních orgánů a administrativní metody jejich uskutečňování nestojí již na prvním místě a sféra jejich používání se stále více zužuje. Ekonomické a kulturní úkoly socialistického státu nelze uspokojivě zvládnout těmito metodami a prostředky, stejně jako jimi nelze přimět masy občanů k aktivní účasti na práci státních orgánů. Nová ústava staví na prvé místo praktickou organizačtorskou práci státních orgánů, ať již řídicí nebo bezprostředně operativní. V činnosti vlády i národních výborů klade ústava přednostní důraz na organizování, řízení, plánování a kontrolu, tedy na různé formy praktické organizačtorské práce.

V metodách a prostředcích státních orgánů socialistického státu mají stěžejní úlohu metody a prostředky působení výchovného, činnost přesvědčovací a mobilizační. Masová organizační práce, kterou jsou pracující získáváni pro účast na přípravě, provádění a kontrole plnění státních úkolů, patří k nejvýznamnějším metodám práce státních orgánů, zejména národních výborů a jejich orgánů. Ve společnosti, jež nezná antagonistických tříd a v níž se stále upevňuje politická a morální jednota pracujícího lidu, zužuje se přirozeně oblast přímé represe. Nová ústava ukládá soudům i prokurátorovi úkol působit výchovně. Národním výborům ukládá pak, aby veškerou svou činností vychovávaly

občany k uvědomělému a dobrovolnému plnění povinností ke společnosti a státu. Prikazuje jim, aby využívaly zkušeností pracujících a aby se z nich učili.

Státní orgány republiky jsou a mají tedy být socialistické a demokratické nejen svým složením a organizací, ale v první řadě také metodami své práce a působení, způsoby a prostředky, jimiž uvádějí v život své úkoly.

Jednotlivé projevy těchto tendencí ve výstavbě a činnosti orgánů československého státu nejsou ovšem zcela nové. Jejich rozvoj lze sledovat již od roku 1948 a ve značné míře již i od roku 1945. Avšak souhrn těchto změn i jejich rozsah a převratné důsledky, jak jsou shrnuty v nové ústavě republiky, znamenají hlubokou kvalitativní změnu v našem státním aparátě oproti stavu, jaký je zachycen v Ústavě 9. května. Rychlý rozvoj socialistické a komunistické přestavby společnosti přinese s sebou ještě další změny v organizaci a metodách práce socialistického státního aparátu. Tyto změny budou ovšem probíhat v hlavních směrech vytyčených novou ústavou, protože zásady organizace a práce socialistických státních orgánů uplatněné v nové ústavě spočívají na vědeckém marxisticko-leninském učení o socialistickém státu a jeho vývoji. Také perspektivy vývoje státních orgánů v ústavě vytyčené nejsou nějakou utopíí, ale jsou založeny na poznání objektivních zákonitostí vývoje socialistické společnosti a státu. Nová ústava je historickým dokumentem, v němž se odráží současný stupeň vývoje celé soustavy našich státních orgánů a v němž je naznačen i základní směr jejího dalšího vývoje. Je to politický a právní instrument, který má napomoci k tomu, aby se zdárně a brzy splnily cíle a úkoly, které si ставí naše společnost pro příští etapu svého vývoje. Jsou dány veškeré předpoklady pro to, aby se nová ústava stala účinným nástrojem rozvíjení socialistické společnosti, dalšího zdokonalování socialistické demokracie, rozšiřování účasti pracujících na správě státu a na řízení hospodářství, upevňování politické a morální jednoty lidu, obrany svobod a revolučních vymožeností lidu a vytváření podmínek pro rozvoj všech jeho tvůrčích schopností, jak to přislíbují úvodní *Prohlášení* k nové ústavě.

II.
DISKUSE

K MEZINÁRODNĚ POLITICKÝM USTANOVENÍM NÁVRHU NOVÉ ÚSTAVY

doc. dr. Miroslav Potočný, kandidát právních věd
právníká fakulta University Karlovy

Soudruh profesor Knapp končil svůj referát slovy o tom, že naše ústava se obrací svou textací i navenek. K oněm ustanovením naší ústavy, která formulují zahraničně politické principy naší republiky a naší příslušnost k socialistickému táboru, bych chtěl říci několik slov. Chtěl bych v souvislosti s tím zodpovědět, proč tato ustanovení byla do návrhu ústavy zahrnuta a zda je správné a účelné, že jsou v návrhu ústavy.

Proč jsem si tyto otázky položil? Proto, že srovnání naší ústavy s jinými ukazuje, že naše ústava je v tomto směru unikátní.

Nejprve k otázce, proč se tato ustanovení v návrhu naší nové ústavy objevila. Obvykle se ústava definuje jako základní zákon, který upravuje základní vztahy ve společnosti, její samotný základ. Podíváme-li se blíže na ústavy většiny států a na pojednání o ústavách nebo státním právu, zjistíme, že za základní vztahy nebo základy společnosti se obvykle považovaly jen vnitřní aspekty společnosti, tj. její společenské a hospodářské zřízení, nikdy však její vztahy navenek.

Většina dřívějších i dnešních buržoazních ústav neupravuje poměr dotyčného státu navenek k mezinárodnímu právu nebo k ostatním státům. Podobně se i sovětská ústava z r. 1936 a většina lidově demokratických ústav v prvních poválečných letech obrací jen dovnitř a nemá žádné zahraničně politické nebo mezinárodní právní ustanovení. Proč tomu tak je?

Při formulování ústav se vždy vycházelo z toho, že stát jako územní suverén může svobodně a normativně upravovat jenom své vnitřní vztahy. Pokud jde o vztah státu navenek, tam jeho činnost byla omezena a ovlivněna existencí jiných státních útvarů a jejich politikou.

Ústavy obvykle pohlížely na danou společnost jako na izolovaný samostatný jev a ignorovaly její soudržnost s ostatními, sousedními i vzdálenějšími státy.

Kapitalistické státy pak si záměrně nechávaly v zahraničně politické sféře volné ruce a bylo pro ně výhodné neomezovat své hlavní státní orgány při určování směru zahraniční politiky. Jejich zahraniční politika směřovala podle potřeby k útoku nebo k obraně.

Teprve po skončení první světové války a po druhé světové válce se v některých ústavách evropských kapitalistických států objevují, byť jenom sporadicky,

ustanovení o poměru mezinárodního práva k vnitrostátnímu právu. Obecné mezinárodní právo se tu považuje za součást vnitrostátního práva. Je známo, že např. výmarská ústava obsahovala takové ustanovení, ale pozdější německá praxe byla zcela jiná. Podobně bonnská ústava dnešní Německé spolkové republiky má podobné ustanovení, ale praxe mu neodpovídá. V bužoazních ústavách je tedy nanejvýš formální ustanovení o poměru ústavy k mezinárodnímu právu.

V ústavě Sovětského svazu z r. 1936 nebo v ústavách lidových demokracií [albánské z r. 1946, bulharské z r. 1947, korejské z r. 1948, maďarské z r. 1949, mongolské z r. 1949 a 1950] ustanovení o poměru ústavy k mezinárodnímu právu nebo o zahraniční politice těchto zemí rovněž není. Zde jsou pro to jiné důvody než u států kapitalistických. Všechny tyto státy by si mohly do svých ústav dát jako stěžejní zahraničně politický princip boj za mír, mírové soužití. Potom z tradičních důvodů i ony formulovaly ústavy jen směrem dovnitř.

Teprve v letech 1949-1950 a později můžeme pozorovat, jak se do ústav jednotlivých lidově demokratických států dostávají, byť z počátku jenom do preambulí, i ustanovení o zahraniční politice lidově demokratických zemí jako o mírové zahraniční politice, politice přátelství se všemi mírumilovnými národy. Tak činí naše Ústava 9. května stejně jako ústava NDR z r. 1949, ústava Polské lidové republiky, Rumunské lidové republiky z r. 1952 a ústava Čínské lidové republiky.

Návrh naší nové socialistické ústavy jde na této cestě ještě dál. Kromě vyhlášení zahraničně politických principů v úvodní části má i konkrétní ustanovení v ústavě. V hlavě 1. odst. 1 a v odst. 3 se praví, že Československo usiluje o přátelské vztahy se všemi národy a o zajištění trvalého míru na celém světě. Stanoví se tu přímo naše mírová zahraniční politika a nepřímo obecné mezinárodně právní zásady, zákaz útočné války, pokojné řešení sporů a přátelská spolupráce mezi národy atd.

Naše ústava se pak neomezuje jenom na to, že obsahuje nepřímo nejdůležitější, mezinárodně právní zásady a že přímo stanoví principy zahraniční politiky vůči všem státům. V úvodním *Prohlášení* a v čl. 1. odst. 3 a v čl. 14 odst. 1 přímo zakotvuje, že naše republika patří ke světové socialistické soustavě a že naše zahraniční politika bude zaměřena na spolupráci s ostatními socialistickými státy. Tyto články přijímají naše nejdůležitější smluvní závazky (dvojstranné spojeneckých smluv, Varšavské smlouvy z r. 1955 a Statutu Rady vzájemné hospodářské pomoci).

Naše ústava tedy v zahraničněpolitickém a mezinárodněprávním směru v porovnání s jinými ústavami socialistických států a zejména ve srovnání s ústavami buržoazními pokročila značně napřed. Je správné a vhodné dávat taková zahraničněpolitická ustanovení do ústavy? Takový postup je správný, a to zejména proto, že plasticky dokazuje a ilustruje známou tezi o sepětí vnitřní a zahraniční politiky každého státu a o jeho vnější a vnitřní funkci.

Domnívám se, že ke společenskému zřízení patří i vytyčení zahraničněpolitických principů státu a jeho základního postoje k obecnému mezinárodnímu právu. Tento fakt naše ústava uznala nejen v úvodním *Prohlášení*, ale vtělila jej i do samotných ústavních článků.

Takový postup též dokazuje známou tezi o organickém sepětí mírové zahraniční politiky a socialistického společenského hospodářského zřízení.

Jaký to bude mít dosah? Soudruh akademik Procházka i soudruh profesor Knapp již hovořili o mezinárodním významu naší ústavy a o mezinárodním významu oněch vnitrostátních ustanovení ústavy. Domnívám se, že zmíněná ustanovení návrhu ústavy o naší zahraniční politice hrají jistou avantgardní úlohu a že pravděpodobně i další dnešní lidové demokracie, až si časem budou vyhlašovat své nové ústavy, budou do nich zařazovat i své zahraničněpolitické cíle.

K OTÁZCE SOCIALISTICKÉHO VLASTNICTVÍ DOBROVOLNÝCH SPOLEČENSKÝCH ORGANIZACÍ

doc. dr. Stanislav Stuna, kandidát právních věd
vedoucí katedry čsl. práva Vysoké školy ekonomické

Ve svém diskusním příspěvku se chci dotknout jen jednoho, poměrně úzkého problému, a to problému vlastnictví dobrovolných společenských organizací.

Diskutuji k této otázce zejména ze dvou důvodů:

1. Je to otázka, která se vyskytuje často v diskusích s pracujícími o návrhu nové ústavy.

2. Tuto otázku naše právní teorie dosud uspokojivě nezpracovala a že není teoreticky dořešena, působí řadu potíží a nejasností v naší právní praxi.

Jsem si ovšem vědom, že nejde o otázku vzhledem k návrhu nové ústavy zásadní. Volím poměrně úzký problém i proto, že osvětlením zásadních otázek návrhu nové ústavy se zabývalisoudruzi v hlavních referátech.

V článku 8 odst. 1 návrhu nové ústavy se praví, že společenské socialistické vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví a družstevní vlastnictví. Ústava zde vyjadřuje skutečnost, že v naší společnosti existují dvě základní formy společenského socialistického vlastnictví ve smyslu vlastnictví jako základního, určujícího prvku výrobních vztahů, tj. ve smyslu vlastnictví jako společenského vztahu k výrobním prostředkům. Ostatní vztahy lidí ve výrobě a rozdělování jsou pak derivátem tohoto základního ekonomického vztahu, tj. vlastnictví výrobních prostředků. To znamená, že i formy vlastnictví k předmětům spotřeby (společenské nebo individuální) jsou určovány vztahy mezi lidmi vzhledem k výrobním prostředkům. Právním výrazem vlastnictví výrobních prostředků ve smyslu ekonomickém je vlastnictví ve smyslu právním, ovšem může být právě vyjádřeno i jinak, jak se o tom již zmínil ve svém referátu prof. Knapp.

V naší společnosti existují tedy dvě formy společenského socialistického vlastnictví jako formy společenských vztahů k výrobním prostředkům — státní vlastnictví a družstevní vlastnictví.

Ovšem ve státním vlastnictví a v družstevním vlastnictví nejsou jen výrobní prostředky, jak na to bylo již ostatně poukázáno. Ve státním socialistickém vlastnictví a družstevním socialistickém vlastnictví je rovněž převážná část

prostředků, určených k společenské spotřebě. Jsou tedy státní socialistické vlastnictví a družstevní socialistické vlastnictví zároveň formami vlastnictví předmětů společenské spotřeby. Samozřejmě ve státním socialistickém vlastnictví jsou i předměty určené k osobní spotřebě občanů, pokud nebyly ještě mezi občany rozděleny podle zásad socialistického odměňování za práci ve prospěch společnosti, a to buď formou prodeje občanům v socialistickém obchodě, přenecháním do dočasného užívání za úplatu (půjčování průmyslových výrobků, nájem bytu atp.). Podobně i v družstevním vlastnictví jsou dočasně předměty určené k rozdělení mezi členy družstva (naturální dávky apod.).

Z tohoto širšího hlediska, z hlediska vlastnictví předmětů společenské spotřeby, existuje u nás ještě další, typická forma společenského socialistického vlastnictví, a to vlastnictví dobrovolných společenských organizací. Tato forma společenského socialistického vlastnictví není ovšem typickou — a to chcí zdůraznit — jako forma vlastnictví výrobních prostředků. Dobrovolné společenské organizace vlastní především předměty společenské spotřeby. Dobrovolné společenské organizace vlastní sice ojediněle i výrobní prostředky a různé pomocné podniky společenských organizací, sloužící k zajištění základní činnosti společenských organizací, ovšem vlastnictví výrobních prostředků dobrovolnými společenskými organizacemi je případ atypický, podružný.

Jinak řečeno, dobrovolné společenské organizace, jejichž hlavní činností je činnost politická, kulturní, sociální, sportovní apod., potřebují k zajištění této činnosti určité materiální a finanční prostředky. Získávají je především z příspěvků svých členů. Dalšími významnými zdroji získávání materiálních prostředků potřebných pro hlavní činnost dobrovolných společenských organizací jsou různé formy vlastní činnosti (např. kulturní představení, sportovní akce apod.) a rovněž i pomoc státu formou předávání národního majetku do trvalého užívání dobrovolným společenským organizacím nebo formou dotací, finančních nebo materiálních příspěvků atp.

Majetek dobrovolných společenských organizací je společným majetkem kolektivu organizace, členů dobrovolných společenských organizací. Tento majetek spravují jednotlivé orgány dobrovolných společenských organizací podle stanov a jiných pravidel, určujících vzájemné vztahy členů a vnitřní organizační strukturu dobrovolné společenské organizace. Ochrana tohoto společenského majetku, jeho hospodárné využití, odpovědnost za hospodaření tímto majetkem v socialistickém vlastnictví apod. vyžadují i zde přísné dodržování zásad socialistické zákonnosti. Je žádoucí, aby se naše právní předpisy dostaly i v tomto směru na patřičnou úroveň a aby dosavadní nedostatky právní úpravy byly tu vyplněny.

Můžeme shrnout asi tak, že vlastnictví dobrovolných společenských organizací je vlastnictvím spotřebním, které je odvozeno od socialistického vlastnictví vý-

robních prostředků a tvoří organický doplněk tohoto vlastnictví, neboť výrobní činnost v naší společnosti je zaměřena k jednomu cíli, maximálnímu uspokojování stále rostoucích hmotných a kulturních potřeb pracujících. Svým spotřebním charakterem se společenské socialistické vlastnictví dobrovolných společenských organizací přibližuje osobnímu vlastnictví. Na rozdíl od osobního vlastnictví je však vlastnictvím kolektivním, neboť jeho obsahem je uspokojování společenských potřeb na rozdíl od uspokojování individuálních potřeb občanů, které se realizuje prostřednictvím osobního vlastnictví pracujících.

V rámci socialistického vlastnictví dobrovolných společenských organizací se dnes uskutečňuje významná část společenské spotřeby. Ostatní část společenské spotřeby se uskutečňuje v rámci státního socialistického vlastnictví (převažující část) z prostředků, které jsou ve státním vlastnictví, a rovněž i z prostředků, které jsou v družstevním socialistickém vlastnictví (mám na mysli např. kulturní zařízení, kulturní a sociální fondy apod. lidových družstev).

Domnívám se, že formulace, použitá v článku 8 odst. 1 návrhu ústavy, problematiku, na kterou jsem chtěl upozornit ve svém diskusním příspěvku, úplně nevystihuje, a proto využívám příležitosti, abych na to upozornil soudruhy, kteří pracují přímo v ústavní komisi a jsou zde přítomni.

Domnívám se, že otázku by bylo možno řešit jednoduše tím, že by se doplnilo, resp. pozměnilo znění článku 8 odst. 1 návrhu nové ústavy takto: „Společenské socialistické vlastnictví má dvě formy vlastnictví k výrobním prostředkům: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev).“

Bylo by ovšem také možno mluvit o třech formách společenského socialistického vlastnictví obecně: státním, družstevním a dobrovolných společenských organizací. Třetím možným řešením by bylo věnovat samostatný článek nebo odstavec vlastnictví dobrovolných společenských organizací s jeho charakteristikou jako vlastnictví k předmětům společenské spotřeby, a to někde mezi společenským vlastnictvím výrobních prostředků a osobním vlastnictvím pracujících.

Proč tuto poměrně úzkou otázku přednáším na půdě vědecké konference? Pokládám ji za důležitou i vzhledem k tomu, že návrh nové ústavy na několika místech, zejména v článku 5 a 16, zdůrazňuje rostoucí význam a úlohy dobrovolných společenských organizací v životě naší společnosti. Jak jsem se již zmínil, politická, kulturní, sociální a jiná činnost dobrovolných společenských organizací, která je jejich hlavní činností, nemůže být rozvíjena, aniž by dobrovolné společenské organizace měly k dispozici potřebné materiální prostředky. V tomto smyslu je vlastnictví dobrovolných společenských organizací typickou, třetí formou socialistického vlastnictví obecně. Jiné formy společenského vlast-

nictví v naší společnosti neexistují. Proto také nepokládám za správný výklad článku 8 odst. 1 návrhu nové ústavy v tom smyslu, že kromě státního a družstevního socialistického vlastnictví jako typických forem socialistického vlastnictví mohou v socialistické společnosti existovat různé další atypické formy společenského socialistického vlastnictví.

Je nepochybné, že rostoucí význam a úkoly dobrovolných společenských organizací v životě naší společnosti si vynutí, aby naši právníci více než dosud věnovali pozornost i otázkám postavení dobrovolných společenských organizací v majetkových vztazích. Je tu třeba ovšem zdůraznit, že vlastnictví dobrovolných společenských organizací není jedinou právní formou, kterou bude používán majetek k uspokojování společenských potřeb v rámci činnosti dobrovolných společenských organizací. Je tu další významná forma — předávání částí národního majetku do trvalého užívání společenským organizacím. Tyto dvě formy se budou vzájemně prolínat a jistě i právně bude nabývat stále většího významu forma předávání částí národního majetku do užívání společenským organizacím, které použijí tohoto majetku k uspokojování společenských potřeb v rámci své politické, kulturní a jiné činnosti.

Kromě toho v souvislosti s tím, že na ně přecházejí některé úkoly státních orgánů ve smyslu článku 5 návrhu nové ústavy, jsou dobrovolným společenským organizacím k splnění těchto úkolů svěřovány i určité části národního majetku, zejména finanční prostředky, s nimiž pak dobrovolné společenské organizace samostatně hospodaří (např. finanční prostředky určené státním rozpočtem pro účely pojištění jsou svěřeny ROH), přičemž na tyto případy nelze použít institutu odevzdání národního majetku do trvalého užívání. I tuto formu hospodaření dobrovolných společenských organizací národním majetkem je třeba pro potřeby naší praxe právní teorií rozpracovat.

K OTÁZKÁM OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ V NÁVRHU NOVÉ ÚSTAVY

dr. Stanislav Zdobinský

odborný asistent právnické fakulty University Karlovy

V naší společnosti zvítězila socialistická hospodářská soustava, bylo likvidováno vykořisťování člověka člověkem. Důležitou součástí, a možno říci jádrem této hospodářské soustavy jsou nové, socialistické výrobní vztahy, a tím i nové vlastnické vztahy. Panujícím typem vlastnictví výrobních prostředků se stalo společenské, socialistické vlastnictví, které se neustále upevňuje a rozšiřuje.

Základním zdrojem růstu společenského socialistického vlastnictví je rozšířená socialistická reprodukce, výrobní proces sám. To je umožněno nesmírnou tvůrčí, obětavou a řízenou prací všech členů naší společnosti, zejména dělnické třídy.

Je samozřejmé, že výsledkem socialistických výrobních i vlastnických vztahů je též nový způsob rozdělování, protikladný rozdělování za kapitalismu: způsob daleko spravedlivější, který je vyjádřením jednoho z principů socialismu: každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.

Dovolte, abych použil slov soudruha profesora Otty Šika z článku uveřejněného v Rudém právu 27. 4. t. r.: „... jako výsledek socialistické výroby a socialistického rozdělování, zejména socialistického odměňování za práci vzniká osobní nictví občanů.“ Podobné formulace najdeme i u řady sovětských autorů.

Návrh naší nové ústavy, který projednal ústřední výbor komunistické strany ve dnech 7. a 8. dubna na svém plenárním zasedání a předložil k diskusi našemu lidu a který vřele vítáme, neboť potvrzuje vítězství pracujících — vybudování socialismu v naší republice, — zakotvuje osobní vlastnictví v článku 10.

Je jistě naprosto správné a politicky důležité ukázat našemu lidu i celému světu to, co sice vyřešili už dávno zakladatelé vědeckého světového názoru — marxismu-leninismu, co je dnes také plně respektováno a uplatňováno v politice leninských komunistických stran, tedy i v politice KSČ, ale co není a nemůže být po vůli všem nepřítelům socialismu a komunismu, že totiž „komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci“ (Marx-Engels: Vybrané spisy I, str. 42, Svoboda 1950). Nové výrobní poměry zdaleka tedy neodstraňují „osobní přivlastňování výrobků práce za účelem obnovení bezprostředního života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc

nad cizí prací". Odstraňují pouze „nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jenom proto, aby rozmnožil kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy“ [Marx-Engels: Vybrané spisy I, str. 40—41, Svoboda 1950].

Náš pracující lid je hospodářem ve své vlasti. Pod vedením komunistické strany si sám vládne, sám o sebe pečuje, sám svou práci v socialistickém průmyslu a kolektivní práci v družstvech zajišťuje rozkvět naší vlasti. Zajišťuje tak neustálý rozvoj výroby naší země, a tedy i růst své životní úrovně. Práce jednotlivce je prací pro společnost i pro něho. Proto se produkt jeho práce dělí rovněž na dvě části: produkt pro sebe a produkt pro společnost. Rozdělování výrobků ze společenského socialistického vlastnictví je spravedlivé. Množství, které je za socialismu přisvojováno, je závislé na míře přičinění, kterou občan vynaloží ve prospěch společnosti. Práce pro společnost je tak předpokladem vzniku osobního vlastnictví.

Majetek, který je předmětem tohoto vlastnictví, náleží občanovi. Patří sem především odměna za práci, dále úspory, rodinné domky, spotřební předměty atd. Využívat osobního vlastnictví k jiným účelům než k uspokojování osobních a domácích potřeb a v rozporu se zájmy společnosti je nepřípustné. Zejména nemůže sloužit vykořisťování člověka člověkem, dosahování bezpracných zisků, ale ani k výrobě zboží. To znamená, že pokud vedle spotřebních předmětů patří do osobního vlastnictví také drobný inventář (drobné výrobní nástroje, jako např. šicí stroj), je v osobním vlastnictví pouze tehdy, pokud slouží k zajištění osobních potřeb občana a jeho rodiny. Prostřednictvím osobního vlastnictví se tak dnes především realizuje uspokojování životních potřeb občanů. Je tedy naprosto správné, že v návrhu ústavy je v čl. 10 zakotveno osobní vlastnictví.

Řekl jsem, že osobním vlastnictvím se dnes především realizuje uspokojování životních potřeb občanů. Není to tedy již jediná cesta. V poslední době se u nás objevily jiné nové formy, s kterými je třeba pro budoucnost počítat jako s formami progresivními. Mám zde na mysli především určité služby našim občanům prostřednictvím půjčování předmětů dlouhodobé osobní spotřeby, jako jsou auta, motorky, vysavače, sportovní přístroje, kinopřístroje, přenosná rádia atd. Statistika říká, že těchto výpůjček bylo uskutečněno v r. 1959 v naší republice celkem 65 000. Přitom jde vesměs o předměty, které občan nepotřebuje denně, a jejich společenské využití touto cestou je tedy daleko vyšší a účelnější. Takové a jiné služby obyvatelstvu jsou velmi užitečné a budou se jistě v budoucnosti dále rozšiřovat. Myslím tedy, že i když návrh ústavy o této formě realizace životních potřeb občanů nehovoří, je třeba ji mít na zřeteli.

Dále: článek 10 v návrhu ústavy stanoví:

„Osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům (předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům atd.), jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné. Dědění osobních úspor je zaručeno.“

Jistě se vyskytne otázka, zda ústava tím také chrání (či nechrání) i úspory, které nebyly nabyty prací buď přímo, nebo prací vůbec nebyly nabyty. Nebo, které úspory z úspor nenabytých prací chrání. Mám zde na mysli tzv. sporné úspory, které byly nabyty dědictvím nebo darem, a dále zejména, což je pro mnoho občanů velmi praktické, úspory získané z výher Sportky, Sazky a jiných soutěží a her, či loterií státem buď organizovaných nebo státem uznaných a povolených. I když to přímo neplyne z formulace článku 10, je třeba hned z počátku říci, jak mám za to, že i tyto úspory stát chrání (určité pochybnosti by mohly vzniknout u dědictví nebo darů, kde není ani nepřímý pracovní původ). Proč stát tyto úspory z výher chrání? Bylo by nelogické, kdyby je nechránil, neboť občan má možnost peníze získané z výhry buď hned realizovat do nějaké věci určené k osobní spotřebě (např. si koupí televizor, motocykl), nebo si je může uložit u státní spořitelny. V prvním případě je na takovou věc ochrana nepochybná, musí tedy být i v případě druhém, jde-li o úspory tohoto druhu.

Podívejme se, jak se tato formulace článku 10 dostala do návrhu ústavy. Je zde zřetelně použito jednak článku 158 odst. 2 Ústavy 9. května, jednak § 105 občanského zákoníka. V době před 10 až 15 lety (v době přijímání Ústavy 9. května a občanského zákoníka) takto použitá formulace ochrany úspor nabytých prací a jenom těchto úspor měla určitý smysl. Úmysl zákonodárce byl zřejmý: nechránit úspory prací nenabyté. Toto opatření mohlo směřovat a také směřovalo především proti zbytkům kapitalistů (a ti v době přijímání Ústavy 9. května v r. 1948 ovládali ještě 14 % národního důchodu), event. proti bývalým kapitalistům, kteří mohli mít a také měli vysoké úspory prací nenabyté. Toto opatření nebylo jistě tehdy namířeno proti pracujícím, právě tak jako navrhovaná formulace čl. 10 nesměřuje proti nim ani dnes. Naskytá se ovšem otázka, zda tato formulace je nejvýhodnější, nejzdařilejší, zda je zcela jasná, či zda je praktická v nové situaci. Připouštím samozřejmě, i když kapitalisté u nás dnes nejsou (až snad na nějaké poslední kulaky), že někteří z nich mohou mít i po měnové reformě z r. 1953 větší úspory. Ovšem na druhé straně je daleko pravděpodobnější, že ty peníze, které nenabyli vlastní prací, ale vykořisťováním (a to veliké množství), jsou realizovány ve formě přepychově zařízených vil a do jiných nejrůznějších věcí. A tyto předměty, protože se u ostatního osobního majetku nevyžaduje pracovní původ, jsou chráněny do neurčené výše. To za prvé. A za druhé proto, že ochrana nesporně patří k určitým úsporám, které nebyly nabyty prací, ale byly získány jinou cestou (např. výhrou), jak jsem o tom hovořil výše.

S tím, co jsem říkal, souvisí dále otázka zakotvení pracovního původu nabytí

osobního vlastnictví, která se zdá v současné době velmi složitá, a proto návrh ústavy nepožaduje pracovní původ. Uznávám složitost a praktické komplikace, které s tím souvisí. Myslím si však, že přes tyto argumenty by bylo možné článek 10. ústavy alespoň doplnit o větu, že základním zdrojem osobního vlastnictví je práce občana ve prospěch socialistické společnosti, nebo jinak podobně. Tím by se vyzvedl základní zdroj — práce a faktické vztahy by byly dále respektovány. Čili: vycházet ze současného stavu a vidět cestu, kterou ústava otevírá, její progresivnost, jak to zákonodárce chce a činí v celém komplexu ustanovení ústavy. Vždyť přece všichni uznáváme, že osobní vlastnictví existuje v úzké závislosti a spojitosti s vlastnictvím společenským, že v naprosté většině případů má svůj pracovní původ. Další vývoj vede už dnes k tomu, že všechny nově získávané věci budou mít pracovní původ až na výjimky, kdy společnost (stát) bude rozdělovat i nadále část výrobků do fondu osobního majetku občanů bez jejich bezprostřední pracovní účasti v socialistickém hospodářství (např. stipendia, důchody pracovní neschopných, různé podpory, event. loterie apod.). Při tom však v budoucnu ve všech těchto případech půjde o výhradní odvozenost od společenského socialistického vlastnictví, i zdrojem těchto objektů bude práce ve prospěch společnosti.

Dále zdůrazňujeme, že ústava není jen právním dokumentem, ale i důležitým dokumentem politickým, který má mít inspirující a mobilizující charakter, a tím že bychom zdůraznili jako základní zdroj osobního vlastnictví občana práci, jeho pracovní činnost, ukázali bychom zřetelně a jasně, že uspokojování osobních potřeb, jejich růst, je závislé především na poctivé práci každého člena naší společnosti, a to v souvislosti s jeho osobním vlastnictvím. Neboť, a to opět všichni uznáváme, práce je onou studnicí a pramenem, v němž jsou uloženy základní podmínky růstu blahobytu občana a celé společnosti.

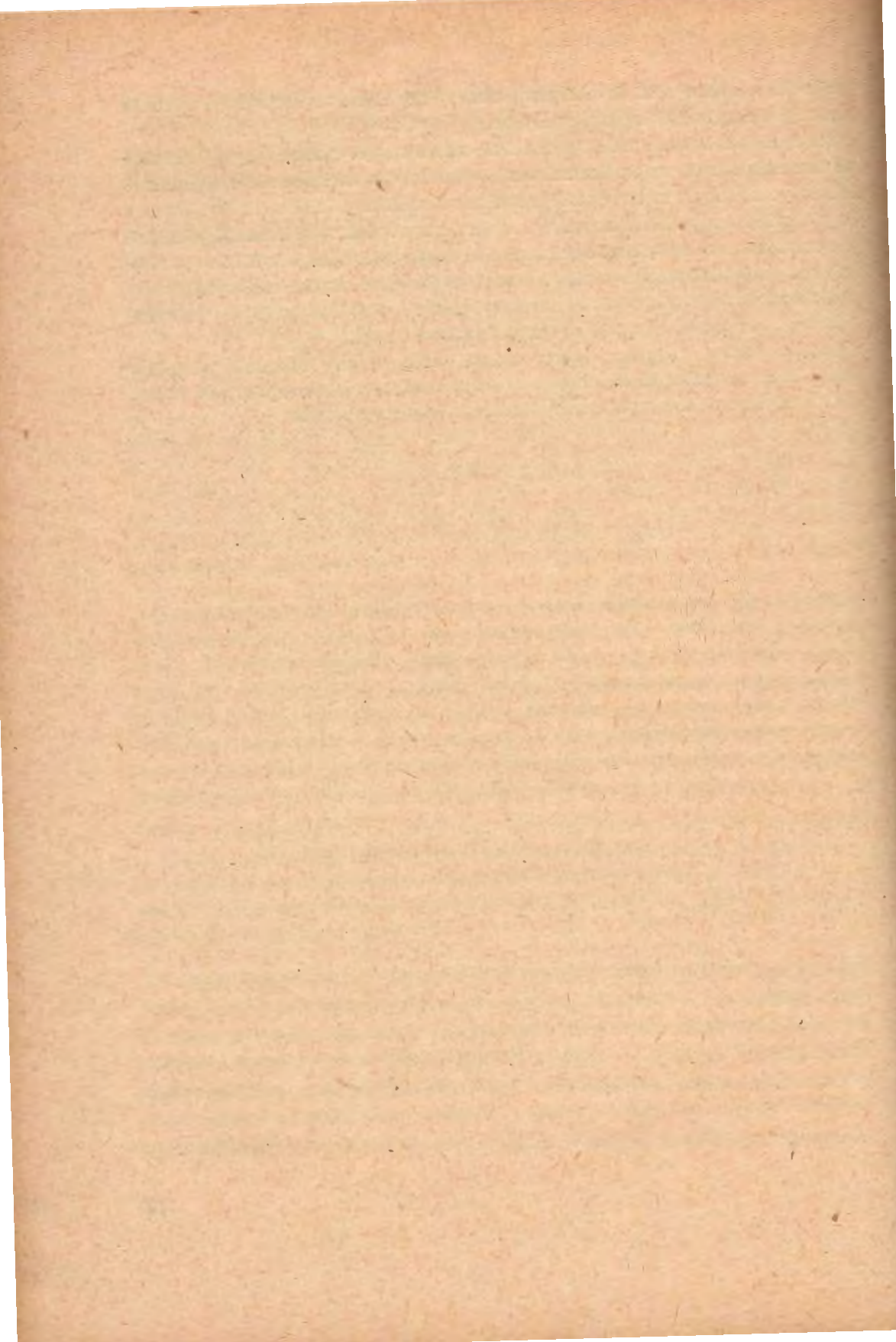
Dále si myslím, že nejen pro osobní vlastnictví ve společnosti, kde zvítězil socialismus, je charakteristické, že tohoto vlastnictví není možné použít k vykořisťování, ale vůbec pro všechny existující vlastnické vztahy po vítězství socialismu. To znamená, že tento princip se vztahuje např. i na zbytky malovýroby, kde se vyžaduje osobní práce.

V osobním vlastnictví je to typické ve vztahu k osobnímu majetku za kapitalismu. I za kapitalismu existuje určitý osobní majetek — věci, které slouží k osobní a domácí spotřebě, — ale rozdíl mezi tímto majetkem a osobním majetkem občana socialistické společnosti je v tom, že za kapitalismu lze využít tohoto osobního majetku jeho přeměnou k vykořisťování, kdežto za socialismu tento osobní majetek (jako předmět osobního vlastnictví) slouží výhradně k osobní spotřebě, musí jí sloužit, to je jeho určení, socialistická společnost

nedovoluje jeho využití k něčemu jinému, tedy ani k vykořisťování (což je hlavní), ale ani například k výrobě zboží.

Na závěr ještě jednu malou poznámku: Ve formulaci článku 9 by bylo možno se zamyslet, zda by místo formulace: „V m e z í c h socialistické hospodářské soustavy ...“ nebylo možno použít formulace čl. 9 Ústavy SSSR z r. 1936 „V e d l e socialistické hospodářské soustavy ...“ Jistě smysl obou těchto článků je stejný, ale domnívám se, že by formulaci v návrhu ústavy bylo možno vykládat „v rámci“, což jistě zákonodárci nechtěli, vždyť je jasné, že zbytky malovýroby stojí vedle socialistické hospodářské soustavy, vždyť společnost (stát) je také řídit, neboť c e l é národní hospodářství je plánováno a řízeno.

Jsem si vědom, že práce, kterou autoři návrhu ústavy vykonali, je veliká. Vždyť řada věcí je do ústavy nově pojata a zpracována tvůrčím způsobem. Ovšem jde i o to, jak navrhovaná ustanovení chápat a jak je vysvětlovat.

NÁVRH NOVÉ ÚSTAVY A VLASTNICTVÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

prof. dr. Valer Fábry, kandidát právních věd
děkan právnické fakulty University Karlovy

Návrh nové socialistické ústavy naší republiky, předložený k všenárodní diskusi, ústavně vyjadřuje a zakotvuje základní mocenské a sociálně ekonomické přeměny historického dosahu, které byly v naší vlasti uskutečněny v uplynulých letech po jejím osvobození Sovětskou armádou. Ukazuje však také perspektivy dalšího rozvoje v nové etapě vývoje naší společnosti, do které vstupujeme, v etapě budování již vyspělé socialistické společnosti, kdy zároveň s dovršováním socialismu budeme vytvářet předpoklady pro pozdější postupný přechod ke komunistické společnosti, v níž na podkladě mohutného rozvoje výrobních sil bude uskutečněno heslo „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“.

Převratné změny byly uskutečněny i v zemědělství. Pozemková reforma, která odstranila statkářské vlastnictví půdy, znemožnila spekulaci s ní, umožnila osídlení pohraničí a uspokojila odvěkou touhu bezzemků a drobných rolníků po půdě, stala se u nás východiskem k socialistickým přeměnám na vesnici na podkladě dobrovolného přechodu pracujících rolníků k družstevní zemědělské velkovýrobě a při současném budování státních statků. Koncem r. 1959 hospodařilo v našem zemědělství 166 státních statků a 12 560 JZD na zhruba 85 % veškeré zemědělské půdy, dnes již na 86,2 % zemědělské půdy. Vytvořili a upevnili jsme takto socialistické výrobní vztahy, což je pro socialismus rozhodující, a odstranili jsme vykořisťování člověka člověkem.

Leninův družstevní plán ukázal také nám, jakožto zemi průmyslově vyspělé, jedinou pokrokovou a hluboce lidskou cestu překonávání zaostalosti malovýroby a zavádění velkovýroby také v zemědělství, která není doprovázena, jak je tomu v kapitalistických zemích, zbídačením rolníků, jejich zvýšeným vykořisťováním a nakonec exekuční dražbou jejich usedlostí, ztrátou existence. Naopak je doprovázena neustálým vzestupem jejich životní úrovně na podkladě růstu výroby a produktivity práce ve všech odvětvích našeho národního hospodářství.

Tato převratná změna je vyjádřena v čl. 7 odst. 1 návrhu ústavy:

„Ekonomickým základem Československé republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem.“

Naše zemědělství tvoří nedílnou součást našeho hospodářského zřízení.

Návrh ústavy zakotvuje dvě základní formy socialistické výroby, jejichž odrazem jsou 1) státní hospodářské organizace (v zemědělství jsou to státní statky a jiné státní podniky), jimž odpovídají výrobní prostředky ve státním socialistickém vlastnictví dané podniku do jeho správy, neboli národní majetek, který je ve vlastnictví všeho lidu, 2) lidová družstva (v zemědělství jsou to především jednotná zemědělská družstva), jimž odpovídá družstevní socialistické vlastnictví a která sama jsou vlastníky výrobních prostředků a vyrobené produkce. Je to nižší, ale socialistická forma zespolečenštění výrobních prostředků, práce a přivlastňování. Zajišťuje soudružskou spolupráci družstevníků bez vykořisťování, socialistické řízení výroby, socialistický způsob rozdělování důchodů v zájmu družstevníků, družstva a celé společnosti a socialistický způsob odměňování podle zásluhy. Družstvo je vlastníkem, respektive uživatelem výrobních prostředků a vlastníkem své produkce. Družstvo disponuje se svým vlastnictvím. Družstevní forma socialistické výroby je nejdůležitější právě v zemědělství; jednotná zemědělská družstva hospodařila koncem r. 1959 na 82,3 % té rozlohy zemědělské půdy, která je socialisticky obhospodařována.

Státní socialistické vlastnictví, jež má vedoucí úlohu v našem zřízení, není však izolováno od družstevního socialistického vlastnictví. Mezi nimi jsou velmi úzké a četné vzájemné vztahy. JZD hospodaří např. také na státní půdě, která mu byla dána do trvalého a bezplatného užívání, stroje STS byly převedeny do vlastnictví družstev, stát poskytuje družstvům diferencovanou finanční a úvěrovou pomoc. Rozvojem výrobních sil v družstvech probíhá také proces zvyšování úrovně zespolečenštění družstevního socialistického vlastnictví. Jeho výrazem v dané etapě vývoje jsou kvantitativní růst a kvalitativní změny ve struktuře nedělitelných fondů, přechod ke společnému obdělávání záhumnků v různých formách z vůle družstevníků, rozvíjející se mezidružstevní kooperace, vytváření mezidružstevních podniků a melioračních družstev za účasti státních podniků, slučování družstev ve větší, ekonomicky optimální celky.

Význam jednotných zemědělských družstev je právem vyzvednut v návrhu nové ústavy — na rozdíl od Ústavy 9. května, která se výslovně nezmiňovala a nemohla ještě mít výslovnou zmínku o JZD, — jenž charakterizuje naše jednotná zemědělská družstva jako dobrovolná sdružení pracujících rolníků ke společenské, socialistické zemědělské výrobě. Jejich rozvoj stát všestranně podporuje poskytováním účinné pomoci družstevnímu rolnictvu při rozvíjení socialistické zemědělské výroby na podkladě pokrokové vědy a techniky.

Ekonomickým základem naší vlasti jsou tedy i v zemědělství socialistické výrobní vztahy. To je podstatné a rozhodující. Přesto však ústava připouští (čl. 9) v mezích socialistické hospodářské soustavy také drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování člověka člověkem. Pro celkový socialistický charakter našeho zemědělství však dnes již není rozhodující skutečnost (aniž bychom oslabili další nutnou přesvědčovací

práci), že se zbývající jednotlivě hospodařící rolníci ještě nerozhodli pro vstup do družstva, resp. hospodaří v oblastech, kde zatím nebyly vytvořeny podmínky pro velkovýrobu. Návrh ústavy se výslovně zmiňuje o této skupině zatím ještě soukromě hospodařících rolníků nikoli proto, aby zvětšil jejich soukromý způsob malovýroby, ale proto, že vychází z principu dobrovolnosti při združstevňování vesnice a z existujícího stupně rozvoje výrobních sil a socialistického vědomí našich pracujících. Je však naprosto jasné, že soukromé hospodaření, založené na vykořisťování cizí pracovní síly, je protiústavní, neboť žijeme ve společnosti, která vykořisťování člověka člověkem nadobro odstranila. Toto ustanovení je v souladu s direktivou XI. sjezdu KSČ, že je třeba postupně odstranit poslední zbytky kulactva jejich důsledným omezováním a zatlačováním.

Ekonomickým základem soukromé malovýroby je soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Návrh ústavy se nezmiňuje o tomto druhu vlastnictví, a to nikoli proto, že by je snad zlikvidoval (v tomto případě by ústava nemohla připustit ani drobné soukromé hospodářství). Nezmiňuje se o něm proto, že nejde o základní a rozhodující vlastnický vztah v socialistické společnosti, jež je třeba vedle socialistického vlastnictví v obou jeho formách a vedle osobního vlastnictví k spotřebním předmětům a k úsporám zvláště zakotvit v socialistické ústavě.

Kromě toho je třeba uvést, že návrh ústavy vychází ze skutečnosti, že největší část výrobních prostředků v soukromém vlastnictví tvoří půda, tento nejdůležitější výrobní prostředek v zemědělství. Návrh ústavy, i když se nezmiňuje o soukromém vlastnictví k půdě, nezrušuje je, stejně jako nezrušuje dědické právo k ní, ale vychází z dnes existujícího ekonomického a právního stavu.

Půda má některé zvláštnosti, které ji odlišují od ostatních předmětů. Půda vznikla jako produkt přírody a nikoli práce, je nejdůležitějším výrobním prostředkem v zemědělství a lesnictví, bez půdy jsou tato výrobní odvětví nemyslitelná, půda je zásobárnou suroviny v hornictví, podmiňuje jakoukoli výrobní činnost v průmyslu, v dopravě atp., její stav ovlivňuje klimatické podmínky a vodní režim, půda je základem sídliště a je bezpodmínečně nutná pro kulturní rozvoj člověka. Půda je nenahraditelná a její výměra je omezená a nerozmnožitelná. Je jasné, že vlastnické a užívací vztahy k půdě mají mimořádnou důležitost pro rozvoj našeho zemědělství celé naší socialistické společnosti.

Prvním předpokladem překonávání zaostalosti rozdrobené malovýroby bylo, aby v procesu združstevňování a zespolečenštění výrobních prostředků byl vytvořen jednotný půdní masív družstva. Přistoupili jsme, vzhledem k hluboce zakořeněným vlastnickým představám, k združstevňování vesnice při zachování soukromého vlastnictví k půdě. Vzorové stanovy zdůraznily, že dosavadní vlastnictví združstevněných pozemků zůstává nezměněno. Zespolečenštění půdy jakožto výrobního prostředku probíhalo nikoli ve sféře vlastnického práva, které zůstalo zachováno, ale ve sféře užívacího práva. Postupně se vytvořil z vůle

družstevníků takový právem chráněný velmi rozsáhlý užívací vztah družstva ke združstevněným pozemkům, jenž umožňuje družstvu využít svého půdního fondu pro všestranné potřeby družstevního hospodářství. Vlastnické právo k združstevněné půdě však nebylo zrušeno, podstatně se však, z vůle družstevníků, změnil jeho obsah. I když družstvo jako kolektiv družstevníků může užívat sdružené půdy jako vlastník sám, členovi zůstává několik oprávnění, vyplývajících z pojmu jemu ponechaného vlastnického práva, jako např. právo na vydělení půdy při zániku členství, právo na náhradu za užívání půdy, jestliže se členská schůze na tom usnese, právo na zcizení sdružené půdy ve výjimečných případech a se souhlasem družstva a některá jiná další oprávnění. Zákon o JZD č. 49/1959 Sb. vytvořil jako výsledek dosavadního vývoje pojem družstevního užívacího práva ke sdruženým pozemkům.

Návrh ústavy vychází z tohoto daného stavu, nemění nic na postavení družstevních rolníků a prohlašuje v čl. 8 odst. 3, že půda sdružená ke společnému družstevnímu hospodaření je ve společenském užívání jednotného zemědělského družstva. Nedotýká se tedy otázky vlastnického práva.

Naprosto převážnou část našeho zemědělského půdního fondu v soukromém vlastnictví vnesli již do JZD jeho členové, kteří vstupem do družstev dobrovolně souhlasili s určitými omezeními svého vlastnického práva v prospěch družstva. Jejich život je dnes již spojen s družstevním hospodářstvím a nová ústava má chránit tento, ze společenského i osobního hlediska důležitější a základní společenský vztah. Pokud jde o určitá oprávnění plynoucí ze zachovaného vlastnického práva, o nichž jsem se zmínil, ostatní právní odvětví, zejména zemědělsko-družstevní právo a občanské právo, poskytují vlastníkově dostatečnou ochranu a ústava sama zaručuje pracujícím rolníkům drobné soukromé hospodaření založené na vlastní práci, pokud z různých důvodů zatím nechtějí pracovat v družstvu.

To, co bylo uvedeno o zemědělské půdě v jednotných zemědělských družstvech, platí obdobně také o lesní půdě. Návrh ústavy mluví při výpočtu předmětů, které mohou být jen v národním majetku, o základním lesním fondu, tj. o převážně většině lesního majetku. K 1. lednu 1959 bylo 85,5 % veškerého lesního fondu ve státním vlastnictví. Zbytek tvořily lesy různých společenských útvarů, soukromé lesy a také lesy jednotných zemědělských družstev. Združstevněním lesů přecházejí porosty do vlastnictví družstva, kdežto vlastnictví lesní půdy zůstává zachováno. Lesy bývalých společenských útvarů obhospodařují státní podniky nebo JZD.

V důsledku užívacího práva družstva ke sdruženým zemědělským pozemkům se tedy mění z vůle družstevníků obsah jejich vlastnického práva.

Pokud jde o zemědělskou půdu v soukromém vlastnictví nesdruženou v jednotné zemědělské družstvo, bylo třeba právě proto, že zemědělská půda je výrobní prostředek zvláštního charakteru, přistoupit k rozmanité úpravě vlastnic-

kého práva, aniž by bylo zrušeno soukromé vlastnické právo samo. Mám na mysli např. provádění hospodářskotechnických úprav pozemků, kdy se pozemky dávají výměnou nikoli do vlastnického vztahu, ale do vztahu náhradního užívání. Zájem společnosti na obdělání veškeré zemědělské půdy vedl k uzákonění povinnosti vlastníka postarat se o obdělání své půdy; při nesplnění této povinnosti orgány státu získaly právo přikázat takovou neobdělávanou půdu do užívání jinému, zejména socialistickému závodu. Ve všech těchto případech je zájem jednotlivce sladěn se zájmem společnosti tak, že užívací vztah zajišťuje využití půdy pro potřeby celé společnosti, aniž by došlo k zrušení vlastnického práva.

Je také pochopitelné, že pro stavbu železnic, dopravních spojů, silnic, letišť, továren atd. je třeba získat půdu tam, kde je to nejvýhodnější, a to bez ohledu na vlastnické vztahy. Naše právní předpisy umožňují v těchto případech, jak tomu bylo i za buržoazní republiky, vyvlastnění půdy v soukromém vlastnictví za náhradu.

Vidíme tedy, že soukromé vlastnické právo k půdě může tvořit příčinu zdánlivého rozporu mezi zájmem vlastníka a družstevního kolektivu nebo celé společnosti. Izolovaný zájem jednotlivce má v tomto případě ustupovat před zájmem společnosti, protože opravdové zájmy jednotlivce může zabezpečit jen socialistická společnost. Nejméně se projevuje střet zájmů u půdy, která slouží nikoli jako výrobní prostředek, nýbrž jako pozemek pro stavbu rodinného domku a jako zahrádka pro obohacení osobního života jednotlivce. V těchto případech jednotlivci užívají půdy pro své osobní potřeby a kulturní zájmy, které jsou v souladu se zájmy celé společnosti. Náš socialistický stát podporuje tyto snahy a státní orgány a organizace umožňují občanům stavbu nejen družstevních, ale i rodinných domků a také zřízení zahrádky a opatřuje jim k tomuto účelu pozemky. Např. státní statky mohou zcizit pozemek na stavbu rodinného domku v rozloze 800 m² a také na stavbu chat (směrnice č. 92/1959 VMZ).

Návrh ústavy tedy nezmění existující vlastnické vztahy, zakotvuje do své soustavy jen společenské vztahy, které jsou pro socialistickou společnost základní a rozhodující, tj. pokud jde o vztahy vlastnické, socialistické a osobní vlastnictví.

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM SOCIALISTICKÉHO
SPOLEČENSKÉHO USPOŘÁDÁNÍ PRÁCE A SOCIALISTICKÉ
PÉČE O PRACUJÍCÍ V NÁVRHU NOVÉ ÚSTAVY

doc. dr. Karel Witz
právnícká fakulta University Karlovy

Neobyčejně významnou složkou každé hospodářské soustavy je společenské uspořádání práce. Společenské uspořádání práce nabývá však mimořádné váhy v socialistické společenské soustavě, jejímž cílem je maximální uspokojování hmotných a kulturních potřeb společnosti na základě nepřetržitého růstu společenské výroby. Těchto cílů lze dosáhnout jen pomocí maximálně produktivní lidské práce. Právem se tedy praví v úvodním *Prohlášení* návrhu nové ústavy, že se v Československu stala lidská práce základním činitelem v celé naší společnosti. Proto je též zcela zákonité, že ústava socialistického Československa věnuje velkou pozornost otázkám charakteru společenské práce, postavení pracujících ve výrobě a péči o pracující.

V úvodním *Prohlášení* a v hlavě *Společenské zřízení* se charakterizuje práce v naší společnosti jako osvobozená práce, jako práce ve prospěch celku a zároveň práce ve prospěch pracovníka samého. Co rozumí ústava pojmem osvobozená práce? Nepochybně osvobození pracujících od vykořisťování, osvobození od podřízení kapitálu. Toto zjištění vychází zcela jistě z toho, že byl odstraněn hospodářský základ pro kapitalistické najímání pracovních sil. Nicméně je třeba uvážit pokusy, které tu budou, aby i dále v rámci soukromého hospodářství byly získány námezdní síly. Jaké stanovisko k tomu zaujímá návrh ústavy? Článek 9 připouští drobné soukromé hospodářství, ovšem s výhradou, že není založeno na vykořisťování cizí pracovní síly. Toto ustanovení, i když jeho hlavní smysl je jiný, obsahuje v sobě zákaz zaměstnávat cizí pracovníky v soukromém hospodářství. Takový výklad podporuje i usnesení XI. sjezdu KSČ, obsahující směrnici potírat všechny pokusy bývalých vykořisťovatelských tříd najímat pracovní síly. Přijetí námezdního pracovníka soukromým podnikatelem kromě krátkodobé výpomoci je v rozporu s tímto zákazem. Státní orgány nesmí sjednání pracovního poměru schválit a samotná smlouva je neplatná. Tím ovšem není vyloučeno, aby jednotliví občané zaměstnávali cizí pracovní síly k jinému než hospodářskému účelu, např. k ošetřování nemocného, pro péči o domácnost atd. Práci v těchto případech je nutno považovat za práci pro společnost,

Návrh ústavy se zmiňuje na několika místech o postavení pracujících ve výrobním procesu. V článku 7 se uvádí, že v socialistické hospodářské soustavě hybnou silou rozvoje výroby je uvědomělá spolupráce všech občanů. Tuto tezi pak dále rozvíjí čl. 11, podle kterého se ve všech stupních řízení hospodářských organizací uplatňuje v nejširší míře a soustavně účast a tvůrčí iniciativa pracujících a jejich společenských organizací, zejména ROH. Bylo by možno uvádět důkazy o vytvoření tohoto stavu. Pro krátkost času však tuto otázku přejdu a obrátím pozornost k jiné otázce, která spadá do společenského uspořádání práce, totiž k řešení základního vztahu občana i jeho účasti na společenské práci.

Bod 3 úvodního *Prohlášení* a čl. 18 stanoví, že práce ve prospěch celku je přední povinností každého občana a zároveň jeho předním právem. Tato povinnost a právo byly stanoveny již v Ústavě 9. května a bylo o nich, zejména o právu na práci, hodně napsáno. Chtěl bych jen upozornit na moment, který považuji v návrhu za nový. Za nové považuji těsné spojení povinnosti pracovat a práva na práci. Společným ustanovením se zdůrazňuje jejich těsná souvislost. Jsou to rub a líc jednoho hospodářského vztahu občana k socialistické společnosti, k jeho účasti na společenské práci. Povinnost pracovat ve prospěch celku je právním vyjádřením obecné zásady socialismu — od každého podle jeho schopností. Znamená jen povinnost účastnit se společenské práce v některé dovolené formě: jako dělník nebo zaměstnanec, jako člen lidového výrobního družstva, jako samostatně hospodařící osoba v rámci platných předpisů, jako žena pečující o nezletilé děti apod. Výběr pracovního místa náleží občanu. Rozhodně nesmí být tato povinnost zaměňována s povinností pracovat v mimořádných případech po časově omezenou dobu na určitém pracovišti, určeném orgánem společnosti, jak se to v minulosti dělo. Tak byl předpis, který upravoval přidělení na přechodnou dobu, nazván dekretem o všeobecné pracovní povinnosti, což bylo nesprávné. Právo na práci je právním výrazem uspokojování touhy občana účastnit se aktivně na rozvoji společnosti. Pojetí práce jako povinnosti je obráceno proti zbytkům vykořisťovatelských tříd a proti zaostalým jedincům mezi pracujícími, u nichž se ještě projevuje buržoazní vztah k práci. Avšak již dnes je pro obrovskou většinu našich občanů práce právem.

Ve společenském uspořádání práce je důležitým činitelem odměňování práce jako součást širší ekonomické kategorie rozdělování. Tu návrh ústavy, vycházející ze stavu vybudovaného socialismu, prohlašuje právo na odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, jakosti a společenského významu. V návrhu ústavy se stanoví obecně, jako to činí Ústava 9. května, právo na odpočinek za vykonanou práci. To jsou v podstatě práva a povinnosti, které můžeme shrnout do širšího pojmu společenského uspořádání práce. Nyní stojíme u dalších práv a povinností, které bychom mohli zahrnout do druhého pojmu — péče o pracující. Chtěl bych se pozdržet u práva, které je na počátku. Je to právo, které

návrh ústavy formuluje jako právo všech pracujících na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i na zaopatření ve stáří a při nezpůsobilosti k práci. Vidíme, že na rozdíl od Ústavy 9. května, kde obsah tohoto jednotného práva byl rozdělen do dvou samostatných práv, se tady tvoří právo jedno. Ovšem toto sjednocení vzbuzuje určitou pochybnost. Ukazuje se totiž, když si rozebereme dnešní právní stav, že právo na ochranu zdraví nepřísluší jenom pracujícím, ale též osobám nepracujícím — dětem, starým lidem, tedy prostě všem občanům. Při tom právo na ochranu zdraví zahrnuje značný komplex práv. Naproti tomu právo na zaopatření ve stáří a při nezpůsobilosti k práci je zatím přiznáno jen pracujícím a je pochybné, že by bylo v dohledné době rozšířeno na všechny občany. Z tohoto hlediska se domnívám, že při dnešní formulaci se nevyužívá skutečných vymožeností, které dává náš společenský řád, tzn. že ochrana zdraví se poskytuje všem občanům a že se to v ústavě zbytečně zužuje na pracující. Určité pochybnosti vznikají také při formulaci zajištění práva na zaopatření ve stáří a při nezpůsobilosti k práci. Tato práva se zajišťují podle znění návrhu ústavy nemocenským pojištěním a důchodovým zabezpečením. Ovšem přehlédneme-li právní situaci, vidíme, že se vyskytuje u nás určitý okruh pracujících, který pro případ nemoci je zajišťován jinou formou, totiž tak zvanou nemocenskou péčí. To se týká příslušníků ozbrojených sborů z povolání. Na druhé straně pro případ stáří a trvalé neschopnosti k práci máme nejen systém důchodového zabezpečení, ale pro velký okruh pracujících (pro členy JZD a pro osoby samostatně výdělečně činné) máme systém důchodového pojištění. Jestliže máme trvat na určitém ujasnění pojmů, pak by bylo při nejmenším nutné, pokud jde o zabezpečení pro případ stáří, hovořit nejen o důchodovém zabezpečení, ale také o důchodovém pojištění.

Návrh ústavy zajišťuje ještě celou řadu práv, zejména je to právo na zvláštní úpravu pracovních podmínek mládeže jako jednoho z prostředků, jimiž společnost zajišťuje mládeži možnost k všestrannému rozvoji jejich tělesných a duševních schopností, a dále je to právo žen na zvláštní úpravu pracovních podmínek a rozvoj zařízení a služeb, umožňujících jim využít všech schopností k účasti na životě společnosti. Péče o pracující ženy se ve srovnání s Ústavou 9. května podstatně rozšiřuje, jak to odpovídá podílu žen na budování a rozvoji socialistické společnosti. Nově se zakotvuje v ústavě bezplatné odborné školení v závoděch a JZD jako jedna z forem prohlubování vzdělání pracujících.

V závěru bych chtěl vyzvednout dvě významné myšlenky, obsažené v článku 18 návrhu ústavy. Tyto myšlenky mají širší dosah. Soudruh Peška již o nich ve svém referátu hovořil. Pro jejich význam právě v oblasti pracovních práv a povinností bude vhodné, abychom si na tomto úseku tyto myšlenky znovu uvědomili. Stanoví se zde předně, že ústavní práva občanů neslouží jen k uplatnění zájmů jednotlivců, ale zároveň i obecných zájmů společnosti. Naopak ústavní povinnosti občanů neslouží jen obecným zájmům společnosti, ale i plné-

mu uplatnění zájmů jednotlivců. Tuto naprosto správnou skutečnost jsme si v minulosti někdy náležitě neuvědomovali. Ústavní práva a povinnosti se nezřídka chápaly tak, že práva občanů odpovídala zájmům jednotlivých občanů a pracujících a bylo na nich, aby je uplatnili. Orgán společnosti nemusel vyvíjet iniciativu v tomto směru. Proto povinnost občana je dána zájmy společnosti. Orgánu společnosti náleželo její uplatnění a občan nemusel vyvíjet iniciativu k jejímu splnění. To posilovalo přežívající buržoazní způsob myšlení: „Uryj od společného co nejvíce a dávej společnosti co nejméně!“ Toto pojetí však naprosto neodpovídá společenským vztahům socialistické společnosti, kde jsou v souladu zájmy každého občana s rozvojem celé společnosti. Např. na uplatnění práva na práci nemá zájem pouze občan ucházející se o práci, ale všechny příslušné orgány od výkonného orgánu ONV až po vedení podniku, do něhož je občan doporučen. Vždyť realizací tohoto práva je získán další dobrovolný účastník práce pro společnost. Domnívám se ovšem, že tato zásada se netýká pouze práv a povinností občanů, stanovených v ústavě, ale vlastně všech vzájemných práv a povinností mezi občany a společností, respektive socialistickými orgány, zakotvených v socialistickém právu vůbec.

Druhá významná myšlenka článku 18 ústavy je zjištění, že práva a povinnosti se dále rozšiřují a prohlubují v souvislosti s rozvojem společnosti pracujících, tj. upevňováním a prohlubováním jejího socialistického charakteru, úspěchů hospodářství, kulturní revolucí atd. To platí především o sociálních právech. Tam je souvislost zřejmá. Vezměme např. právo na odpočinek po práci. Jak a jaký bude po splnění úkolů třetí pětiletky, až bude provedeno zkrácení pracovní doby na 40 a 42 hodin týdně!

S tím souvisí ovšem nutnost uvědomit si, že reálná záruka samotných práv a možnost dalšího prohlubování a rozšiřování těchto práv nespočívá snad v rukou někoho třetího, nějaké vzdálené společnosti, ale prostě v poctivé, svědomité a iniciativní práci všech občanů. Proto správně praví návrh ústavy, že v naší socialistické společnosti může jednotlivec dospět k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především patřičným podílem na společenské práci.

K ZROVNOPRÁVNĚNÍ ŽEN V NAŠÍ SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

Luisa Landová-Štychová
místopředsedkyně Československé společnosti pro šíření politických
a vědeckých znalostí

Dovoluji si pozeptat se, jsou-li na naší právnické fakultě studující dívky a ženy. (Předsedající: Více než polovina.) Více než polovina? Proč tedy nebyla ani jediná žena-právníčka pověřena, aby zde podala rozbor o významu článků, týkajících se zrovnoprávnění žen, ochrany a možností, které jsou podmínkou, aby zrovnoprávnění nezůstalo jen na papíře? S velikou radostí беру na vědomí, že polovina právníček jsou ženy, ale netěší mne to, že je tady tak málo žen, a musím se jako marxistka ptát proč. Jsou to jistě velmi vážné důvody, ale ty se musí zjistit a musí se hledat nějaké východisko a náprava.

Ačkoliv nejsem právníčka, dovoluji si dotknout se některých otázek, které mne velmi zajímají, protože jsem za předmnichovské republiky, kdy se ještě v roce 1918 začalo pracovat na ústavě, byla členkou ústavně právního výboru a spolu se soudruhem Šmeralem a jinými jsem vedla úporný boj proti pokusům o fašistickou ústavu. Tam jsem byla pověřena ženami, abych hájila lidská práva žen. Nám se tehdy podařilo v buržoazní ústavě v pravém slova smyslu vydupat ustanovení o zrovnoprávnění žen v úvodní formulí hlavy 105, podle níž se výsady rodu, povolání, náboženství a pohlaví neuznávají. To byl ovšem jenom zmetek toho, co jsme chtěli a museli vybojovat, ale byli jsme rádi, že máme alespoň to a že jsme se mohli opírat o toto ustanovení. Lidská práva žen jsme museli i nadále hájit. Jaký rozdíl je tu v dnešních člancích, které se týkají zrovnoprávnění jakožto principu ústavy vůbec a také ochrany rodiny a ochrany práv na vzdělání a na řádnou výchovu našeho nejmladšího pokolení. V naší dnešní ústavě — v čl. 19 a dalších se mluví o zajištění rovnoprávnosti občanů, a sice vytvářením stejných možností a stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti. Toto ustanovení má pro ženy veliký a zásadní význam, a nejen pro ženy uvědomělé, poněvadž nejsou všechny ženy takové, aby se o to zajímaly. U nás se totiž namnoze velmi povrchně soudí o zrovnoprávnění žen. Mnozí si toto zrovnoprávnění představují na úrovni pívnických politiků a buržoazních dam z prvního desetiletí našeho století — totiž tak, že ženy budou mít právo dělat stejné neplechy, na jaké si dělali právo mnozí muži (neříkám všichni, ale mnozí), to značí, že ženy budou kouřit, pít a ze ženských vlastností že si ponechají ty nej-

méně žádoucí, totiž parádivost, lehkomyšlnost atd. Zatím ovšem zejména ruské soudružky a také československé proletářky vytvořily již před 50 roky a ještě dříve typy žen docela odlišných, žen, které v revolučním dělnickém hnutí našly perspektivy budoucího postavení žen v socialistické a později i komunistické společnosti. Zrovnoprávnění ženy jako člověka, jako rovnocenného a tudíž odpovědného člena lidské společnosti vyžaduje článek 19 naší nové ústavy, vyžaduje se, aby byly vytvářeny stejné možnosti a příležitosti ve všech oborech života společnosti. Nutno doznat, že se o to usiluje, aby ze stanoviska pracujících žen bylo této zásadě vyhověno. Je třeba říci, že ta hlavní podmínka — osvobození pracujících žen — dosud uplatňována není. Hlavní podmínkou je socializace domácího výrobního provozu v soukromých kuchyních a prádelnách.

Tato práce, která byla sice prohlášena za neproduktivní, musí však být vykonávána zejména z důvodu péče o nejmladší pokolení a pracující členy rodiny a z dalších důvodů. Tuto práci koná dosud žena jako matka rodiny přesto, že je to žena pracující, že má tedy své povolání, že na ni žádáme, aby přebírala veřejné funkce, aby se nadále vzdělávala a získávala kvalifikaci. Je zrovnoprávněna, jak to žádá ideologický a politický program strany, ale není osvobozena, aby mohla žít a pracovat podle svého nadání, schopností a vzdělání.

Musím zde podotknout, že ještě i mnozí zdatní soudruzi mají šosácké názory na postavení ženy ve společnosti, a je účelné zdůraznit to, co zdůrazňují již padesát let a co bylo zdůrazňováno již v minulém století, že není každá žena dobrou kuchařkou a hospodyňkou nebo zdatnou vychovatelkou dětí. K tomu je třeba takového nadání jako ke každému jinému zaměstnání, a pokud se týká výchovy dětí a mládeže, k tomu je třeba ještě něco více, tj. věda a umění. Nikdo se nestane dobrým vychovatelem jen proto, že je fyzickým otcem nebo fyzickou matkou.

Vraťme se ještě k otázce osvobození ženy. Žena, stejně jako muž, má schopnosti různé a má podle naší ústavy právo se vzdělávat a své schopnosti a nadání uplatňovat ve prospěch celku. Co jí však stojí v cestě — posvátný fetiš sporáku. Jsou tu sice značná ulehčení ve formě technických pomůcek, polotovarů, závodních jídelen, samoobsluh apod., ale to všechno znamená jen ulehčení, nikoli osvobození. Žena je nadále právě těmito reformistickými hračkami přikována k soukromé provozovně — kuchyni. Kde je uvědomělý muž, tam je i jakási pomoc, ale to nebývá vždy a nelze ani žádat, abychom vedle zotročené ženy vypěstovali domácího spoluotroka. Reformismus vede nezbytně k reakční konzervativní cestě a pak ještě dále i ke kontrarevolučním názorům. Svědčí o tom právě hlasy, které volají ženy zpět do domácností a žádají, aby muži dostávali takové platy, aby ženy mohly zůstat doma.

Tyto názory nesouhlasí s ideologií naší strany a našeho státu, ale my je chceme slyšet, protože potřebujeme vědět, jaké je to dole, v myslích pracujícího lidu. Nikoho proto kacěrovat nesmíme, protože je to vlastně poněkud naše vina,

že do jeho vědomí dosud nepronikla naše ideologie tak, aby se tyto hlasy již neozývaly.

Lenin zdůrazňoval ve svých projevech, zejména ve *Velké iniciativě*, že bez ženy — a tím právě myslel ženu uvědomělou — nelze dost dobře vybudovat komunismus. Podmínkou pro spoluúčast žen na výstavbě nového řádu, na cestě ke komunismu, je socializace i tohoto sektoru soukromého provozu v bytech. Je třeba zbavit ženy třetí pracovní směny, kterou je vaření, praní a celodenní péče o domácnost i o děti.

Když si promítneme všechny články ústavy od 19. — 29., vidíme, že ústava zaručuje podmínky osvobození žen od tradičního způsobu hospodyňství z dob M. D. Rettigové. Tyto podmínky nám nejsou neznámé. Diskutovali jsme o nich již dávno před padesáti lety. Upozorňuji vás jen na přednášky Terezy Novákové, která je známá jako věhlasná spisovatelka, ale nikdo neví nic o jejím politickém působení, jež bylo na tehdejší dobu revoluční. Na jednom kongresu československých žen v Praze v roce 1908 prohlásila, když se mluvilo o podmínkách pro ženy — intelektuálky, že k tomu, aby mohly při svém povolání mít právo na svou rodinu a žít ve šťastném manželství, poskytuje jedinou cestu socializace v domácnosti. Ženy pak rozebíraly tuto myšlenku, hovořilo a psalo se o nutnosti zřizování ústředních kuchyní v blocích domů a o dalších ústředních zařízeních, o kterých se zde nemohu rozšiřovat.

Sám Lenin napsal svou *Velkou iniciativu* v červnu 1919 a rovněž zdůrazňuje, že sice bylo uděláno velmi mnoho pro ženy, ale že to ještě není to pravé; že je nutno ženám nejen ulehčit práci, ale že je nutno je osvobodit. Rovněž zdůrazňoval socializaci výrobních procesů v soukromých provozovnách domácnosti.

Říkám vám to zde proto, že již pět let diskutujeme o této otázce a nemůžeme se dostat z místa, protože to stále zůstává jen mezi ženami. Říkáme, že muži a ženy patří dohromady, že nemáme vytvářet žádné kláštery, kde by ženy byly zvlášť a muži zvlášť, protože si pak nebudou rozumět. Když však ženy splývají ve společných institucích a organizacích, stává se, že jejich problémy jsou odsouvány jakožto ne důležité, na které je dost času, a stává se i to, že ženy pak ani neprojednávají své problémy ve společných organizacích. Od osvobození uplynulo již 15 let, ale žena je ještě stále nucena k pobytu ve staré rettigovské kuchyni. Máme již družice a meziplanetární rakety, ale ještě stále se vaří v soukromých kuchyních. Je to tak trochu hanba a chci vás prosit — promiňte, že se o tom zmiňuji právě v souvislosti s ústavou — o váš odborný zájem a pomoc v uskutečňování těchto podmínek zrovnoprávnění žen ve smyslu naší nové socialistické ústavy.

Jak jsem již uvedla, ani muž ani žena tím, že jsou fyzickými rodiči, nejsou ještě dobrými vychovateli. Kolik rodin vychovává své děti individualisticky, kolik je mezi nimi i komunistických rodin, i když jsou velmi čestné výjimky, kdy děti odcházejí do života již jako komunisté, ale přece i ony nesou znaky

individualistického pěstování ve své povaze. Komunistická společnost vyžaduje nové typy lidí s novými vlastnostmi, které nejsou pouhým snem. Jestliže mohl Mičurin a mnozí jiní přetvářet přírodu a jestliže mohli nechat vykvést na jiném kmeni jiný květ, proč by se nemohl změnit i člověk, když k tomu vytvoříme předpoklady?

Myslím, že předpoklady vytvoříme právě internátním režimem v blocích kolektivních socialistických domů, spojených s rodičovskou péčí večer a o svátečních dnech. To je ovšem již téma, o kterém jsem napsala již celou řadu článků, o kterém již diskutujeme při jiných příležitostech. Nevěřili byste, jak ohromný zájem mají zejména ženy, ale i muži o tuto myšlenku — budovat kolektivní bloky socialistických domů s ústředním zařízením a internátním prováděním výchovy dětí a mládeže, spojeným s rodičovskou péčí o děti. My si ani příliš samotné internáty nepřejeme, chceme jen ten režim. Nechceme rušit rodinu, protože rodiče proto mají děti, aby se s nimi těšili. Proč bychom jim je měli brát a dávat do internátu? Rodiče by se nám kazili, věřte. Máme např. týdenní jesle a stává se, že matky, které tam dají děti na začátku týdne, si někdy v neděli pro dítě nepřijdou. Několik dětí tak zůstává přes neděli bez rodičů. Je zájem o to, abychom neodvedli rodiče od odpovědnosti k vlastním dětem, neumrtvili rodičovskou i dětskou lásku a něhu.

Končím. V souvislosti s naší ústavou jsem měla velkou radost, když jsem ji prvně četla. Bylo mi jako starému vojenskému koni, když uslyší zvuk polnice, která jej volá do bitevního pole. Dnes slyším tuto vaši polnici a chci ještě nějaký ten čas pochodovat s vámi.

K ŘEŠENÍ STÁTNĚPRÁVNÍHO POMĚRU ČECHŮ A SLOVÁKŮ

Eduard Kučera, kandidát právních věd
odborný asistent právnické fakulty University Karlovy

1. Zásady řešení poměru Čechů a Slováků v osvobozeném Československu

Zabezpečení vzájemného soužití českého a slovenského národa ve společném státě je vlastním obsahem národnostní otázky ve specifických podmínkách Československa jako státu dvou národů. Jeho řešení a vyřešení je svědectvím toho, jak naše komunistická strana prokázala schopnost uplatnit důsledně a přitom tvůrčím způsobem leninskou národnostní politiku v podmínkách národně-osvobozenického boje, osvobozeného Československa, Československa budoucího socialismus a konečně i Československa, v němž byl socialismus vybudován a jež spěje k vyspělé socialistické společnosti. Tento stav a vývojové tendence nacházíme plně vyjádřeny v návrhu socialistické ústavy.

Komunistická strana Československa vycházela při řešení národnostní otázky z historicky se vytvořivších podmínek, určujících vzájemné vztahy Čechů a Slováků za první republiky a v období nacistické okupace a národně osvobozenického boje. Z nich pak vyplýval první úkol její činnosti, probojovat uznání svébytnosti slovenského národa proti reakčním „čechoslovakizujícím“ snahám české buržoazie. Zároveň však bylo třeba, aby pracující lid Slovenska již během národně osvobozenické války sám určil svůj vztah k obnově Československé republiky. Hrdinný slovenský lid se v slovenském národním povstání jednoznačně postavil za obnovu společného státu Čechů a Slováků. Nedvojsmyslně odsoudil a zavrhl luďákoseparatistickou reakční politiku.

A tak již během národně osvobozenického boje se národnostní politika komunistické strany vyznačuje dvěma stěžejními zásadami, které mají dodnes svůj význam: principem svébytnosti slovenského národa a zásadou jeho dobrovolného setrvání ve společném státu s národem českým, na jehož obnově má slovenský lid značný podíl.

Obě zmíněné zásady došly svého uplatnění a zakotvení již v prvních oficiálních dokumentech vlády Národní fronty Čechů a Slováků, především v Košickém vládním programu.

Tento úspěch však zároveň komunistickou stranu zavazoval. Slovenský pracující lid od ní očekával další postup ve směru důsledného leninského řešení

národnostní otázky, neboť ve svém boji za obnovu Československa dal jednoznačně najevo, že nesouhlasí se starými poměry, určujícími vztah mezi Čechy a Slováky. Bylo třeba upravit vzájemný poměr Čechů a Slováků tak, aby zásady svébytnosti byly při obnově společného státu plně zabezpečeny a realizovány, což vyžadovalo uplatnění zásady rovnoprávnosti. Komunistická strana Československa svým vlivem, přes odpor české buržoazie, prosadila rovnoprávnost v poměru Čechů a Slováků v novém státě, která se projevila v odpovídající účasti slovenského národa při řešení otázek celostátních a zabezpečením slovenskému národu samosprávy věcí národních a regionálních prostřednictvím slovenských národních orgánů.

Avšak Komunistická strana Československa, poučena historickými zkušenostmi první republiky a okupace, si byla vědoma, že národní svrchovanost českého a slovenského národa, jejich státní nezávislost, je možno zabezpečit jen ve společném jednotném a nedílném státě, který vytvoří nejvhodnější předpoklady pro sjednocení dělnické třídy a pracujícího lidu obou národů a přispěje značnou měrou k rozhodnutí otázky „Kdo z koho?“ jak v politické, tak později i ekonomické a kulturní oblasti. Zabezpečení svébytnosti slovenského národa a jeho budoucího reálného národního vývoje vyžadovalo uplatnění další zásady — zásady jednoty a nedílnosti osvobozeného společného státu.

Zásada jednoty a nedílnosti státu nebyla podmíněna pouze třídně a politicky. Byla vynucena i hlubokým hospodářským a kulturním rozdílem ve vývojovém stupni zemí českých a Slovenska. Měla-li totiž rovnoprávnost mezi českým a slovenským národem být rovnoprávností reálnou, vyžadovala si překonání zaostalosti Slovenska v oblasti hospodářské a kulturní ve směru faktické rovnosti. Konzervování faktické nerovnosti mezi českým a slovenským národem by nejen činilo jejich rovnoprávnost formální, nýbrž by i zároveň ponechávalo zdroj jejich možné vzájemné nedůvěry a třenic mezi nimi a nevytvořilo by tedy předpoklady pro bratrské soužití a spolupráci našich obou národů. Proto v řešení poměru Čechů a Slováků ve společném státě uplatňovala komunistická strana od jeho obnovy základní leninskou zásadu řešení národnostní otázky — princip faktické rovnosti.

Shrneme-li náš dosavadní výklad o zásadách řešení poměru Čechů a Slováků v osvobozené republice, můžeme konstatovat, že byly uplatněny tyto principy: zásada svébytnosti slovenského národa, zásada dobrovolnosti jeho setrvání ve společném státě Čechů a Slováků, zásada rovnoprávnosti, zásada jednotného a nedílného státu a konečně zásada faktické rovnosti.

II. Vítězství leninských principů při řešení poměru Čechů a Slováků

1. Období mezi květnem r. 1945 a únorem r. 1948 bylo obdobím ostrého třídního boje, jehož jednou stránkou bylo i důsledné probíjení všech leninských prin-

cipů v řešení poměru Čechů a Slováků v osvobozené republice. I naše zkušenosti potvrzují pravdivost Leninových slov, že vyřešení národnostní otázky je závislé na vyřešení otázky moci a že je řešení otázky moci podřízeno. Hlavním úkolem Komunistické strany Československa v první etapě vývoje lidové demokracie bylo úspěšně probojovat politické aspekty zásad řešení národnostní otázky v Československu a výsledky tohoto boje ústavně zakotvit. Toho bylo v zásadě dosaženo únorovým vítězstvím pracujícího lidu nad českou a slovenskou reakcí a přijetím Ústavy 9. května.

Po únorovém vítězství pracujícího lidu se těžiště řešení poměru Čechů a Slováků ve společném státě přeneslo do oblasti hospodářské, sociální a kulturní, tj. do oblasti zabezpečení politického vítězství vytvořením nové hospodářské a společenské struktury. Národnostní otázka byla podřízena požadavkům výstavby socialistické společnosti. Hlavní její stránkou se staly úkoly industrializace Slovenska a vytvoření politických a materiálních podmínek pro plný kulturní rozvoj slovenského národa s cílem odstranit rozdíly ve stupni hospodářského a kulturního vývoje Slovenska a zemí českých.

Ústava 9. května vycházela při úpravě struktury slovenských národních orgánů a náplně jejich činnosti jednak z dosažených úspěchů v boji za vítězství lidové demokracie a z perspektiv a úkolů dalšího postupu k socialismu. Do určité míry ji ovlivňovala potřeba konečného skoncování se slovenským separatismem, který dále šířily zbytky poražené slovenské buržoazie a jimi ovlivňované některé složky středních vrstev. To vše si vynutilo počáteční, poměrně vysoký stupeň celostátního centralismu.

Ústava 9. května nadala slovenské národní orgány do určité míry užším rozsahem pravomoci a v rozvíjení jejich činnosti je v některých otázkách podřídila kontrole celostátních orgánů, zejména vlády republiky. Tak např. obsah a rozsah zákonodárné činnosti SNR byl ústavou vymezen taxativně.

Avšak i v těchto případech mohl být vydán zákon SNR jen tehdy, pokud nebyla předvídána celostátní úprava. Zákony SNR podléhaly předběžné „kontrolé“ ústavnosti ze strany vlády, byly podepisovány předsedou vlády atd. Pokud jde o sbor pověřenců, je třeba zdůraznit, že byl jmenován a odvoláván vládou a jí ze své činnosti odpověden. Sbor pověřenců byl především orgánem vlády republiky na Slovensku, zajišťujícím úkoly hospodářského a kulturního vývoje Slovenska za jejího bezprostředního řízení a vedení, neboť, jak jsme již ukázali, šlo o úkol zásadního celostátního významu.

Poměrně vysoký stupeň centralizace republiky nenarušoval princip svébytnosti slovenského národa. Slovenským národním orgánům byla ústavou zajištěna oprávnění upravit věci národní a regionální (SNR), uvést je do života Slovenska a přizpůsobit celostátní opatření národním a regionálním podmínkám (sbor pověřenců).

Další úspěchy v řešení slovenské otázky po vítězném únoru a přijetí Ústavy

9. května závisely na celkových úspěších dosažených ve výstavbě socialismu v celé naší zemi a na úspěších, dosažených při výstavbě Slovenska zvláště. Sociálně ekonomické přeměny společnosti směrem k socialismu, kterým bylo řešení národnostní otázky po roku 1948 podřízeno, podmiňují celkový proces rozvoje a prohlubování socialistického demokratismu v politické formě organizace společnosti, takže prohlubování leninských principů národnostní otázky v řešení poměru Čechů a Slováků úzce souviselo a záviselo na dalším rozvoji a prohlubování socialistické demokracie. Úprava postavení slovenských národních orgánů, provedená Ústavou 9. května, vycházela z podmínek nastoupení cesty budování socialismu v ekonomickosociální oblasti ve specifických poměrech Československa. Vyznačovala se tedy i počátečními specifickými formami rozvoje socialistické demokracie v politické nadstavbě. Úspěchy dosažené v dalším procesu ve výstavbě nové společnosti přinášely s sebou organicky rozvoj a prohlubování socialistického demokratismu, které se musely projevit změnami v struktuře a náplni činnosti slovenských národních orgánů.

To znamená, že vývoj struktury slovenských národních orgánů a náplně jejich činnosti směřoval k prohlubování socialistického demokratismu a že úzce souvisel a souvisí s rozvíjením socialistické demokracie v celé soustavě politické formy naší společnosti, zejména organizace státu. Historie poúnorového vývoje do dnešního dne je toho pádným důkazem.

2. Od roku 1948 dosáhl náš lid pod vedením komunistické strany významných úspěchů v budování socialismu. Československo se stalo socialistickou zemí. Má všechny předpoklady v nejbližší době dohnat a předejhnout ve výrobě na jednoho obyvatele přední kapitalistické země. V mnohých odvětvích národního hospodářství jsme toho již dosáhli. V dalších odvětvích národního hospodářství bude daný úkol splněn během třetí pětiletky.

Ruku v ruce s úspěchy dosaženými v rozvoji průmyslu kráčí i združstevnění zemědělství. Myšlenka socialistického družstevnictví spěje nezadržitelně ke konečnému vítězství. Socialismus na české a slovenské vesnici v podstatě zvítězil.

Na dosažených úspěších se nemalou měrou podílí i slovenský lid. Prováděná industrializace přivedla Slovensko k nebývalému hospodářskému a kulturnímu rozvoji, takže dnes jsou již překonány základní rozdíly ve stupni vývoje zemí českých a Slovenska. S růstem průmyslu početně rostla a se zocelovala slovenská dělnická třída. Byla vychována mladá, socialistická pracující inteligence. Z kdysi agrárního přívěsku republiky se stala průmyslově vyspělá země, vedená a spravovaná uvědomělou dělnickou třídou v čele s Komunistickou stranou Slovenska. Skvělé výsledky industrializace a rozvoje národní kultury přispěly značně k posílení bratrského svazku českého a slovenského národa a vedly k jejich sbližování a k významnému posílení jednoty našeho státu.

Úspěšná výstavba socialismu a vybudování socialistické společnosti vytvořily podmínky k neobyčejnému prohloubení socialistického demokratismu ve všech

člancích naší soustavy státních orgánů a vedly k vítězství rozvinuté socialistické demokracie.

• V organizaci slovenských národních orgánů se tento proces projevil zejména těmito čtyřmi směry:

a) posilování úlohy slovenské národní rady jako národního orgánu moci, rozšiřováním její pravomoci a překonáváním ustanovení, omezující její samostatnou iniciativní činnost;

b) „připoutáváním“ a podřizováním výkonných a správních slovenských národních orgánů k Slovenské národní radě;

c) posilováním úlohy slovenských národních orgánů při řešení celostátních otázek;

d) přenášením pravomoci z ústředních orgánů (a tedy i slovenských národních orgánů jako orgánů regionálních) na národní výbory, což umožňuje posilovat národní charakter slovenských národních orgánů a jejich charakter celoslovenských orgánů regionálních.

A. Prvním rozhodným krokem k uplatnění zmíněných čtyř směrů v struktuře a náplni slovenských národních orgánů bylo přijetí ústavního zákona o slovenských národních orgánech č. 33/1956 Sb., jímž byla dovršena významná etapa v rozvoji socialistické demokracie u nás.

Komunistická strana Československa na celostátní konferenci v r. 1956 všestranně zhodnotila úspěchy slovenského pracujícího lidu (dosažené za nezištné pomoci české dělnické třídy) a z nich vyplývající hospodářské, politické, sociální a kulturně ideologické přeměny a došla k závěru, že je třeba provést v struktuře slovenských národních orgánů a v náplni jejich činnosti změny, které by zabezpečily další rozvoj iniciativy pracujícího lidu na Slovensku, uvolnění nových zdrojů a rezerv slovenského hospodářství a vedly by k upevnění bratrských vztahů a vzájemné spolupráce mezi národem českým a slovenským. Proto celostátní konference přijala usnesení o slovenských národních orgánech, směřující k prohloubení a k upevnění principu demokratického centralismu ve státním zřízení. Zásady tohoto usnesení byly vtěleny do nového ústavního zákona o slovenských národních orgánech.

Ústavní zákon, který vycházel z úpravy postavení a struktury slovenských národních orgánů provedené Ústavou 9. května a organicky na ni navazoval a rozvíjel směrem k prohlubování socialistického demokraticismu, přinesl tyto hlavní nové rysy do postavení slovenských národních orgánů. Byla zrušena všechna omezení Slovenské národní rady ze strany vlády a rozšířena její působnost. Činnost Slovenské národní rady podléhala pouze dodatečné ústavní kontrole předsednictva Národního shromáždění.

Sbor pověřenců byl v zásadě „připoután“ k Slovenské národní radě. Byl jí (jejím předsednictvem) jmenován, odpověden z veškeré činnosti a mohl jí být odvolán. Byl učiněn podstatný krok k tomu, aby se sbor pověřenců stal převážně

orgánem Slovenské národní rady, a tím ještě více zdůrazněno její postavení jako orgánu státní moci na Slovensku. Zároveň však nepřestal být sbor pověřenců orgánem vlády republiky. Jeho úkolem zůstalo nadále provádět úkoly vlády na Slovensku a řídit národní výbory.

Dále ústavní zákon obsahoval v zárodečné formě i tendenci posilovat účast představitelů slovenských národních orgánů při rozhodování celostátních otázek ústředními orgány. To se projevilo v praxi zejména tím, že vláda přibírala k spolupráci se sborem pověřenců i v oblasti státní správy náležející výhradně do kompetence vlády a že jednotliví pověřenci se stali členy kolegia příslušného ministra.

V ústavním zákonu a v pozdější praxi jeho uskutečňování se konečně projevily rovněž tendence (i když v dosud nerozvinuté formě) silící a prohlubující se jednoty československého státu a společnosti. Stalo se tak v rámci institutů „základních směrnic vlády“, při jejichž rozpracování pro jednotlivá ministerstva docházelo už k určitému centralizování základních úkolů ve směru jejich přímého plánování a řízení ministerstvy. Zároveň ministerstva vysílala do kolegia pověřence své zástupce s právy člena tohoto kolegia.

A tak úprava struktury slovenských národních orgánů z roku 1956, jejich postavení a náplň činnosti se vyznačovaly rysy posílení autority Slovenské národní radou jako národního orgánu státní moci na Slovensku rozšířením její pravomoci, „připoutáním“ sboru pověřenců k Slovenské národní radě, posilováním účasti představitelů slovenských národních orgánů na řešení otázek celostátních při současném narůstání prvků jednoty našeho státu. Byly v ní tudíž ve větší či menší míře obsaženy ony hlavní rysy, jimiž se vyznačuje, ovšem v rozvinuté formě, návrh budoucí struktury a náplně činnosti slovenských národních orgánů. Návrh nové ústavy tedy tvořivě navazuje na úpravu z r. 1956.

B. Od poslední ústavní úpravy postavení slovenských národních orgánů do dneška učinil náš pracující lid mohutný krok kupředu. Současný stupeň rozvoje národního hospodářství, kultury a sociální struktury naší společnosti charakterizují kvalitativně nové rysy, které jsou projevem skutečnosti, že u nás již zvítězil socialismus. S odstraněním kapitalismu ve všech sférách společenského života a s úspěšným provedením industrializace Slovenska byly překonány základní stránky jeho odvěké zaostalosti.

Naše národy se zformovaly v národy socialistické. Vlastními zkušenostmi se přesvědčily o velkých výhodách jednotné socialistické soustavy národního hospodářství, která přináší slovenskému národu jeho faktické zrovnoprávnění s národem českým. Slovenský průmysl přerostl již význam průmyslu regionálního a nabývá stále více významu celostátního a význačným způsobem se podílí na řešení hospodářských úkolů důležitých pro rozvoj celé naší vlasti. Slovenská věda a kultura se staly neoddělitelnou organickou složkou celostátního vědeckého a kulturního vývoje a stále účinněji se účastní na řešení základních úkolů,

majících význam pro vědecký a kulturní pokrok celé naší společnosti. Tím se vytvořila praxe úzké vzájemné spoluúčasti pracujícího lidu obou našich národů na velkých dílech socialistické výstavby, která dala vzniknout, rozvinout a upevnit se socialistické jednotě obou našich národů a přispívá k jejich neustálému sblížení (nový obsah zásady dobrovolnosti).

Vývoj směrem k vyspělé socialistické společnosti si pak vyžaduje dalšího prohloubení a upevnění socialistické jednoty našeho státu a ještě těsnějšího sblížení našich národů na základě vzájemné důvěry, úcty a aktivní tvořivé spolupráce. Této potřebě, jež je podmíněna řešením hospodářských, sociálních a kulturně ideologických problémů budování vyspělé socialistické společnosti, je podřízena v současné době národnostní otázka, a tedy i poměr Čechů a Slováků ve společném státě a jím určená struktura a postavení slovenských národních orgánů. Její určující postavení se projevuje tím, že je jí třeba přizpůsobit naši soustavu řízení a plánování tak, aby se ještě více prohloubilo a posílilo ústřední plánování a řízení základních společenských procesů a aby se nevy-skytovaly zbytečné duplicitní mezičlánky, které je omezují. V organizaci státní moci si proto tato potřeba vyžaduje posílení úlohy celostátních plánovacích a řídicích orgánů (vlády, státní plánovací komise a ministerstev).

Ve vztahu k slovenským národním orgánům to znamená, že v podmínkách potřeby prohloubení jednotného plánování a řízení základních společenských procesů nebude vhodné a ani možné rozšiřovat plánovací a řídicí mechanismy na Slovensku v podobě pověřenectev. Zároveň zmíněné podmínky si vyžadují i některé nové stránky v zabezpečování rovnoprávnosti Čechů a Slováků, které tkví především ve zvyšování účasti nejvyspělejších představitelů slovenského hospodářského, kulturního a sociálního života vůbec v celostátních plánovacích a řídicích orgánech.

Prohlubování a posilování ústředního plánování a řízení základních společenských procesů a tím i upevňování jednoty a nedílnosti našeho státu je však pouze jednou ze stránek důsledného uplatnění principu demokratického centralismu v našich podmínkách vybudovaného socialismu a dalšího vývoje směrem k vyspělé socialistické společnosti. Jeho druhou organickou stránkou je prohlubování socialistického demokratismu v organizační výstavbě a v řízení naší společnosti a státu, které se uskutečňuje ve formě rostoucí a prohlubující se účasti mas na bezprostřední správě a řízení veřejných záležitostí a hospodářství.

Zvyšování a rozšiřování účasti mas na správě a řízení státu a hospodářství prochází hlavně po dvou liniích. Předně přibližováním správy státu pracujícímu lidu; za druhé posilováním pracovního charakteru orgánů moci. Uplatnění obou nemohlo neovlivnit i strukturu slovenských národních orgánů a náplň jejich činnosti.

Na potřebu dalšího pronikavého přiblížení správy státu a hospodářství pracu-

jičím masám a posílení jejich bezprostřední účasti na řízení ukázal již soudruh Antonín Novotný na zasedání ÚV KSČ v září 1959. Pro svou závažnost byl jeho diskusní příspěvek na základě usnesení ÚV KSČ předložen stranické a později všenárodní diskusi, v níž byl pracujícím lidem obou našich národů jednomyslně schválen. Uskutečnění základních myšlenek v něm obsažených se stalo hlavním obsahem činnosti ÚV naší strany, který postupně uložil vládě provést územní reorganizaci státu a v souvislosti s ní odpovídajícím způsobem zvýšit pravomoc a odpovědnost národních výborů všech stupňů. Národní výbory budou v budoucnosti spravovat a řídit zemědělství, stavebnictví, místní průmysl, podstatnou část průmyslu potravinářského, obchodu a dopravy svého obvodu. Budou odpovědny za výkon služeb zdravotnických, komunálních a sociálních a rozvoji kultury. To znamená, že celá řada úkolů a funkcí, dosud vykonávaných a řízených ministerstvy a na Slovensku pověřenectvy, přejde do kompetence národních výborů. Uvědomíme-li si, že tento proces probíhá současně s procesem prohlubování a posilování ústředního plánování a řízení základních společenských procesů, jsou jejich důsledky pro strukturu slovenských národních orgánů zřejmé.

Nemá-li dojít k narušování procesu posilování socialistické jednoty státu a společnosti (jejíž jednou z nezbytných stránek je v našich podmínkách i stejné postavení všech národních výborů vůči vládě a ministerstvům) a nemá-li v činnosti slovenských národních orgánů dojít k omezování pravomoci národních výborů, nemůže být do budoucnosti zachována a tedy musí být změněna současná struktura slovenských národních orgánů (zejména pokud jde o výkonné a právní složky) a současná náplň jejich činnosti ve směru soustředění se na věci národní a regionální zásadního celoslovenského charakteru.

Změnu v struktuře slovenských národních orgánů a ve formách a metodách jejich činnosti si zároveň vynucuje i druhá stránka procesu zvyšování účasti mas na správě a řízení státu a hospodářství — posilování a prohlubování pracovního charakteru slovenského národního orgánu státní moci — Slovenské národní rady. Růst bezprostřední účasti slovenského pracujícího lidu na správě a řízení věcí národních a regionálních nelze naprosto ztotožňovat s růstem správního aparátu pověřenectev a s rozšiřováním jeho pravomocí. Vyžaduje si přenesení výkonných funkcí dosud vykonávaných správním aparátem na sám zastupitelský orgán, Slovenskou národní radu, a její důsledné přetvoření v orgán pracovní, tj. takový orgán, který by byl zároveň i orgánem výkonným. Důsledné přetvoření Slovenské národní rady v pracovní orgán tedy rovněž vylučuje existenci sboru pověřenců jako samostatného orgánu a vyžaduje si sjednocení správy a řízení věcí národních a regionálních v jediném a jednotném národním orgánu slovenském, jímž může být pouze bezprostřední představitel svrchovanosti a svébytnosti slovenského národa — Slovenská národní rada. V tomto směru, jak jsme ukázali, působí rovněž i dříve zmíněné podmínky. Z nich všech vyplývá, že sbor

pověřenců a vůbec celé dosavadní uspořádání slovenských národních orgánů, které sehrálo významnou roli při budování socialistické společnosti, se již dnes přežilo, že musí být nahrazeno novým uspořádáním slovenských národních orgánů s novou náplní jejich činnosti.

Nová náplň činnosti slovenských národních orgánů úzce souvisí s posilováním pravomoci ústředních orgánů při plánování a řízení základních společenských procesů a s rozsáhlým přenesením kompetence na národní výbory jako orgány stojící nejbližší lidu a výrobě a přímo řízené vládou. To umožňuje, aby slovenské národní orgány byly do značné míry „osvobozeny“ od úkolů, které souvisí s bezprostředním prováděním celostátních opatření (a jež budou daleko lépe a operativněji realizovány s přihlédnutím k místním podmínkám a zvláštnostem národními výbory). Slovenským národním orgánům se tak umožňuje, aby se ve své činnosti mohly plně zaměřit na řešení věcí národních nebo regionálních zásadního celoslovenského charakteru, a tak rozhodnou měrou spolupřispěly k tomu, aby se do r. 1975 překonaly poslední zbytky v rozdílném stupni hospodářského a kulturního vývoje Slovenska ve srovnání se zeměmi českými. Tím bude nebyvalou měrou posílen národní a regionální charakter slovenských národních orgánů. Zásada svébytnosti slovenského národa a jeho rovnoprávnosti s národem českým budou pozvednuty na nový vyšší stupeň.

Všechny zmíněné okolnosti se plně odrážejí v předloženém návrhu nové ústavy, který tvořivě navazuje, jak jsme již ukázali, na ústavní změny z r. 1956. V budoucnosti nebudou na Slovensku dva ústřední slovenské národní orgány. Bude pouze jeden — Slovenská národní rada, která bude v sobě slučovat pravomoc orgánu mocenského a výkonného. Její působnost bude celoslovenská a bude organickou součástí jednotné soustavy našich orgánů státní moci. Její činnost bude podléhat pouze dodatečné ústavní kontrole ze strany Národního shromáždění. Ve své činnosti se soustředí plně na otázky národní a regionální a na záležitosti, které na ni přenesé Národní shromáždění na základě zákonného zmocnění.

Výkonným orgánem Slovenské národní rady v rámci její kompetence bude předsednictvo SNR, volené SNR a jí výlučně odpovědné. Předsednictvo SNR bude vyvíjet i příslušnou kontrolní činnost v rámci kompetence Slovenské národní rady. Rovněž výkonným a zároveň i kontrolním a iniciativním orgánem Slovenské národní rady budou její stálé a dočasné komise. Jejich hlavním úkolem (zejména komisí stálých) bude orientovat se na řešení a zajišťování úkolů specifických pro Slovensko. V jejich čele budou zpravidla pověřenci, kteří budou členy předsednictva SNR.

Správním aparátem stálých komisí SNR a pověřenců budou odbory Slovenské národní rady. Odbory Slovenské národní rady nelze však ztotožňovat s existujícími pověřenectvy, jež budou zrušena. Komise SNR, pověřenci a odbory SNR budou ve své činnosti přímo podřízeny Slovenské národní radě a z ní jí také

odpovědny [řesp. jejímu předsednictvu]. Nebudou v přímé podřízenosti k vládě republiky. (Vláda bude pouze schvalovat statuty komisí a odborů Slovenské národní rady.) Tím se dosáhne toho, že veškerá národní a regionální činnost státního charakteru na Slovensku bude soustředěna v jednom orgánu pracovní povahy — v Slovenské národní radě, která bude vybavena vlastními funkčními a pomocnými útvary. Struktura slovenských národních orgánů tak opětovně naváže na jejich revoluční organizační formy z období slovenského národního povstání, avšak na novém, kvalitativně vyšším stupni. Tato struktura umožní slovenskému národnímu orgánu zaměřit plně svou činnost na věci národní a regionální s tím, že je bude nejen řešit, ale jejich provádění i uskutečňovat a zabezpečovat.

Na nový stupeň se dostává zásada rovnoprávnosti slovenského národa s českým. Je zabezpečována nejen rozsáhlou samosprávou věcí národních a regionálních, nýbrž i zvýšenou účastí představitelů slovenského národního orgánu v orgánech celostátních. Předpokládá se, že předseda Slovenské národní rady bude zároveň místopředsdou vlády a dva její místopředsdové budou členy vlády. Návrh ústavy totiž připouští kumulaci funkcí člena předsednictva SNR a vlády republiky a kumulaci funkce poslance SNR a Národního shromáždění. Dále zůstane zachována praxe, že pověřenec Slovenské národní rady bude členem kolegia ministra (předseda slovenské plánovací komise členem státní plánovací komise). Tím vším se neobyčejně zvýší autorita Slovenské národní rady a jejího předsednictva, zdokonalí se posuzování slovenských záležitostí v celostátním měřítku a zároveň se posílí a prohloubí jednota celé naší organizace státní moci a jednota výkonu státní moci na celém území. Ještě dokonalejší zabezpečení rovnoprávnosti slovenského národa s českým tak nepovede a nemůže vést k oslabení jednoty a nedílnosti státu, nýbrž se musí nutně projevit a také se projeví v dalším rozvinutí této zásady řešením poměru Čechů a Slováků ve společném státě.

Vzhledem k posledním zbytkům rozdílu ve stupni hospodářského a kulturního rozvoje mezi zeměmi českými a Slovenskem a vzhledem k specifickým podmínkám a potřebám Slovenska, vyplývajícím z jeho historických tradic a podmínek vývoje, nacionální svébytnosti atd., bude třeba i do budoucna zachovat (i když ve značně omezenějším rozsahu) v činnosti Slovenské národní rady prvek, který ji bude nadále charakterizovat jako orgán, jehož úkolem je přizpůsobovat celostátní opatření národním a regionálním podmínkám. Tuto funkci budou jako dosud (avšak v pozmeněné formě) vykonávat pověřenci Slovenské národní rady v rámci zmocnění vládou (jímž bude upraven vzájemný vztah mezi ministrem a pověřencem Slovenské národní rady).

Navrhovaná úprava struktury slovenských národních orgánů a náplně jejich činnosti odpovídá tedy plně leninským principům řešení národnostní otázky. Je organickým vyústěním dosavadního procesu v řešení poměru Čechů a Slováků ve společném státě a novým triumfem schopností naší strany tvůrčím způsobem rozvíjet nesmrtelné učení V. I. Lenina.

SLOVENSKÉ ORGÁNY V NÁVRHU NOVÉ SOCIALISTICKÉ ÚSTAVY

dr. Jiří Grospič, kandidát právních věd
vědecký pracovník Ústavu práva ČSAV

Ve svém diskusním příspěvku bych se chtěl dotknout některých konkrétnějších historických aspektů i aspektů současného řešení nové úpravy slovenských národních orgánů.

Řešení národnostní otázky a tomu odpovídající státněprávní formy byly v politice naší strany vždy v souladu se základními úkoly v jednotlivých historických etapách revolučního boje dělnické třídy a pracujícího lidu. Je proto přímo zákonité, že nová ústavněprávní úprava slovenských národních orgánů plně odpovídá dosaženému stupni vývoje naší socialistické společnosti a v jejím rámci i řešení národnostní otázky.

Významným momentem při tom však je skutečnost, že navazuje na všechny dosavadní prvky státněprávní úpravy, které se při dovršování výstavby socialismu osvědčily a jsou s to i nadále v rozvinuté socialistické společnosti přispívat k zabezpečení všech potřeb slovenského národa a k úplnému vyřešení národnostní otázky v Československu.

Charakteristické je však i to, že nová ústavní struktura Slovenské národní rady na novém vyšším vývojovém stupni navazuje na hluboce demokratickou revoluční tradici Slovenské národní rady za Slovenského národního povstání. Tehdejší organizační struktura SNR v důsledku objektivní revoluční situace a v důsledku objektivních revolučních potřeb ztělesňovala totiž spojení zákonodárné, usnášecí povinnosti s činností organizátorskou, výkonnou a správní. Funkci řídicího výkonného orgánu plnilo předsednictvo SNR jako bezprostřední orgán pléna SNR a rovněž pověřenci a pověřenectva byli výkonnými orgány Slovenské národní rady pro jednotlivá odvětví, což bylo nejen legislativně zakotveno, nýbrž i uskutečňováno v revoluční praxi povstání. I když tehdejší činnost SNR byla přirozeně poznamenána účastí slovenské buržoazie i nesprávnými politickými zásahy nacionalistů v KSS, přece co do formy SNR a její orgány plnily úlohu lidové instituce, sjednocující ve svých rukou státní moc i správu osvobozeného území Slovenska, což plně odpovídalo revolučním potřebám ozbrojeného boje proti nacistickým okupantům i plnění úkolů nastupující národní a demokratické revoluce. Zatímco tenkrát šlo o revoluční formu, vzniklou z re-

voluční spontaneity lidových mas a jejich bezprostředních revolučněmocenských orgánů — národních výborů, jde dnes již o součást uvědomělého procesu prohlubování naší socialistické demokracie, přivádějící na nový, vyšší stupeň realizaci leninského principu spojení zákonodárství a správy v socialistických zastupitelských institucích, jako institucí pracujících.

Není také nahodilé, že v dalším vývoji jedním z hlavních prostředků slovenské buržoazní reakce v jejích pokusech o zneužití slovenských národních orgánů byla tendence zparlamentnit Slovenskou národní radu, oddělit ji od vlivu slovenských pracujících mas a učinit ji povolným nástrojem buržoazní nacionalistické politiky, narušující jednotnost naší republiky a poškozující nejvlastnější zájmy našich národů.

Pozdější organizační a kompetenční vyčlenění sboru pověřenců a pověřenectev bylo ovšem nutné a sehrálo významnou pozitivní úlohu. Nebylo by nic chybnějšího, kdybychom se — tak říkajíc — očima dnešních ekonomických, politických, kulturních a jiných podmínek pokoušeli kritizovat dřívější strukturu slovenských národních orgánů, která odpovídala jiným objektivním podmínkám a v jejích rámci splnila své poslání. Je např. naprosto zřejmé, jaký závažný politický význam mělo vyčlenění pověřenců v počátcích lidově demokratického Československa, jež umožnilo plné podřízení státní správy na Slovensku vládě, v níž měla rozhodující postavení dělnická třída a KSČ. Nemalý význam mělo i samostatné vyčlenění pověřenectev, které v pozdějším ústavním vývoji lidové demokracie umožnilo jejich strukturu pružně přizpůsobovat dosaženým ekonomickým změnám a postupně v souladu s úspěchy budování socialistické ekonomiky zvyšovat podíl oborů a úseků státní správy, řízených bezprostředně na celém území státu ministerstvy. Dřívější struktura slovenských národních orgánů splnila své úkoly při zajišťování potřeb Slovenska a slovenského národa ve výstavbě socialismu. Slovenské národní orgány byly účinným nástrojem mobilizace slovenských pracujících i jejich organizovaného zapojování do správy státní a řízení hospodářských záležitostí. Slovenské orgány státní správy se pak také staly praktickou školou výchovy vysoce kvalifikovaných kádrů slovenského národa v jednotlivých oborech státní správy, které se v důsledku řídicí činnosti ústředních správních orgánů a především zásluhou vedoucí role komunistické strany naučily spojovat zvláštní zájmy a potřeby Slovenska se zájmy celostátními, celospolečenskými.

Pronikavé úspěchy v socialistické výstavbě Slovenska i celé republiky byly také materiálním základem poslední ústavní úpravy z r. 1956, k níž byla podnětem celostátní konference KSČ v r. 1956, která orientovala vývoj naší socialistické státnosti na důsledné prohlubování socialistické demokracie zejména zvyšováním pravomocí nižších článků státního aparátu, zvláště národních výborů, a posilováním jejich autority jako volených zastupitelských orgánů lidu.

Hlavní stránku těchto opatření z r. 1956 je třeba spatřovat ve výrazném zvý-

šení autority a pravomoci Slovenské národní rady jako zastupitelského sboru pracujících Slovenska. Zvýšení pravomoci a odpovědnosti slovenských národních orgánů v jejich tehdejší struktuře bylo také významným opatření k rozšíření kompetence nižších stupňů našeho státního aparátu. Bylo také nezbytné k tomu, aby nejrychlejším a prakticky nejúčinnějším způsobem v rámci vžitých státně-právních forem byla plně rozvinuta iniciativa slovenského lidu a uvolněny všechny hospodářské, kádrové a jiné rezervy Slovenska k dobudování socialismu na Slovensku i v celé republice.

Na tuto hlavní stránku tehdejších opatření, spočívající právě ve zdůraznění úlohy Slovenské národní rady, navazuje i naše nově navrhovaná ústavní úprava slovenských národních orgánů. Nové ústavní řešení struktury a pravomoci slovenských národních orgánů, resp. Slovenské národní rady, však navazuje plně i na jinou, neméně významnou stránku dřívějších opatření, sledujících upevnění jednotnosti ústředního řízení celé soustavy státních orgánů i hospodářských organizací a zkvalitnění tohoto centrálního řízení. I ústavní zákon č. 33/1956 Sb. nijak neoslabil význam ústředního celostátního řízení nejvyššími orgány státní moci a správy, naopak jej posílil a zdůraznil význam jednotného celostátního řízení státní správy v jednotlivých jejích oborech. Ústavní zákon z r. 1956 vyzdvihl zejména důležitost ústředního řízení státní správy vládou v hlavních a zásadních věcech v celostátním územním komplexu, v jednotlivých oborech a úsecích státní správy pak odpovědnost a řídicí úlohu jednotlivých ministrů. Charakteristické je i to, že zrušil výpočet oborů státní správy, spadajících do pravomoci sboru pověřenců, resp. pověřenců, který původně stanovila Ústava 9. května (§ 95 odst. 2). Tento ústavní zákon také rozšířil okruh odvětví a úseků státní správy, řízených vládou a ministry přímo na celém území státu, ústavně legalizoval dosažený stav a současně otevřel cestu k tomu, aby v souladu s dosaženým stupněm hospodářského, politického a kulturního rozvoje naší socialistické společnosti byly další obory a úseky státní správy řízeny přímo celostátně.

Dovršení socialistické výstavby a výrazné prohlubování socialistického demokratismu v posledních letech však vytvořilo nové podmínky, které si nezbytně vyžadují zásadní reorganizaci slovenských národních orgánů a uzpůsobení jejich struktury a pravomoci rozvinuté socialistické společnosti. V čem spočívají především tyto nové podmínky? Tyto nové podmínky se projevily především v tom, že se Slovensko stalo v uplynulých letech vyspělou průmyslovou a kulturní zemí na bázi socialistických výrobních vztahů, stalo se nedílnou součástí výrobní základny Československa. Za uplynulou dobu byly do značného stupně již odstraněny podstatné rozdíly mezi hospodářskou a kulturní úrovní Slovenska a českých krajů. Při vzniku Československé republiky podle ekonomických odhadů zaostávalo Slovensko za českými kraji o 50 — 70 let a tato disproporce se nerovnoměrným a krizovým vývojem kapitalistického Československa dále zvětšovala. Naproti tomu dnes mohutný rozvoj socialistického hospodářství nám

umožňuje vytyčovat zcela reálnou perspektivu, která povede v r. 1975 (a v řadě výrobních odvětví již v r. 1965) k úplnému dosažení stejného stupně výrobních sil a rovného zabezpečení materiální a kulturní úrovně všeho lidu na celém území státu.

Úplné vítězství socialismu nastolilo přirozeně mezi našimi národy vztahy plné důvěry, jejichž výrazem je pevná morálně politická jednota českého a slovenského lidu.

Nová ústavní úprava v nejzákladnějších rysech navazuje na rozšíření pravomocí slovenských národních orgánů z r. 1956, postupující po linii dalšího *prohloubení socialistického demokratismu zvýšením úlohy a pravomocí Slovenské národní rady*. Současně však navrhovaná ústavní úprava ještě daleko výrazněji vychází z nové skutečnosti rozvoje naší ekonomiky i socialistické státnosti.

1. Především vychází z toho, že odstraňování rozdílů v hospodářské a kulturní úrovni Slovenska dosáhlo již takového stupně, že postupně mizí slovenská specifika především v hospodářské oblasti. Proto již dnes jsou v celé řadě hospodářských odvětví celé republiky v podstatě stejné podmínky, zatímco zvláštnosti jsou převážně již jen místního charakteru a jejich řešení je většinou plně v silách našich národních výborů.

2. Vychází ze zvýšené úlohy a pravomocí všech článků národních výborů, které ve stále větší míře zajišťují širokou účast pracujících mas Slovenska na správě státu a touto cestou také stále více uspokojují i specifické zájmy a potřeby slovenského národa. K tomu přistupuje také okolnost, že pravomoc národních výborů bude na základě letošního dubnového usnesení ústředního výboru strany ještě výrazněji rozšířena, což vyvolává současně nutnost dále upevnit jejich jednotné celostátní řízení v rozhodujících otázkách.

Z těchto nových podmínek nezbytně vyplynula nutnost přetvořit strukturu slovenských národních orgánů, která již těmto novým podmínkám neodpovídá. Je zřejmé, že další existence sboru pověřenců a pověřenectev by bránila rozšíření pravomocí národních výborů na jedné straně a současně upevnění jejich jednotného celostátního řízení na straně druhé. Vedlo by to také k nežádoucí duplicitě ústředního řízení i k duplicitě kompetence slovenských národních orgánů s pravomocí národních výborů, zejména krajských. Setrvat na dosavadní struktuře sboru pověřenců a pověřenectev by bylo dogmatickým nepochopením leninského řešení národnostní otázky, nespočívajícím v lpění na určitých státněprávních formách a počtu státněprávních institucí, nýbrž v zabezpečení skutečné rovnosti národů.

Proto navrhovaná ústavní reorganizace slovenských orgánů, která plně respektuje svébytnost slovenského národa a zajišťuje jeho skutečnou rovnoprávnost, opírá se především o zvýšení pravomocí a autority Slovenské národní rady. Zvýšení úlohy Slovenské národní rady spočívá v tom, že v sobě sjednocuje

funkce orgánu státní moci i správy, že svou organizační výstavbou i kompetencí je zákonodárným a výkonným orgánem zároveň.

Zrušením sboru pověřenců a pověřenectev a skutečností, že důležité části jejich pravomoci z hlediska rozvoje Slovenska a uspokojování potřeb jeho lidu převzala přímo Slovenská národní rada, byl výkon státní moci a správy slovenskými národními orgány plně sjednocen v rukách Národní rady.

Autorita Slovenské národní rady je ústavním návrhem podepřena především tím, že se nyní SNR stává skutečným orgánem nejen usnášejícím, ale pracovním orgánem výkonným a prováděcím. Tuto funkci plní především předsednictvo SNR a pověřenci SNR, tedy vesměs bezprostřední orgány SNR. Úloha Slovenské národní rady ve smyslu návrhu nové ústavy je především dvojí:

1. Zabezpečovat národní a regionální potřeby slovenského národa a vůbec Slovenska, jež by nebylo účelné a pružné zabezpečovat z celostátního centra. To je vyjádřeno zejména v její pravomoci zákonodárné, v pravomoci schvalovat rozpočet SNR a jí přímo řízených institucí, v úkolů zabezpečovat všestranné podmínky pro rozvoj maďarské a ukrajinské národnosti a v jiných obdobných pravomocích.

2. Pomáhat nejvyšším státním orgánům a národním výborům zajišťovat všechny úkoly další hospodářské a kulturní výstavby na Slovensku. V této souvislosti vystupuje do popředí její mobilizační a organizátorská úloha vůči pracujícím masám na Slovensku a dále její iniciativní funkce vůči nejvyšším státním orgánům. Tyto úkoly SNR se pak promítají zejména v její pravomoci účastnit se přípravy státního plánu a v jeho rámci projednávat souhrnně rozvoj národního hospodářství a kultury na Slovensku a podávat návrhy celostátních zákonů Národnímu shromáždění.

Význačným rysem nové ústavní úpravy SNR je její užší jednota s nejvyššími orgány státní moci a správy, která je zajišťována zejména ustanovením o tom, že funkce člena předsednictva SNR je plně slučitelná s členstvím ve vládě a obdobně je výslovně zdůrazněno, že poslanec SNR může zároveň plnit funkci poslance NS. Tato ustanovení a zejména jejich předpokládaná realizace, která bude znamenat, že předseda SNR bude místopředsdou vlády a další členové předsednictva SNR členy vlády, jsou výrazem jednoty ústředí, oblastí a míst v socialistickém státě, v němž se odstranění vykořisťovatelských tříd a vítězství socialistických výrobních vztahů stalo základem i odstranění rozporu mezi centrálními orgány, který je typický pro buržoazní stát. U nás byla tímto způsobem nastolena principiální jednota a soulad mezi místními, oblastními a ústředními orgány, soulad mezi celostátními a místními zájmy. Jsou také výrazem stále se prohlubující jednoty naší socialistické zastupitelské soustavy, která je organizačně politickou kostrou celého státního mechanismu.

V této souvislosti je nezbytné zdůraznit okolnost, že by totiž bylo zcela nesprávné spatřovat pouze v SNR a jejích orgánech jediného představitele a je-

dinou záruku svébytnosti a rovnoprávnosti slovenského národa v socialistickém státě. Zájmy a potřeby slovenského národa, jeho svébytnost a rovnoprávnost jsou zajišťovány celou soustavou socialistické státnosti, jejími státními orgány i dobrovolnými společenskými organizacemi. Tak bezprostředními uskutečňovateli národních a regionálních potřeb Slovenska jsou především národní výbory na Slovensku. Nejvyšší státní orgány, v nichž je zabezpečena představitelům slovenského národa spravedlivá a rovnoprávná účast, byly a jsou vrcholnými představiteli svébytnosti slovenského národa zajišťujícími překonávání opožděnosti hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska a tím i plné zabezpečení všestranné národní rovnoprávnosti.

Obdobně by také bylo nesprávné vidět slovenské národní instituce pouze v SNR a jejich státních orgánech. Slovenské národní instituce, jejichž hlavním smyslem je všemi formami a prostředky zapojovat pracující masy Slovenska do každodenní stálé účasti na správě státních záležitostí a řízení našeho národního hospodářství, jsou také masové společenské organizace a nestátní organizace, sdružené pod vedením územní organizace KSC — KSS ve Slovenské národní frontě. Celá soustava státních i nestátních orgánů a organizací na Slovensku pak zajišťuje nikdy nebývalou účast slovenských pracujících na správě státních a hospodářských záležitostí a v souladu s celostátními zájmy i zvláštní potřeby Slovenska a slovenského národa.

Zmíněná dvojí úloha SNR: jednak zabezpečování národních a regionálních potřeb, jednak zajišťování celostátních úkolů v celoslovenském měřítku se odráží i v pravomoci výkonných orgánů SNR — předsednictva, komisí a pověřenců SNR.

Předsednictvo SNR je řídicím výkonným orgánem SNR skládajícím se z 16 členů, z nichž někteří jsou zároveň pověřenci. Předsednictvo SNR v rámci pravomoci SNR sjednocuje a koordinuje práci komisí a pověřenců v rozsahu stanoveném vládou mu přísluší jmenovací a návrhová působnost na Slovensku.

Komise SNR mají být pracovními orgány s funkcemi iniciativními, kontrolními a výkonnými na jednotlivých úsecích státního a společenského života, kde se právě může působnost SNR tvořivě uplatňovat a přispívat v organizování slovenského lidu k plnění naléhavých úkolů. Předpokládá se proto vytvoření komisí na úsecích plánování, financování a rozpočtování, zemědělství, výstavby, školství a kultury, zdravotnictví a dále pak zřízení právní a mandátové komise. Úkolem komisí, v jejichž čele budou zpravidla stát pověřenci SNR, bude všemožně napomáhat plnění úkolů hospodářské a kulturní výstavby na Slovensku a v těchto věcech předkládat usnesení a návrhy SNR a jejímu předsednictvu.

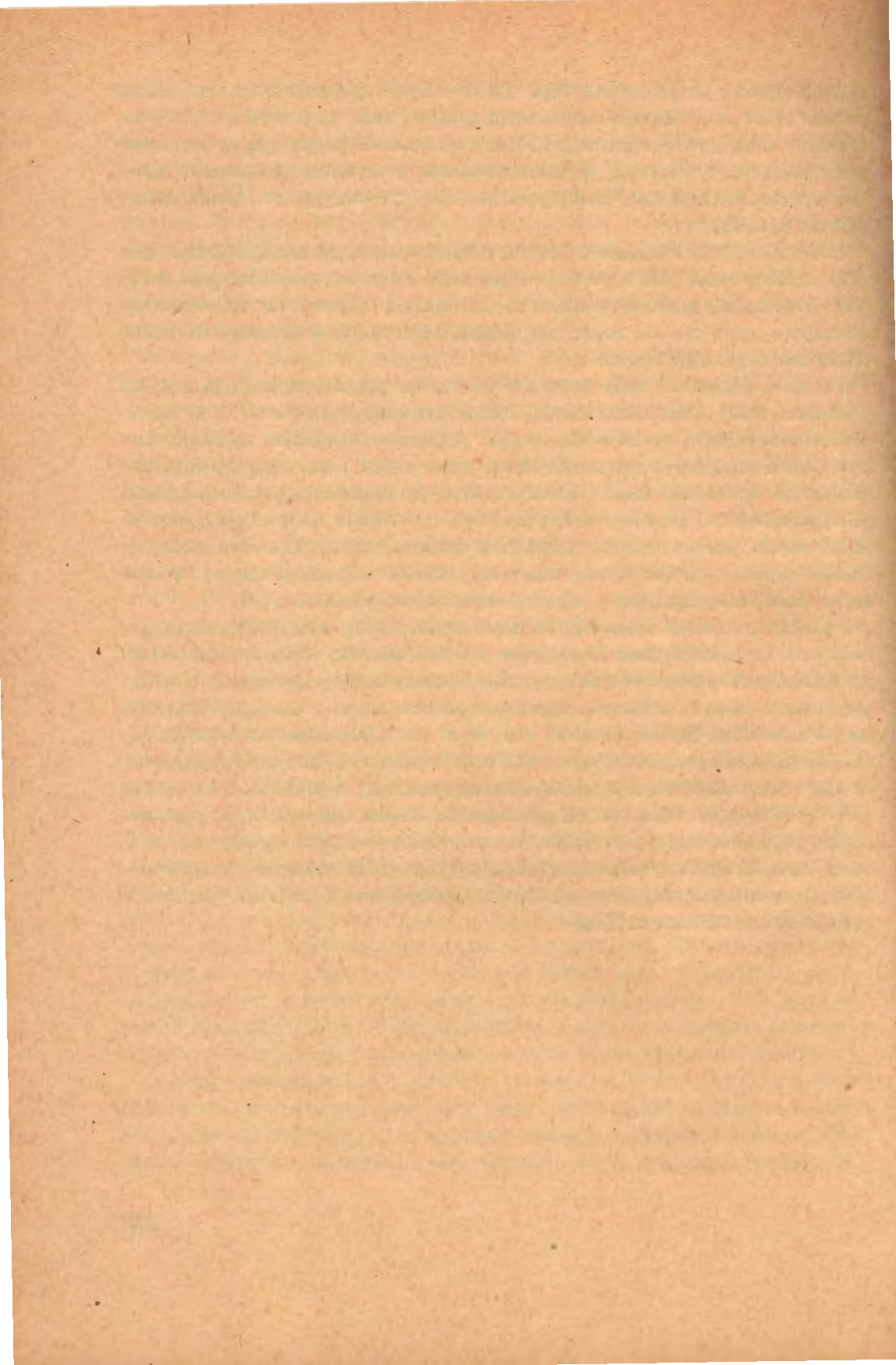
Zvláštní postavení bude mít plánovací komise SNR, která v zájmu zabezpečení jednotnosti plánování na celém území státu bude současně i oblastním orgánem Státní plánovací komise. To je naprosto nezbytné vzhledem k centrální řídicí funkci, kterou má plánování v socialistickém státě. Pracovní charakter SNR

a jejich orgánů je zabezpečen také tím, že všichni poslanci SNR jsou přímo povinni pracovat v některé komisi SNR, a dále v tom, že pověřenci SNR jsou současně členy předsednictva SNR. Toto ustanovení, pokud jde o povinnost práce poslanců v komisích, je zevšeobecněním a ústavním zakotvením dosavadní praxe, která se již v SNR vytvořila v její činnosti při dovršování socialistické výstavby.

Pověřenci SNR budou působit v oborech státní správy, jež vymezí zákon a které se budou z velké části krýt s komisemi SNR, neboť se předpokládá, že pověřenci SNR budou předsedy zmíněných příslušných komisí SNR. To ještě více zdůrazňuje jejich význam nejen jako orgánů kontrolních a iniciativních, nýbrž přímo jako orgánů výkonných.

Pravomoc pověřenců bude odvozena jednak od pravomoci SNR, jednak od pravomoci vlády, která blíže stanoví rozsah působnosti pověřenců SNR v hospodářské a kulturní výstavbě Slovenska. Pomocným výkonným aparátem komisí SNR a příslušných pověřenců budou odbory SNR, které však nebudou samostatnými správními útvary, nýbrž součástí jednotného pomocného aparátu SNR, pomáhajícího pružně zabezpečovat výkonné funkce SNR a jejich orgánů podle směrnic těchto orgánů. Vzhledem k tomu, že půjde skutečně o pomocný aparát, nejsou v návrhu ústavy zakotveny podrobnosti právní úpravy. Právní úprava bude věcí pracovního a jednacího řádu Slovenské národní rady.

Z závěru bych chtěl zdůraznit, že navrhovaná ústavní úprava Slovenské národní rady a jejich orgánů je projevem dalšího tvůrčího rozvinutí leninských myšlenek řešení národnostní otázky v našich konkrétních podmínkách. Všechna navrhovaná ústavní ustanovení významně posilují autoritu Slovenské národní rady a prohlubují její socialistický charakter. Nová struktura slovenských orgánů je zárukou zabezpečení specifických národních a regionálních potřeb Slovenska v nerozlučné jednotě s celostátními požadavky a potřebami. Ve spolupráci s nejvyššími orgány a celou soustavou našich socialistických státních orgánů směřuje k tomu, aby nedílná politická jednota našich národů byla plně zabezpečena a aby byly vytvářeny podmínky pro jejich vzájemné přibližování při dovršování socialismu ve všech sférách našeho života a při jejich společném postupu ke komunistickým cílům.

NÁRODNÍ VÝBORY V NAŠÍ NOVÉ SOCIALISTICKÉ ÚSTAVĚ

dr. Karol Ondříš, kandidát právních věd
vědecký pracovník Ústavu práva ČSAV

Jednou ze základních myšlenek, která prolíná celou ústavu, je myšlenka o rozhodujícím významu stále rostoucí účasti pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Tato myšlenka, konkretizovaná v celé řadě ustanovení ústavy, je vyjádřením podstaty našeho socialistického státu a naší socialistické demokracie.

Ústava, utvrzující vítězství socialismu v naší vlasti, zakotvuje úspěchy, kterých náš lid pod vedením strany dosáhl v uplynulých patnácti letech svou obětavou prací a nadšením. Tuto skutečnost zdůrazňuje již úvodní *Prohlášení*, v němž se píše:

„Za těchto patnáct let, co se stal hospodářem své země, dovedl náš pracující lid, který se zbavil pout cizáckého panství a poté i kapitalistického vykořisťování, dosáhnout svou prací a společným cílevědomým úsilím ve všech oblastech lidské činnosti takových úspěchů, jaké byly za kapitalismu nemyslitelné. Přednosti socialistického zřízení se projevíly i u nás naprosto jasně a přesvědčivě.“

Socialismus je a může být pouze dílem rukou pracujících vedených stranou, stejně jako komunismus, jehož vybudování je cílem našeho snažení. Ústava nejenže tento cíl naznačuje a stává se tak programem další práce všeho našeho lidu, ale k dosažení tohoto cíle zakotvuje nejdůležitější předpoklady.

Ústava zakotvuje především ekonomický základ moci pracujících — socialistickou hospodářskou soustavu, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování a v níž jsou výrobní prostředky zspolečenštěny a veškeré národní hospodářství je plánovitě řízeno (čl. 7).

Ústava dále utvrzuje vedoucí úlohu Komunistické strany Československa ve společnosti i ve státě (čl. 4). Ve vedoucí roli strany je jediná záruka skutečně socialistického obsahu činnosti všech orgánů i organizací v naší společnosti, záruka socialistické demokracie v jejím skutečném socialistickém obsahu — ve smyslu vlády lidu.

Naše země je nerozbornou součástí světové socialistické soustavy v čele se Sovětským svazem. V naší příslušnosti k táboru míru a socialismu — utvrzené čl. 1 odst. 3 — je záruka dalšího úspěšného vývoje naší společnosti po cestě vytyčené před pracující stranou. V pevném spojení se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi je i záruka naší bezpečnosti před pokusy impe-

rialistických zemí mocí, silou zvrátit naši cestu ke komunismu, v němž je záruka míru a moci pracujících.

Charakteristika třídní struktury našeho státu — jako státu založeného na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence v čele s dělnickou třídou (čl. 1 odst. 1) vyjadřuje skutečnost, že

... diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, že je lidovou organizací v nejvládnějším slova smyslu."

(Referát soudruha A. Novotného na XI. sjezdu KSČ, Nová mysl, zvláštní číslo — červen 1958 str. 42.)

Idea moci pracujících, jejich stále rostoucí a prohlubující se účasti na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu nachází své konkrétní vyjádření především v těch člancích ústavy, které jsou věnovány politické organizaci naší společnosti. Především je to čl. 2, který utvrzuje skutečnost, že veškerá moc v naší republice patří pracujícímu lidu. Pracující lid vykonává státní moc zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědné. Od těchto zastupitelských sborů — Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů — je odvozena pravomoc ostatních orgánů státu.

Dále je to čl. 5 — o dobrovolných společenských organizacích pracujících, ve které se sdružují pracující k rozvíjení společné činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv.

Ustanovení věnovaná zastupitelským sborům a dobrovolným společenským organizacím pracujících vyjadřují i vývojovou tendenci naší společnosti a státu, tendenci ve směru stále větší účasti pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Rozvíjení a prohlubování naší socialistické demokracie jde totiž v podstatě dvěma směry. Jednak prostřednictvím a pomocí národních výborů a jednak prostřednictvím a pomocí dobrovolných společenských organizací pracujících.

Přibližování správy státu masám prostřednictvím společenských organizací pracujících vyjadřuje ústava v čl. 5, který mezi jiným obsahuje ustanovení o směru, způsobu, jakým toto přibližování jde, jak se pracující účastní správy státu jejich prostřednictvím:

"... na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů."

U národních výborů je tato tendence obsažena v jejich charakteristice jako nejširší organizace pracujících (čl. 86).

Obě tyto hlavní cesty stále většího splývání státu s masami pracujících velice úzce souvisí. Národní výbory a dobrovolné společenské organizace pracujících navzájem úzce spolupracují. Základem této spolupráce je vedle jednoty jejich třídní podstaty jednota cílů a úkolů při budování vyspělé, všestranně se rozvíjející socialistické společnosti.

Ústava přímo ukládá národním výborům pracovat v těsné součinnosti s ostatními organizacemi pracujícího lidu, opírat se o jejich spolupráci a pomáhat jim plnit jejich úkoly (čl. 87 odst. 2). Stejně tak společenské organizace pomáhají národním výborům plnit jejich úkoly při výchově pracujících (čl. 16 odst. 3) apod., zejména však při zabezpečování a plnění plánu rozvoje národního hospodářství a státního rozpočtu (čl. 13 odst. 1).

Národní výbory jsou, jak konstatovalo usnesení ÚV KSČ z ledna 1960, v současné době hlavním článkem rozvíjení naší socialistické demokracie. Zdůrazňující význam národních výborů, přijala strana řadu opatření k přestavbě národních výborů v souladu s úkoly, které musí plnit v etapě všestranně se rozvíjející socialistické společnosti. Smyslem těchto opatření naší strany je dále přiblížit správu státu masám, zvýšit jejich účast na správě celospolečenských a místních zájmů a dále upevnit a prohloubit jednotu těchto zájmů.

Zvýšit účast pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu bylo i smyslem přestavby našeho územního zřízení, o němž pojednává návrh ústavy v čl. 17 odst. 1:

„Územní organizace Československé republiky je uspořádána se zřetelem k hospodářským, politickým, sociálním a kulturním potřebám celé společnosti tak, aby všestranně napomáhala jejímu dalšímu rozvoji a zajišťovala co nejširší účast pracujících na správě státu a na řízení hospodářské a kulturní výstavby.“

Nová územní organizace napomáhá zvýšení účasti pracujících na správě státu předně tím, že přibližuje řízení hospodářství, výroby, zařízení apod. národním výborům a tím i pracujícím masám, jež jsou sjednocovány národními výbory. Rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a zvýšení jejich úlohy v hospodářské a kulturní výstavbě, která umožnila právě nová územní organizace, bude např. znamenat, že počet pracovníků v podnicích a zařízeních MNV a MěNV stoupne z 11 % na 25 % a u ONV z 34 % na 56 %, zatímco u KNV se sníží z 54,5 % na 19 %. Řečeno jinými slovy — řízení řady úseků národního hospodářství, především těch, které jsou bezprostředně svou činností spjaty s uspokojováním denních potřeb pracujících, se přiblíží národním výborům, a to především těm jejich článkům, které jsou se životem pracujících, s problémy výroby a obcí co nejúžeji spojeny.

Přestavbou územní organizace se změnil — a dále bude měnit — charakter jednotlivých článků našeho územního zřízení, především krajů a i okresů. — Perspektivně, vzhledem ke slučování obcí, bude se měnit i charakter nejnižšího článku — obcí. Změna charakteru jednotlivých článků územního zřízení nemůže nemít hluboký vliv i na činnost národních výborů, které jsou místními orgány státní moci a správy na svém území, jehož správu uskutečňují za co nejširší účasti pracujících.

Územní organizaci odpovídá i soustava národních výborů. Podle čl. 91 jsou národní výbory krajské, okresní a v obcích místní a městské. V hlavním městě

Praze je Národní výbor hlavního města Prahy, který má postavení krajského národního výboru. V pražských obvodech jsou obvodní národní výbory.

Městské národní výbory jsou dvojího druhu: 1. Městské národní výbory v Bratislavě, v Brně, v Ostravě a v Plzni mají postavení okresních národních výborů. V obvodech těchto měst působí obvodní národní výbory. 2. Městské národní výbory ve městech, které jsou sídly krajů, okresů a v ostatních velkých obcích městského charakteru, které určí krajský národní výbor. Tyto městské národní výbory jsou postaveny na roveň místním národním výborům.

Nové úkoly národních výborů v podmínkách dovršení socialistické výstavby si vyžádaly i přestavbu národních výborů ve směru dalšího prohloubení demokratického centralismu. Zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů předpokládá a vyžaduje ještě širší účast pracujících na jejich činnosti. Nové a vyšší úkoly mohou s úspěchem plnit národní výbory jen tehdy, budou-li ještě více využívat aktivity a iniciativy pracujících.

Ve vzájemných vztazích jednotlivých článků státního mechanismu znamená demokratický centralismus, jeho prohlubování — rozvoj a využití iniciativy a samostatnosti národních výborů na základě jejich zvýšené pravomoci a odpovědnosti za současného uplatnění tvůrčí iniciativy a aktivní účasti pracujících. Znamená současně i posílení ústředního řízení národních výborů. Ústava proto utvrzuje řízení a kontrolu činnosti národních výborů vládou (čl. 68). Hlavním nástrojem řízení je státní plán rozvoje národního hospodářství a rozpočet.

Plnění plánu a rozpočtu je osou činnosti národních výborů. Již v tom je jeden z důležitých prostředků většího a širšího zapojení pracujících na správě v národních výborech. Vždyť otázky rozvoje obce apod. jsou toho druhu, že vzbuzují veliký zájem mezi občany. Národní výbory v souladu se státním plánem rozvoje národního hospodářství a na jeho základě stanoví plán rozvoje svého územního obvodu. K zabezpečení plánu disponují potřebnými materiálními prostředky a využívají jich jako odpovědní hospodáři (čl. 90). Ústava tak posiluje postavení národních výborů jako orgánů řídicích plánovitý rozvoj svých obvodů.

Ve vnitřní výstavbě národních výborů znamená rozvinutí demokratického centralismu hlavně zvýšení úlohy volených orgánů národních výborů — pléna, rady a komise a v neposlední řadě i posílení postavení volených zástupců pracujících — poslanců. Znamená zvýšení účasti pracujících přímo v rozhodování národních výborů (např. v komisích), což samo o sobě zvyšuje zájem občanů o práci v národním výboru a posiluje spojení národního výboru s občany. Znamená zvýšení účasti pracujících na práci národních výborů ve všech jiných formách, jak jim to ukládá ústava:

„Národní výbory vyvíjejí veškerou svou činnost za stálé a činné účasti pracujících svých obvodů a široce je zapojují do správy státu. Využívají ve své práci jejich zkušeností a učí se z nich.“ (Čl. 87 odst. 1.)

Organizaci a výstavbu národních výborů uvádí ústava do souladu s novými podmínkami jejich práce, jak vyplývají z dosaženého stupně rozvoje výrobních sil a socialistických výrobních vztahů. Tyto nové podmínky umožňují a vyžadují dále zvýšit a prohloubit účast pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Národním výborům připadá v tomto směru velmi významná úloha, jak již bylo řečeno, a to i z hlediska perspektiv jejich vývoje. Národní výbory, jak řekl soudruh Antonín Novotný, budou v rozvoji socialistické a později komunistické společnosti důležitým a možno říci hlavním organizačním činitelem společnosti. Jsou předobrazem, zárodkem příští komunistické samosprávy a školou této samosprávy pro nejširší masy pracujících.

Národní výbory jsou povolány sehrát v tomto směru významnou úlohu již svým charakterem, neboť spojují v sobě povahu státního orgánu a současně široké společenské organizace. Návrh ústavy vyjadřuje tuto spojitost v čl. 86 odst. 1, jenž zní:

„Národní výbory — nejširší organizace pracujících — jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích.“

Národní výbory jsou orgány státní moci a správy v místech proto, že jsou skutečnými hospodáři na svém území, tj. obsahem jejich práce je řízení, správa takřka všech stránek života politického, hospodářského, kulturního apod. Výrazně to ukazuje podíl hospodářství řízeného národními výbory na celostátním rozpočtu, v němž představuje v souhrnném vyjádření zhruba 33 miliard, tj. 32 %. Tento podíl národních výborů přitom stále roste.

Autorita a vliv národních výborů nespočívá a nemůže spočívat jen na jejich oprávněních. Jejich povaha orgánů státní moci a správy je nerozlučně spjata s povahou národních výborů jako nejširší organizace pracujících. Jinak řečeno — jsou orgány státní moci a správy především proto, že jsou orgány mas samotných, o jejich podporu a pomoc se opírají ve své každodenní práci.

Povaha národních výborů jako nejširší organizace pracujících vyplývá z jejich třídní podstaty. Národní výbory jsou orgány svazku dělnické třídy s rolnictvem a inteligencí, svazku vedeného dělnickou třídou a jejím předvojem — stranou. Prostřednictvím národních výborů uskutečňuje dělnická třída státní vedení společnosti po jedné velmi důležité linii. Uskutečňujíce toto vedení společnosti, zapojuje do práce v národních výborech stále širší a širší masy pracujících, podřizuje je svému vlivu a v praktické práci a účasti na správě státu převychovává sebe i masy v duchu socialismu.

Třídní podstata národních výborů, jejich charakter nejmasovější organizace pracujících je určující též pro výstavbu národních výborů a jejich organizaci, způsob práce atd. Výstavba národních výborů, jejich organizace atd. jsou podřízeny úkolu přiblížit správu státu a řízení hospodářské a kulturní výstavby masám pracujících, ulehčit jim maximálně tuto účast v různých formách.

Formy účasti pracujících na práci národních výborů jsou velmi různorodé, bohaté, tak jako je bohatý náš život a jak je nevyčerpatelná iniciativa a aktivita pracujících. Již dnes představují poslanci spolu s aktivem občanů, kteří se účastní práce národních výborů, sílu více než 600 000 obětavých pracovníků. Opatření naší strany povedou k dalšímu zvýšení účasti pracujících na práci národních výborů, ať již v jejich komisích nebo v řadě jiných forem jako jsou např. uliční výbory, výbory žen, osadní výbory atd., které se svou činností velice úzce přimykají k národním výborům. Další rozvoj naší společnosti směrem ke komunismu rozhodně přinese i jiné, nové formy této účasti.

Ústava ve stejném článku (tj. 86) obsahuje důležité ustanovení, že národní výbory jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích. V ústavě je tak vyjádřena jednotu usnášení a provádění přijatých usnesení, tj. zdůrazňuje se charakter národních výborů jako pracujících institucí. Tak se naplňuje požadavek usnesení ÚV KSČ z dubna 1960, aby národní výbory:

„... za maximální účasti občanů nejen rozhodovaly v plénech, radách a komisích o všech důležitých otázkách, ale prostřednictvím rad, komisí a poslanců národních výborů zároveň organizovaly provádění všech úkolů a neustále zdokonalovaly činnost všech orgánů a organizací, které řídí.“

Zdůrazňuje se tak význam kolektivních orgánů národních výborů, tj. pléna, rady a komisí, a význam pracujících na jejich činnosti.

Zvláště výrazně se charakter národních výborů jako pracujících instituce projevuje v novém postavení a úkolech komisí národních výborů, které ústava charakterizuje jako iniciativní, kontrolní a výkonné orgány národního výboru pro jednotlivé odvětví nebo úseky jeho činnosti (čl. 95 odst. 3). Komise volí přitom národní výbor ze svých členů a dalších občanů, tj. jejich prostřednictvím se vedle poslanců i občané účastní přímo rozhodování.

Nelze pochopitelně ve stručnosti vyčerpat vše to nové, co ústava a usnesení ÚV KSČ z dubna 1960 v otázce národních výborů přináší. Avšak i z toho, co bylo řečeno, vyplývá dosti jasně a názorně, jak vše toto nové dále rozvíjí a prohlubuje účast pracujících na řízení našeho státu, naší socialistické společnosti, jak dále otvírá dveře ještě plnějšímu rozvoji iniciativy a aktivity pracujících při přechodu do nové etapy našeho vývoje. Vše toto charakterizuje naší novou socialistickou ústavu jako ústavu rozvinuté socialistické demokracie.

K ÚČASTI LIDU NA VÝKONU SOUDNICTVÍ PODLE NÁVRHU NOVÉ ÚSTAVY

doc. dr. Otakar Plundr
právníká fakulta University Karlovy

Základní teze návrhu ústavy, že československý stát ztělesňuje pracující lid v čele s dělnickou třídou, vyhlášena v úvodním *Prohlášení* návrhu a dále rozvinutá ve druhém článku návrhu, zdůrazňujícím, že veškerá moc v naší republice patří pracujícímu lidu, nalezla své vyjádření i v hlavě osmé návrhu, týkající se soudů, a to v několika směrech.

Předně návrh ústavy přejímá dosavadní ustanovení Ústavy 9. května a ústavního zákona č. 64/1952 Sb. o soudech a prokuratuře, umožňující širokou účast lidu na výkonu soudnictví ve funkci soudců z lidu při zcela rovnoprávném postavení se soudci v rozhodovací činnosti. To je nepochybně jedna z nejvýznamnějších forem uskutečňování leninského požadavku zapojení pracujících do správy státu na úseku justice, vytyčeného soudruhům Leninem na VII. sjezdu KSR(b) r. 1918. V uskutečňování zásady účasti lidu na výkonu soudnictví je Československo na jednom z prvních míst v socialistickém táboře, neboť lid se u nás podílí na projednávání a rozhodování trestních i občanskoprávních věcí u všech soudů a v obou instancích.

Návrh ústavy svěřuje lidu, popř. jeho orgánům, také významné oprávnění volit a odvolávat soudce a soudce z lidu vyhlášením zásady volitelnosti soudců a soudců z lidu a jejich odvolatelnosti u všech článků naší soudní soustavy. I tady návrh vychází z dosavadních ústavních předpisů, které však konkretizuje určením, kdo je oprávněn soudce a soudce z lidu volit a z funkcí odvolávat. Návrh ústavy také dále prohlubuje demokratismus dosud platných ustanovení o volbě a odvolávání soudců a soudců z lidu u okresních lidových soudů vyhlášením jejich přímé volby občany okresu tajným hlasováním podle obecného přímého a rovného volebního práva.

Vedle těchto forem účasti lidu na výkonu soudnictví, ať přímé účasti při rozhodování nebo účasti na konstituování soudních orgánů, návrh ústavy zná ještě další formy součinnosti lidu, popř. jeho orgánů se soudy. Návrh ústavy vytváří předpoklady pro další rozšíření této součinnosti při plnění závažných úkolů svěřených soudům v dnešní etapě tím, že ukládá soudcům a soudcům z lidu povinnost podávat zprávy o své činnosti voličům a příslušným zastupitelským sborům. Při projednávání těchto zpráv budou mít občané i zastupitelské orgány

možnost podílet se svými návrhy, podněty a připomínkami na upevňování socialistické zákonnosti a na odstraňování příčin, vedoucích k porušení právních předpisů.

Zvlášť významnou a progresivní formou účasti lidu při upevňování socialistické zákonnosti, dodržování pravidel socialistického soužití a zajištění společenského pořádku jsou lidové (soudružské) soudy, které podle návrhu ústavy mohou zřizovat národní výbory a odborové organizace. Přijetím tohoto ustanovení bude Československo první zemí socialistického tábora, která instituce soudružských soudů zakotvila přímo v základním zákonu státu.

Všechny formy účasti lidu na rozhodování obecných i lidových soudružských soudů a všechny formy součinnosti lidu s těmito orgány, prosazované v návrhu ústavy, povedou nepochybně k zvýšení výchovné role soudů a k dalšímu posílení jejich autority v širokých masách pracujícího lidu.

K návrhu ústavy, zejména pokud jde o volbu soudců, bych měl tuto připomínku: Podle návrhu mají být jak soudci, tak i soudci z lidu u okresních lidových soudů voleni občany okresu tajným hlasováním podle obecného přímého a rovného volebního práva. U soudců je to nepochybně v našich poměrech — zejména při dnešní územní organizaci soudů — nejdemokratičtější způsob jejich ustanovování.

Pokud jde však o soudce z lidu, legislativní úprava této otázky v některých zemích socialistického tábora, zejména v SSSR, jde už dále. V SSSR podle zásad zákonodárství o organizaci soudů SSSR, svazových a autonomních republik jsou lidoví přísedící okresních a městských lidových soudů voleni na veřejných shromážděních dělníků, zaměstnanců a rolníků podle místa jejich pracoviště a bydliště. Podobnou úpravu, ověřenou již v praxi při volbách v roce 1955 a 1958, má i Německá demokratická republika.

Mám za to, že obdobná úprava by byla možná i u nás a že tedy i u nás by bylo vhodné umožnit volbu soudců z lidu na veřejných shromážděních pracujících. Znamenalo by to ovšem změnu navrhovaného znění čl. 100, odst. 3 ústavy. Dá se očekávat, že takováto přímá volba bude dále rozvíjena i v jiných zemích socialistického tábora. Je formou prostou jakéhokoli formalismu a byla by také v souladu s hlubokým demokratismem návrhu a s linií vyjádřenou v úvodním *Prohlášení* — dále zdokonalovat naši socialistickou demokracii.

VÝZNAM PRÁVNÍ HISTORIE PRO BUDOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉHO PRÁVA

dr. Jaroslav Houser, kandidát právních věd
vědecký pracovník Ústavu práva ČSAV

Naše nová ústava zvítězivšího socialismu otevírá široké perspektivy dalšího ekonomického vývoje, tj. rozvíjení socialistické ekonomiky a vytváření předpokladů pro ekonomiku komunistickou. Nová ústava otevírá však také dalekou perspektivu pro další rozvoj právní, rozvoj socialistického práva, který je s rozvojem socialistické ekonomiky úzce spjat.

Ústava je základním zákonem a v důsledku toho i rámcovým zákonem, odkazujícím na obyčejné zákony, které budou na jejím podkladě vydávány. Perspektivní ráz ústavy a její rámcovost povede nepochybně k dalšímu rozvoji a prohlubování socialistického práva a bude jeho nutným impulsem. Příkladem mohou být závažná ustanovení čl. 20, 21, 22, týkající se práv občanů, spadajících do oblasti pracovního práva, jako je právo na práci, právo na odměnu za práci, právo na odpočinek a právo na ochranu zdraví a léčebnou péči, jakož i zaopatření ve stáří a při nezpůsobilosti k práci. Všechna tato práva i jejich zajištění vyvolají zcela nepochybně při nynějším tempu našeho ekonomického rozvoje velmi intenzivní legislativní činnost na poli pracovního práva. Při další výstavbě socialistického práva půjde především o to, aby naše právo bylo očištěno od právních norem, které jsou buržoazní proveniencí a vznikly za zcela odlišných politických a ekonomických podmínek, které nesou zkrátka pečeť kapitalistického společenského řádu, za něhož vznikly. Půjde však i o to, aby právní normy, které vznikly již v období budování socialismu, jež však neodpovídají nynějším poměrům ekonomickým a společenským, byly nahrazeny novými. To je velmi závažný úkol přestavby a dobudování našeho socialistického práva, k němuž vydání nové ústavy bude podnětem.

V některých právních oblastech je prověrka a přebudování práva zvláště naléhavá, mezi jiným — jak jsem již uvedl — pracovní právo, jehož se návrh dotýká v uvedených člancích 20—22. Naše pracovní právo dosud obsahuje řadu právních norem z období buržoazní republiky — i starších, které ekonomickým potřebám naší společnosti vyhovují. Při revizi dosavadního a při tvorbě nového socialistického práva bude třeba mobilizovat všechny prostředky a všechny síly socialistické právní vědy, aby naše legislativa odpovídala již vyspělým socialistickým výrobním a společenským vztahům v naší zemi. Vzniká otázka,

do jaké míry i právní historie období kapitalismu a budování socialismu může prospět svými silami k tomuto závažnému úkolu. Domnívám se, že právní historie se může podílet v nemalé míře na rozvoji a upevňování socialistického práva přímo, bez zprostředkování jiných právních věd. Jde konkrétně o to, zda se v práci právních historiků, zabývajících se nejnovějším obdobím, může dát podnět anebo působit k úvahám *de lege ferenda*, které jsou významné pro vlastní právní vývoj. Je nepochybné, že úspěšná činnost socialistického zákonodárce se neobejde bez celé řady přípravných prací, o něž se musí legislativní činnost opírat. Mám na mysli různé srovnávací studie, které umožňují využít zkušeností SSSR a jiných lidově demokratických zemí v našich poměrech. Na posledním místě studie historického rázu umožňují pohled do minulosti a srovnání s minulostí jsou užitečné. Půjde konkrétně o dva druhy úkolů. 1. O pevnou a jasnou marxistickou kritiku buržoazního práva, které bylo předchůdcem našeho socialistického práva. 2. O bilanci dosavadního vývoje socialistického práva. Obojí — jak kritika buržoazního, tak bilance vývoje socialistického práva — je pro socialistického zákonodárce dneška a vůbec pro veškerou legislativní činnost významná potud, že umožňuje historickou komparaci, tj. srovnání právní situace minulé, ať buržoazní nebo socialistické, se stavem dnešním, resp. s úpravou připravovanou. Historické srovnání je pak podnětné pro úvahy *de lege ferenda*. Je třeba zdůraznit, že komparace staré buržoazní právní úpravy se stavem dnešním bude odlišné povahy než srovnání staré, překonané právní normy socialistického typu s právní úpravou současnou, buď vznikající anebo o níž se teprve uvažuje.

Při srovnávání buržoazní právní normy, upravující např. pracovní vztahy, s právní normou socialistického pracovního práva půjde o rozdíly kvantitativní, to je v míře výhod, které právo poskytuje pracujícímu člověku: Na jedné straně bídná životní úroveň proletariátu za kapitalismu a na druhé straně stále vzrůstající životní úroveň člověka v období budování a v období dovršení výstavby socialismu. Dále tu však jde o rozdíly kvalitativní, vyplývající ze skutečnosti, že buržoazní právo je odlišného typu než právo socialistické a že tudíž je jiná objektivní situace, za níž právo vzniká, a jiný motiv zákonodárce buržoazního a socialistického.

Při srovnání překonané právní úpravy socialistického typu s právní normou, o níž se např. uvažuje, půjde o rozdíly kvantitativní. Ve vývoji socialistického pracovního práva můžeme zjistit jednak linii postupného zvyšování životní úrovně pracujícího člověka (základní ekonomický zákon socialismu), a postupné rozšiřování socialistické demokracie, která má svou odezvu v rozšiřování působnosti např. odborových orgánů. Tyto vývojové linie umožňují kvantitativní srovnání jedné socialistické úpravy starší s pozdější, novější socialistickou úpravou.

Aby právní historiografie nejnovějšího období mohla plnit tuto svou naznačenou funkci, tj. svou kritikou buržoazního práva a bilancováním vývoje socia-

listického práva přinášela podněty, které jsou žádoucí a nutné při budování a upevňování socialistického práva, musí být plněny některé základní předpoklady, z nichž uvádím dva: 1. Kritika buržoazního práva musí být prováděna v celém časovém rozmezí existence buržoazního státu a práva u nás, protože se ukázalo zcela jasně, že ucelený obraz vývoje jednotlivých institucí nelze podat na podkladě historického výzkumu, jen některých časových úseků epochy kapitalismu. Je nutno věnovat také pozornost období před rokem 1918 a ovšem především období buržoazní republiky a okupace. 2. Tuto kritickou práci buržoazního státu bude třeba doplnit historickým výzkumem vývoje státu a práva v období budování socialismu po r. 1945. To je další úkol, který přináší marxistická právní historie a s nímž je nutno počítat.

Okolnost, že právní historie je s to přispívat přímo budování a rozvíjení socialistického práva, její význam jen zvyšuje. Neznamená to, že by právní historie vykonávala jen pomocnou práci při tvorbě socialistického práva. Její přínos může být mnohem významnější, může být v mnohém směru přímo podnětem při budování socialistického práva. Z těchto úvah na okraji návrhu naší nové ústavy vyplývá, že právní historie je významnou složkou socialistické vědy a že se svými pracemi může podílet na základním politickém úkolu socialistické právní vědy — budování socialistického práva v naší zemi, zejména v některých oblastech, kde činnost legislativní bude muset být zvláště intenzivní.

VZTAH NÁVRHU NOVÉ ČESKOSLOVENSKÉ ÚSTAVY K SOVĚTSKÝM ÚSTAVÁM

doc. dr. Oldřich Průša, kandidát právních věd
proděkan právnické fakulty University Karlovy

Návrh nové československé ústavy uzákoňuje všechny základní sociálně ekonomické a třídní přeměny uskutečněné v naší zemi v období patnácti let po nastolení lidově demokratického zřízení a vyjadřuje skutečnost, že socialismus v naší zemi definitivně zvítězil. Dosavadní ohlasy na návrh ústavy svědčí o neobyčejném zájmu a pozornosti nejen pracujících naší republiky, nýbrž i v zahraničí.

Pracující jak naší země, tak ostatních socialistických zemí i pracující v buržoazních státech právem spatřují v návrhu naší nové ústavy výsledek revolučních změn a vítězství našeho lidu, uzákonění velkých vymožeností socialistického zřízení. Buržoazní nepřátelská propaganda v zahraničí se však snaží vyvolávat dojem, jako by naše nová ústava nebyla ve skutečnosti ústavou, nýbrž pouze propagandistickým dokumentem. Pokouší se šířit o návrhu nesmyslné výmysly a vyložené pomluvy a nepravdy, což nás samozřejmě nemusí udivovat, protože naše ústava skutečně není psána podle jejích vkusu. Je přitom všem ostatně velmi příznačné, že tato reakce na návrh naší nové ústavy se v mnohých směrech podobá reakci na návrh sovětské ústavy z r. 1936. O něm tehdejší buržoazní tisk rovněž psal, že to ve skutečnosti není žádná ústava, nýbrž planý slib, že její zásady nelze provést, takže musí zůstat na papíře, že je to dokument Kominterny k provádění revoluční agitace atd.

Buržoazní propaganda se mj. pokouší vzbudit dojem, že naše nová ústava je z velké části kopií sovětské ústavy z r. 1936, že bude až k záměně podobná ústavě SSSR. Odstraňuje prý národní zvláštnosti a historické tradice, což má svědčit o tom, jak daleko byla provedena „sovětizace“ Československa.

Tyto výmysly a pomluvy samozřejmě zdaleka nejsou důvodem, proč se chci zabývat některými otázkami vztahu naší nové ústavy k ústavám sovětským. Hlavním důvodem, proč je třeba správně chápat, vidět a vysvětlovat vztah návrhu naší nové ústavy k ústavám sovětským, zejména k ústavě z r. 1936, je skutečnost, že se někdy — jak to ukazují některé příklady z dosavadního průběhu diskuse o návrhu ústavy — dostatečně správně nehodnotí a neoceňují sovětské ústavní zkušenosti všeobecně. Zvláště se dostatečně nevychází také z četných praktických zkušeností Sovětského svazu z rozvíjení socialistické demokracie, no-

vých forem zapojování pracujících do správy státu a řízení hospodářské a kulturní výstavby, tj. ze zkušeností, které v nemalé míře ovlivňovaly a ovlivňují jak naši praxi, tak i sám návrh naší nové ústavy. V této souvislosti je třeba připomenout slova soudruha Novotného o tom, že nezapomínáme ani na okamžik na to, že všechno, čeho jsme dosáhli, bylo možné jedině díky bratrskému přátelství Sovětského svazu, že jsme si dobře vědomi, že naše úspěchy i mezinárodní autorita republiky jsou spjaté s přátelstvím se Sovětským svazem a celým socialistickým táborem, založeným na zásadách proletářského internacionalismu. Tento výrok se plně vztahuje i na návrh naší nové ústavy, ústavy, která je důstojným pokračováním velkých ústavních tradic prvního socialistického státu dělníků a rolníků na světě, založených V. I. Leninem.

Z toho je zřejmé, že návrh naší nové ústavy těží z celého ústavního vývoje sovětského státu. Výrazně vyjadřuje mnohé principy, které jsou vlastní i sovětské ústavě vítězného socialismu z r. 1936, ale i zásady a zvláštnosti první ústavy sovětského státu vypracované za bezprostřední účasti V. I. Lenina. Z nich je možno uvést zejména programové prvky ústavy, zdůraznění — na předním místě v ústavě — ustanovení o právech a svobodách pracujících, přenesení těžiště v otázkách demokratismu na materiální záruky využívání práv, svobod a demokracie pracujícími masami, jakož i takové zásady ve výstavbě a činnosti státních orgánů, jak je určité spojení správy se zákonodárstvím, zákonodárné či usnášecí činnosti s činností výkonnou, zásada, že zastupitelské instituce musí být pracujícími institucemi, jejichž členové sami musí pracovat a odpovídat se voličům aj. Je samozřejmé, že návrh nové ústavy přitom všem rovněž vychází z našich vlastních zkušeností, navazuje na dosavadní ústavní vývoj v naší republice a přejímá z něho vše, co se v praxi plně osvědčilo.

Návrh naší nové ústavy není tedy kopií ústavy sovětské ani mechanicky nepřejímá její jednotlivá ustanovení, nýbrž ve svém celku, v celkové koncepci představuje syntézu všech pozitivních zkušeností Sovětského svazu, druhých socialistických zemí i našich vlastních zkušeností, historických zvláštností a pokrokových národních tradic. Přitom se neomezuje jen na utvrzení dosaženého stupně vývoje společnosti, nýbrž vyjadřuje v četných ustanoveních i základní tendence dalšího rozvoje vyspělé socialistické společnosti, tendence postupné přeměny socialistické státnosti v komunistickou společenskou samosprávu.

Je zřejmé, že právě z tohoto hlediska návrh nové ústavy důsledně vychází ze základních teoretických závěrů a zobecnění praxe socialistické a komunistické výstavby v SSSR a ostatních socialistických zemích, jak je provedl XXI. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu.

Chceme-li tedy správně zkoumat a vysvětlovat vztah návrhu naší nové ústavy k ústavě sovětské, nemůžeme se omezit na pouhé formální srovnávání celkové koncepce, struktury a jednotlivých ustanovení. Takové srovnávání by bylo málo užitečné zejména vzhledem k závěru XXI. sjezdu KSSS o tom, že je nutno

provést určité změny a doplňky v ústavě SSSR, neboť od jejího přijetí došlo k závažným změnám v politickém a hospodářském životě Sovětského svazu. Vybudování komunismu se totiž stalo bezprostředním praktickým úkolem strany a lidu, změnila se i mezinárodní situace. Celý tento mohutný rozvoj je třeba zachytit a zákonodárně zakotvit v ústavě SSSR jako základním zákoně státu.

Základním teoretickým východiskem celé koncepce a četných zásadních ustanovení návrhu naší nové ústavy se stalo nejen usnesení XXI. sjezdu o změnách v sovětské ústavě, které současně nastiňuje i tendence těchto změn. Staly se jím zejména také závažné teoretické závěry o procesech ve vývoji socialistické státnosti a společnosti při přechodu ke komunismu. Jsou to závěry, založené na zobecnění praktických zkušeností jak Sovětského svazu, tak ostatních socialistických zemí, dále tvůrčím způsobem rozvíjející marxisticko-leninské učení. Přitom byly vytěženy i příslušné závěry ze sovětských vědeckých diskusí a podnětů, které ukazují, v jakém směru se uvažuje o praktické realizaci usnesení XXI. sjezdu KSSS o změnách v sovětské ústavě.

V tom také spočívá hlavní spojovací článek mezi návrhem naší nové ústavy a ústavou sovětskou, zejména ovšem s tendencemi jejího dalšího vývoje. Tímto spojovacím článkem, společným jmenovatelem návrhu naší ústavy a sovětské ústavy je tedy jednotný, společný ideologický, vědecký základ — marxisticko-leninské učení o budování socialismu a komunismu, o socialistickém státě a společnosti. Jsou to základní principy tohoto učení, jakož i obecné zákonitosti proletářské revoluce a výstavby socialistické a komunistické společnosti, které platí v každé zemi a které naše strana důsledně a tvůrčím způsobem aplikuje v našich podmínkách vzhledem k historickým a národním zvláštnostem.

To je v plném souladu s obecným poznatkem marxismu-leninismu, který formuloval výstižně V. I. Lenin zejména ve své knize *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu* už v r. 1920, kde zejména zdůrazňoval, že nelze udělat šablonu z taktických pravidel boje za socialismus a mechanicky jich používat všude a stejně, neboť

„dokud existují národní a státní rozdíly mezi národy a zeměmi — a tyto rozdíly se budou udržovat ještě velmi a velmi dlouho i po nastolení diktatury proletariátu ve světovém měřítku — jednota mezinárodní taktiky komunistického dělnického hnutí všech zemí vyžaduje nikoli odstraňování rozmanitostí, nikoli zahlazování národnostních rozdílů..., nýbrž takové uplatňování hlavních zásad komunismu (sovětská moc a diktatura proletariátu), při němž by byly správně pozměňovány v jednotlivostech, správně přizpůsobovány národnostním a národnostně státním rozdílům a správně na ně aplikovány.“

(V. I. Lenin: *Spisy*, sv. 31, SNPL 1955, str. 86–87.)

Touto leninskou zásadou se řídila naše strana zejména v období národně osvobozenéckého boje a v jeho vyvrcholení v národní a demokratické revoluci, kterou v souladu s leninským učením pojímala jako formu přechodu nebo přiblížení k proletářské revoluci. Touto zásadou se řídila i v období boje proti buržoazii

do února a v únoru 1948 a dále pak v organizování a řízení socialistické výstavby v naší zemi, řídila se jí důsledně i při vypracovávání návrhu naší nové ústavy. Definitivní vítězství socialismu v Československu, které nová ústava zákonodárně zakotvuje, vítězství socialismu v naší vyspělé průmyslové zemi má přitom rovněž neobyčejný mezinárodní význam, neboť to v praxi potvrzuje, že hlavní zákonitosti socialistické revoluce plně platí i v podmínkách vyspělého socialistického státu.

Tyto obecné zákonitosti uplatňuje naše strana ve výstavbě socialismu v Československu i v návrhu nové ústavy právě tak, aby byly správně přizpůsobovány národnostním a národnostně státním rozdílům a správně na ně aplikovány tak, jak to nyní zdůraznil i XXI. sjezd KSSS. N. S. Chruščov řekl — jak známo — na XXI. sjezdu KSSS:

„Když posuzujeme perspektivy přechodu lidstva ke komunismu, musíme přihlížet k nesmírné rozmanitosti historických podmínek různých zemí. Z toho nevyhnutelně vyrůstá svéráznost způsobu, metod a forem uskutečňování obecných zákonitostí postupu společnosti ke komunismu. Přitom je nutno zdůraznit, že hlavní, rozhodující věci v rozvoji všech zemí na světě ke komunismu jsou zákonitosti, jež jsou společné pro ně všechny, a nikoli jejich zvláštní projevy. Marxismus-leninismus vyžaduje umění aplikovat teorii vědeckého komunismu na konkrétní podmínky každé jednotlivé země v různých etapách jejího vývoje.“

(XXI. mimořádný sjezd KSSS, Nová mysl, zvláštní číslo, 1959, str. 70.)

Příkladem tohoto postupu je i návrh nové ústavy socialistického Československa. Jakékoli pokusy buržoazní propagandy líčit naši novou ústavu jako pouhou kopii ústavy sovětské, jako ústavu provádějící nějakou „sovětizaci“ Československa a likvidující národní a historické zvláštnosti a tradice, jsou tedy jen prostým výmyslem a lží. Nepřátelé chtějí tak vyvolávat strašáky v kapitalistických zemích, pochybnosti o možnostech mírového soužití právě v období bezprostředně před konferencí na nejvyšší úrovni.

Je ovšem zřejmé, že společný ideový, teoretický základ návrhu naší nové ústavy a ústavy sovětské, a zejména pak totožný sociálně ekonomický základ, třídní struktura a základní mocensko-politické vztahy společnosti mají nezbytně za následek i zásadní shodu a soulad mezi naší a sovětskou ústavou. Vždyť obě důsledně vyjadřují ony obecné zákonitosti socialistické revoluce a výstavby socialismu a komunismu, jak byly naposled výrazně formulovány v Moskevské deklaraci z r. 1957: Zejména pak takové obecné zákonitosti, jako je vedoucí úloha dělnické třídy a její revoluční marxisticko-leninské strany, svazek dělnické třídy s rolnictvem a jinými vrstvami pracujících, likvidace kapitalistického vlastnictví a nastolení společenského vlastnictví základních výrobních prostředků, postupná socialistická přeměna zemědělství, plánovitý rozvoj národního hospodářství, provedení socialistické revoluce v oblasti ideologie a kultury, likvidace národnostního útlaku a nastolení rovnoprávnosti a bratrského přátelství mezi

národy, obrana vymožeností socialismu před úklady zahraničních a vnitřních nepřátel, solidarita země s dělnickou třídou ostatních zemí — proletářský internacionalismus.

Právě vybudování socialismu v naší zemi, jeho definitivní vítězství a perspektivy vývoje vyspělé socialistické společnosti, spějící ke komunismu, umožňují nyní mnohem přesněji a výrazněji vyjádřit všechny tyto hlavní zákonitosti v nové ústavě, která je ovšem vyjadřuje také s ohledem na naše četné historické a národní zvláštnosti.

Z toho je zřejmé, že naše nová ústava se v tomto směru více přiblížila ústavě SSSR z r. 1936 (než Ústava 9. května jako ústava cesty k socialismu), neboť obě jsou nyní ústavami společnosti, státu, kde socialismus úplně a definitivně zvítězil. Avšak zároveň se liší od ústavy SSSR v dvojím směru: Předně proto, že důsledně respektuje četné zvláštnosti historické, národní, hospodářské i kulturní. Za druhé proto, že — jak bylo už uvedeno — současně s utvrzením dosaženého stupně vývoje vytyčuje i základní tendence vývoje vyspělé socialistické společnosti, její politické organizace, tendence přeměny socialistické státnosti v komunistickou společenskou samosprávu. To je ovšem odlišnost pouze dočasná, neboť tyto tendence rozvoje sovětské společnosti v etapě rozvinuté výstavby komunismu, změny v mezinárodní situaci atd. má vyjádřit i pozměněná ústava SSSR. Je třeba rovněž přihlížet k tomu, že ústava SSSR z r. 1936 byla přijata v určité konkrétní historické situaci, v období boje pracujících mas celého světa proti fašismu, a to jí nezbytně vtisklo určitý ráz a některé zvláštnosti. Kromě toho, jelikož SSSR byl tehdy jediným socialistickým státem v kapitalistickém obklíčení, nemohla ústava SSSR z r. 1936 vyjádřit četné nové rozmanité vztahy jak uvnitř sovětské společnosti, tak i vztahy rozvíjející se nyní v rámci světové socialistické soustavy.

Na rozboru jednotlivých ustanovení návrhu nové ústavy by bylo možno ukázat vyjádření všech hlavních zákonitostí socialistické revoluce a výstavby socialismu a komunismu při současném respektování určitých politických, hospodářských, kulturních a národních zvláštností.

Je však možno se soustředit pouze na některé základní otázky.

Tak podobně jako ústava sovětská vyjadřuje nyní i naše ústava vedoucí úlohu komunistické strany ve státě a společnosti. Přitom je třeba poznamenat, že pozměněná ústava SSSR má vyjádřit, jak je to doporučováno, vedoucí úlohu strany nejen v souvislosti s právem občanů SSSR sdružovat se v dobrovolné společenské organizace (jak je tomu dosud), nýbrž ještě zvláště v hlavě o společenském zřízení, podobně jako v návrhu naší ústavy. Přitom na rozdíl od Sovětského svazu, kde v důsledku zvláštních historických podmínek vývoje socialistické revoluce existuje pouze jedna politická strana, vyjadřuje naše ústava existenci Národní fronty Čechů a Slováků jako politického výrazu svazku pracujících

měst a venkova, v níž jsou sdruženy pod vedením komunistické strany společenské organizace.

V této souvislosti je třeba říci, že podstatným znakem diktatury proletariátu je, že moc uskutečňuje dělnická třída, která je třídou vedoucí, ve svazku s rolnictvem a ostatními pracujícími. Přitom k uskutečňování moci je nezbytná vedoucí úloha revoluční strany dělnické třídy. To však nevylučuje existenci druhých politických stran, uznávajících socialistický program a vůdčí úlohu komunistické strany, jak to potvrzují i zkušenosti naší Národní fronty.

V Rusku po Říjnové revoluci nabízela komunistická strana i jiným politickým stranám, které tehdy existovaly a i po Říjnové revoluci měly svůj vlastní tisk, organizace atd., aby vstoupily do vlády.

Výsledkem těchto jednání s jinými politickými stranami bylo nakonec to, že do vlády vstoupili zástupci levých eserů. Blok bolševiků s levými esery však trval pouze do července 1918, kdy leví eseri zorganizovali kontrarevoluční puč proti sovětské moci. Tím, že se buržoazní politické strany, např. kadeti, ale i maloburžoazní strany — leví eseri, menševici a jejich různé frakce, otevřeně postavily proti většině lidu, proti revoluci, ztratily jakoukoli masovou základnu a byly v podstatě v průběhu občanské války a cizí vojenské intervence zlikvidovány. Např. zástupci levých eserů byli na základě usnesení V. všeruského sjezdu sovětů vyloučeni z vlády i ze sovětů. V dalším období, zejména v průběhu uskutečnění socialistických přeměn, likvidace vykořisťovatelských tříd a vybudování socialismu, nebylo žádných důvodů pro vytváření jiných politických stran. Naproti tomu v naší zemi se situace vyvíjela značně odlišně. Výrazem toho bylo i utvoření Národní fronty. Druhé politické strany zastoupené v NF se samy dokázaly v únoru 1948 zbavit reakčních představitelů a plně se postavily za generální linii a program komunistické strany pro socialistickou výstavbu. Je zřejmé, že v průběhu dovršování výstavby socialismu a rozvoje vyspělé socialistické společnosti, což povede k dalšímu upevnění a posílení politickomorální jednoty všeho lidu a k překonávání různých ideových a jiných přežitků ve vědomí lidí, budou postupně oslabovány ekonomickospolečenské, ideologické a jiné podmínky existence systému více stran. Právě proto, že příslušníci druhých politických stran sdružených v Národní frontě prošli obrodným procesem roku 1948 a dále jím procházejí, že se svou povahou tyto strany změnily ve společenské organizace, jež plně uznávají a aktivně podporují a uskutečňují politiku a program komunistické strany jako vedoucí síly ve společnosti a státě, zůstávají jim právě jako společenským organizacím i z hlediska perspektiv vývoje určité významné společenské úkoly a funkce. Ovšem nikoli úkoly a funkce jakožto politické strany, nýbrž jako společenské organizace, což také návrh ústavy vyjadřuje příslušnou formulací čl. 6.

Dále naše nová ústava stejně jako ústava sovětská utvrzuje jako ekonomický základ republiky socialistickou hospodářskou soustavu, vylučující jakoukoli for-

mu vykořisťování člověka člověkem, a v souvislosti s tím také určuje dvě základní formy společenského, socialistického vlastnictví: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu, a družstevní vlastnictví. Přitom nová ústava plně respektuje takovou zvláštnost naší země, která spočívá v tom, že nebyla provedena nacionalizace půdy, že půda je a zůstává ve vlastnictví rolníků. I v řešení této závažné otázky naše strana důsledně vychází z leninské teze, formulované už v r. 1920 v návrhu tezí o agrární otázce pro II. kongres Komunistické internacionály, že totiž proletářská moc ve většině kapitalistických států naprosto nesmí hned zrušit soukromé vlastnictví půdy malých a středních rolníků. V souladu s tím byla pak tato otázka obdobně formulována i v programu Komunistické internacionály. Naše zkušenosti podobně jako zkušenosti jiných socialistických zemí tak potvrzují, že nacionalizace půdy, pro kterou byly v Rusku konkrétní historické podmínky v důsledku zvláštností vývoje rolnické otázky a pozemkových vztahů (soukromé vlastnictví půdy fakticky vzniklo až v důsledku Stolypinových agrárních reforem několik let před první světovou válkou, reforem, které rozbily obcí a občinové vlastnictví půdy; kromě toho požadavek nacionalizace půdy byl požadavkem mas rolnictva), naprosto není nezbytnou podmínkou přestavby zemědělství na socialistických základech. Svědčí o tom dostatečně zřetelně skutečnost, že jednotná zemědělská družstva spolu s ostatními socialistickými závody v zemědělství obhospodařují nyní 86,2 % veškeré zemědělské půdy. Z toho vychází návrh nové ústavy, zejména čl. 8 odst. 3 i čl. 9.

Mnohé další zvláštnosti vyjadřuje návrh nové ústavy i pokud jde o formy politické organizace státu a společnosti, zejména o formy výstavby vrcholných státních orgánů i národních výborů. Při tom však plně vyjadřuje zásadu, že veškerá moc v republice patří pracujícímu lidu, jenž státní moc vykonává zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny, přičemž od zastupitelských sborů ostatní orgány odvozují svou pravomoc. Současně s tím rovněž zdůrazňuje zásadu jednoty státní moci a vzájemnou spolupráci všech státních orgánů při jejím uskutečňování.

Obdobné zásady vyjadřuje i ústava SSSR, která se však vyznačuje některými zvláštnostmi v uspořádání nejvyšších státních orgánů a jejich struktuře. Tyto zvláštnosti jsou výrazem odlišností historického vývoje sovětské moci a hlavně také mnohonárodního charakteru Sovětského svazu. Zejména těmito posledními zvláštnostmi je podmíněna např. dvoukomorová soustava Nejvyššího sovětu SSSR jako vrcholného zastupitelského orgánu státní moci, struktura ministerstev (ministerstva všesvazová, svazově republiková a republiková), zvláštnosti ve složení presidia Nejvyššího sovětu SSSR, v němž jsou zastoupeny svazové republiky jedním z náměstků předsedy presidia Nejvyššího sovětu, zvláštnosti ve složení všesvazové vlády, jejímiž členy jsou ze své funkce předsedové rad ministrů svazových republik, aj.

Ze zvláštních historických podmínek vývoje sovětské moci a zvláště pak z vý-

stavby vrcholných orgánů sovětského státu a z úpravy a vzájemného vymezení vztahů mezi nimi se vyvinulo také dnešní presidium Nejvyššího sovětu SSSR jako kolegiální hlava státu.

Jak uvedeno, byly nejvyšší orgány sovětského státu budovány v první sovětské ústavě i v ústavě SSSR z r. 1924 v souladu s požadavky klasiků marxismu-leninismu, zobecněnými ze zkušeností Pařížské komuny, jako orgány soustřeďující ve svých rukou jak funkce zákonodárné, tak výkonné. Spojovalo se v nich uskutečňování zákonodárství i správy, přijímání zákonů i jejich provádění, což rovněž zdůrazňovalo mj. jejich charakter jako pracujících institucí.

V souladu s konstrukcí těchto vrcholných státních orgánů a také v souladu s formami a metodami jejich činnosti jakož i se systémem sjezdu sovětů (byly svolány zpočátku dvakrát za rok, později jednou ročně, přičemž v podstatě jejich pravomoc přejímaly v období mezi sjezdy Všeruský ústřední výkonný výbor nebo později, pokud jde o SSSR, ÚVV SSSR, jež však rovněž nebyly permanentně zasedajícími nejvyššími orgány moci) bylo třeba, aby v soustavě těchto orgánů byl ještě zvláštní orgán, jenž by mezi schůzemi Ústředního výkonného výboru (ÚVV SSSR se např. scházel třikrát ročně) byl dostatečně autoritativní, aby mohl vykonávat nejvyšší státní moc. Tímto orgánem bylo presidium ÚVV SSSR, které podle ústavy bylo nejvyšším výkonným a nařizovacím orgánem moci SSSR v období mezi zasedáními ÚVV SSSR. Presidium bylo v podstatě rovněž zastupitelským orgánem, voleným Ústředním výkonným výborem. Skládalo se z jednadvaceti členů, z nichž bylo 7 členů presidia Svazového sovětu a 7 členů presidia Sovětu národností (tato presidia však neměla zákonodárné funkce). Měl-li tedy tento orgán takové významné funkce, které jinak příslušely ÚVV SSSR nebo všesvazovému sjezdu sovětů, nebylo možno je svěřit jedné osobě, nýbrž celému kolektivu.

Tak se v historickém vývoji organizace a výstavby sovětské moci vytvořilo presidium jako kolegiální orgán, „kolektivní prezident“, jehož postavení s některými menšími změnami upravuje i ústava SSSR z r. 1936. Není třeba dokazovat, že vývoj soustavy nejvyšších státních orgánů v naší zemi probíhal za zcela jiných podmínek a jinak se také utvářely vzájemné vztahy mezi těmito orgány, zejména vymezení jejich kompetence, úkolů atd., což je mj. jedním z důvodů, že návrh nové ústavy s některými změnami v podstatě přejímá dosavadní strukturu vrcholných státních orgánů, jimiž jsou Národní shromáždění, prezident republiky a vláda. Nová ústava tak reprezentuje některé zvláštnosti politické formy organizace našeho socialistického státu. Je třeba zdůraznit, že tyto zvláštnosti nejsou podstatné. Podstatná je skutečnost, z níž ústava důsledně vychází, že Československá republika je socialistickým státem, ztělesňujícím organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou.

Tak by bylo možno poukazovat na četné další zvláštnosti a některé jiné odlišnosti mezi naší novou ústavou a ústavou sovětskou.

Tyto zvláštnosti však nejsou rozhodující. Důležité je to, že obě ústavy jsou ústavami státu jednoho historického typu, státu socialistického. Jsou tedy rovněž ústavami téhož typu, z čehož nezbytně vyplývá, že v jejich základních východiscích a principech existuje jednota a shoda. Právě tak existuje jednota a shoda mezi naší republikou a Sovětským svazem, jehož nezištná pomoc, jakož i rozvíjení všestranné vzájemné spolupráce je spolehlivou zárukou naší státní nezávislosti a zárukou dalších úspěchů na společné cestě k společnému cíli — komunismu, čemuž má nová ústava, jak to výslovně utvrzuje její čl. 14, aktivně přispívat a napomáhat.

K NIEKTORÝM ZVLÁŠTNÝM RYSOM ČESKOSLOVENSKEJ A OBECNÝM RYSOM ÚSTAVNOSTI V NÁVRHU SOCIALISTICKEJ ÚSTAVY

dr. Ján Gronský, kandidát právnych vied
odborný asistent právnickej fakulty Univerzity Karlovej

Vývoj československej ústavnosti a cesta, ktorá viedla k vypracovaniu novej, socialistickej ústavy našej republiky je pochopiteľný jedine vtedy, keď je chápaný v nejužšej súvislosti s rozvojom socialistickej ústavnosti v iných krajinách, predovšetkým v Sovietskom sväze. Z tohoto hľadiska je treba návrh našej ústavy považovať za súčasť obecného procesu rozvoja socialistickej ústavnosti, ktorý začal prvými sovietskymi ústavnými normami a našiel v poslednej dobe tak všestranné rozvinutie v ústave Čínskej ľudovej republiky a ústavných normách iných socialistických štátov. Náš návrh ústavy na tento proces zákonite naväzuje, pričom, pravda, tak ako v iných socialistických ústavách, činí tak v takých formách, ktoré najlepšie odpovedajú podmienkam dosavadného vývoja i potrebám rozvoja našej československej štátnosti.

Ak sa teda zamýšľame nad návrhom našej socialistickej ústavy vo vzťahu k ústavám iných socialistických krajín, a to predovšetkým krajín ľudovodemokratických ktorých historické podmienky vývoja sú v základných rysoch veľmi blízke podmienkam našim, uvedomujeme si plne, že celý rad nových momentov v návrhu našej socialistickej ústavy je neodlučiteľných od celkového prúdu rozvoja socialistickej demokracie a socialistickej ústavnosti, t.j. že návrh našej ústavy je len jedným článkom tohoto prúdu.

Nové momenty v návrhu našej socialistickej ústavy tak odrážajú vzájomné vzťahy obecného a zvláštného v ich dialektickej jednote. Dôležité je tu predovšetkým — v súvislosti s určením miesta nových momentov v návrhu ústavy — ukázať na vývojový proces vzájomného vzťahu obecného a zvláštného. Tento vývojový proces je totiž odrazom toho, že obecné zákonitosti v rôznych oblastiach spoločenského života nepoznáva ľudská spoločnosť naraz, ale že tu ide o proces rozvoja poznania, ktoré je navyše nerozlučne dialekticky späté so skutočnosťou, že ďalší vývoj ľudskej spoločnosti tiež vedie ku vzniku nových zákonitostí, ktoré musí spoločnosť vždy znovu a znovu poznávať.

Z toho dôvodu každá socialistická ústava môže vyjadrovať len tie obecné zákonitosti spoločenského vývoja (t. j. v danom prípade vývoja od kapitalizmu ku komunizmu), ktoré spoločnosť v dobe prijímania ústavy poznala a ktoré

sa v tejto dobe rozvinuli. Tomu tiež prirodzene odpovedá stupeň rozvoja socialistickej štátnejprávnej vedy, socialistického učenia o ústave.

Z tohoto hľadiska považujem za potrebné pozrieť sa na tie skutočnosti, ktoré sú v návrhu našej socialistickej ústavy nové a to tak vo vzťahu k ústavám ostatných ľudovodemokratických krajín, ktoré sú ústavami prechodného obdobia od kapitalizmu ku socializmu, tak vo vzťahu ku sovietskej ústave, ktorá je ústavou víťazného socializmu, ovšem ústavou, prijatou v úplne iných podmienkach vzájomných vzťahov a pomeru síl medzi kapitalizmom a socializmom v svetovom merítku i rozvoja socialistickej demokracie v krajine. Pritom prirodzene máme neustále na mysli Marxove slová, že

„... tá samá ekonomická základňa — tá samá po stránke hlavných podmienok — môže v dôsledku nekonečne rozmanitých empirických okolností, prírodných podmienok, rasových pomerov, historických vlivov pôsobiach z vonkajška atď., vo svojom prejave vykazovať nekonečné variácie a gradácie, ktoré je možno pochopiť jedine z týchto empiricky daných okolností“.

(Kapitál III-2, Praha, SNPL 1956, str. 339.)

Vychádzame teda z myšlienok, ktoré neskoršie tak výstižne formuloval Lenin, hovoriac o hojnosti a mnohotvárnosti politických foriem, ktorých podstatou môže byť jedine diktatúra proletariátu a hovoriac o špecifickom prínose každej krajiny v realizácii tohoto obecného rysu.

Znamená to teda, že nové momenty v návrhu našej ústavy (z hľadiska skúmania rysov obecných aj zvláštnych) možno pochopiť jedine vtedy, keď sa podrobí podrobnej analýze

- a) ekonomické podmienky v ich vývoji i všetkými dôsledkami,
- b) konkrétne formy historického vývoja a priebehu revolúcie v našej krajine,
- c) tradície našich národov a nášho ľudového štátu.

Aj keď je možné na tomto mieste takúto podrobnú analýzu previesť, predsa je takáto analýza v celom rade oblastí už prevedená a natoľko známa, že je možno vcelku doložené vysloviť názor, podľa ktorého celý rad nových momentov v návrhu našej socialistickej ústavy nie je možno pričítať zvláštnym podmienkam československým, ale je ich treba pripísať práve tej skutočnosti, že celý svet, celý socialistický tábor, vzájomný pomer medzi socialistickým a kapitalistickým systémom sa od r. 1936 — kedy bola prijatá prvá ústava víťazného socializmu — podstatným spôsobom zmenil, že práve v tomto období sa v medzinárodnom merítku, uskutočnil obrovský historický prevrat, v ktorom sa sily socializmu stali nielen politicky, ideologicky a vojensky silnejšie, než sily kapitalizmu, ale v ktorej sa stávajú silnejšími aj v materiálnej výrobe, ako to vyplýva za spoločného úkolu, aby v r. 1965 socialistický svetový systém prebehol kapitalistický svetový systém ako celok v absolutnej výrobe aj výrobe na jedného obyvateľa.

Nemožno preto považovať za zvláštny rys rozvoja československej ústavnosti

celý rad skutočností, zachytených v návrhu našej socialistickej ústavy. Tieto skutočnosti sú výsledkom rozvoja socialistickej spoločnosti, socialistického štátu a socialistickej ústavnosti vo všetkých socialistických štátoch, predovšetkým v Sovietskom sväze. Návrh našej socialistickej ústavy tu má zvláštne postavenie jedine v tom, že prvýkrát v ústavnom dokumente tieto skutočnosti koncentrovane zachytuje, lebo my sme prvý socialistický štát, ktorý prijíma socialistickú ústavu v dobe, kedy tieto skutočnosti dozreli.

Za takéto skutočnosti napríklad považujem tieto:

a) Chápanie ústavy v širokom zmysle ako základných stanov celej socialistickej spoločnosti. Pritom prirodzene nejde o moment úplne nový, pretože proces splývania štátu so spoločnosťou je procesom vlastným socialistickému štátu od prvého okamžiku jeho vzniku. Preto je aj v tej, či onej miere zachytený v sovietskej ústave, aj v ústavách ľudovodemokratických včetně našej Ústavy 9. mája. V tomto prípade ide o moment nový v jeho šírke a hĺbke v naväzovaní na všeobecný proces rozvoja socialistického demokratizmu, príznačný pre socialistické štáty v jeho mimoriadne intenzívnej forme posledných rokov. Také momenty, ako je preberanie štátnych funkcií neštátnymi spoločenskými organizáciami a priamo občanmi, súdružské súdy, povinnosť občanov dodržiavať pravidlá socialistického súžitia, atď., atď. — teda ohromný rad ústavných ustanovení, vyjadrujúcich splývanie štátu so spoločnosťou — také momenty vyplývajú zo súčasného stavu rozvoja socialistickej demokracie obecne vo všetkých socialistických krajinách. Z toho hľadiska je potom treba v tejto súvislosti menovať tiež predovšetkým miesto, ktoré sa v návrhu ústavy dostáva Komunistickej strane Československa.

b) Chápanie ústavy nielen ako bilancie, alej ak ako programu, ako základnej smernice pre rozvoj štátnej politiky vo všetkých oblastiach spoločenského života vo vnútropolitickom aj zahraničnopolitickom zameraní.

Aj keď tu napríklad v Stalinovom prejave bola programatickosť ústavy popretá, ústavný vývoj iných socialistických krajín túto tézu prekonal. Preto sa v úvode Čínskej ústavy z r. 1954 hovorí, že:

„Terajšia ústava stvrdzuje vymoženosti ľudovej revolúcie v našej zemi a nové víťastvá v oblasti politiky a ekonomiky, vydané od založenia Čínskej ľudovej republiky a obráza tiež základné požiadavky štátu v prechodnom období a spoločné túžby širokých mas pri výstavbe socialistickej spoločnosti.“ (Podtrhnuté mnou — J. G.)

V tomto zmysle napríklad aj obe ďalšie — pomerne „mladé“ — ústavy Poľska a Rumunska z r. 1952 zhodne obsahujú najmä vo svojich úvodoch vyložené programatické ustanovenia: úvod poľskej ústavy vo svojom závere obsahuje zhrnutie najzákladnejších tendencií a snáh poľského štátu a spoločnosti vo všetkých oblastiach spoločenského života a aj v zahraničnopolitickej orientácii. Podobne úvod rumunskej ústavy hovorí o tom, k čomu je zameraná politika štátu

a to tak vnútorná, ako aj zahraničná politika. Konečne poznáme veľmi dobre programatické rysy v úvodnom prehlásení našej Ústavy 9. mája. Navyiac aj priamo v jednotlivých článkoch týchto ústav boli zakotvené inštitúcie, ktoré v dobe prijatia ústavy existovali ešte len v zárodkoch, či vôbec dokonca neexistovali, ale bolo už vtedy jasné, že pre ich existenciu sú vytvárané všetky podmienky.

č) Myslím, že ešte celý ďalší rad nových rysov v návrhu našej socialistickej ústavy nie je možno považovať za zvláštny rys rozvoja československej ústavnosti, ale len za formulovanie — aj keď prvotnosť tohoto formulovania nám nikto neupre — nových poznatkov a skutočností, ktoré obecné dozreli, ktoré majú [podľa mojho názoru] obecnú platnosť a ktoré v tej, či onej forme budú pravdepodobne vyjadrené aj v iných socialistických ústavách. Zvlášť považujem v tejto súvislosti za dôležité napríklad charakterizovanie Slovenskej národnej rady a národných výborov ako orgánov „moci a správy“, či nadanie stálych komisií týchto zastupiteľských orgánov rozhodovacou právomocou za spoluúčasti nečlenov zastupiteľských sborov. Samotný život v ľudovodemokratických krajinách ukázal správnosť tohoto riešenia a v niektorých z ľudovodemokratických krajín — napríklad v Číne spájaním vedenia komún s ľudovými výborami — tiež našli svoje konkrétne vyjadrenie.

V návrhu našej socialistickej ústavy je, pravda, tiež nemálo prvkov, ktoré je treba pokladať za zvláštnu formu československej štátnosti a ústavnosti, t. j. také, ktorých vznik a existencia je podmienená zvláštnymi podmienkami ekonomickými, historickými, tradíciami a pod. u nás. Nie je prirodzene možné v diskusnom príspevku poukázať na všetky tieto momenty. Obmedzím sa preto len na tie, ktoré považujem za najvýraznejšie a najdôležitejšie. Sú to otázky

- a) Národného frontu,
- b) organizácia, vzájomné vzťahy a činnosť najvyšších štátnych orgánov,
- c) riešenie slovenskej otázky,
- d) riadenie národných výborov vládou za spoluúčasti Národného zhromaždenia.

Pritom všetky tieto zvláštnu formu sú prirodzene len zvláštnou formou realizácie obecných zákonitostí.

a) K otázke Národného frontu. Samotná existencia frontu, ktorý často súhrnne nazývame „ľudovodemokratickým frontom“, je síce z hľadiska obecného rozvoja socialistickej revolúcie zvláštnosťou ľudovodemokratickej formy revolúcie, ovšem súčasne je obecným rysom rozvoja revolúcie vo všetkých socialistických krajinách vzniklých po druhej svetovej vojne. Táto forma sa v špecifických československých podmienkach vyvinula v dvojakom zmysle:

jednak ako forma zväzku, ako politické vyjadrenie zväzku proletariátu s jeho neproletárskymi spojencami, zväzku komunistov s nekomunistami, t. j. tak bezpartijními ako aj členmi iných politických strán;

jednak ako forma zväzku dvoch rovnoprávných národov — Čechov a Slovákov.

Návrh socialistickej ústavy o be tieto stránky nášho Národného frontu plne zakotvuje, hovoriac jednak o fronte „Čechov a Slovákov“, jednak o tom, že tento front „združuje spoločenské organizácie“ a je výrazom triedneho zväzku. Pritom netreba zabúdať na to, že v našom Národnom fronte (na rozdiel od Maďarska, Rumunska, či Albánska) sú združené aj iné politické strany a že práve existenciu iných politických strán, budovanie socializmu a vyspelej socialistickej spoločnosti v mnohopartijnom systéme, považujeme v ľudovodemokratických krajinách za jeden z rysov zvláštnych — aj keď nie jedinečných, pretože, ako je známe, viacej strán existuje aj v Poľsku, Bulharsku, NDR, Číne a pod. Nám ovšem pritom pôjde o zdôraznenie toho, že v našich podmienkach sa spojenectvo s inými politickými stranami stalo jednou z foriem rozvoja revolúcie, že tu šlo (na rozdiel od Číny a v prvej etape ľudovej demokracie tiež niektorých iných krajín) od samého počiatku o spojenectvo s maloburžoáznymi spojencami proletariátu, s triedou drobných výrobcov, tvoriacou sociálnu základňu týchto strán. Iná je ovšem otázka váščiny vedenia týchto strán, ktoré sa postavilo plne do služieb porazenej a skompromitovanej buržoázie. Toto vedenie však bolo z vôle členstva z týchto strán odstranené. Je preto možné existenciu iných politických strán, uznávajúcich generálnu líniu a vedúcu úlohu Komunistickej strany Československa, považovať nielen za súčasť prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu, ale aj za súčasť obdobia budovania vyspelej socialistickej spoločnosti, pričom miesto a význam týchto politických strán odpovedá a bude odpovedať významu ich činnosti pre rozvoj socialistickej spoločnosti a charakteru ich sociálnej základne.

Zvlášť je, pravda, treba zdôrazniť, že v našich československých podmienkach nabudol ľudovodemokratický front (Národný front) od samého počiatku ešte aj iný, širší zmysel, než je len vyjadrenie triednopolitického bloku. Ľudovodemokratický front sa u nás od samého jeho vzniku vyvíjal ako „Národný front“, t. j. ako nacionálny blok (nie v zmysle nacionalistickom!), ako blok dvoch rovnoprávných národov a ostáva teda ako taký — ovšem ako blok dvoch socialistických národov — neodlučiteľnou súčasťou nášho politického zriadenia.

Je, pravda, treba upozorniť na to, že ľudovodemokratický front nabudol vo všetkých ľudovodemokratických krajinách svoje svojrázne formy a to nielen v prvej etape vývoja ľudových demokracií (kedy bol napríklad ohromný rozdiel medzi Maďarskom, Bulharskom, Čínou, či NDR), ale aj v druhej etape. Stačí tu napríklad spomenúť systém orgánov Vlasteneckého frontu v Bulharsku, či úlohu ľudového politického poradného zhromaždenia v Číne.

b) Návrh novej ústavy vychádza z toho, že má byť plne zachované všetko to, čo v organizácii, činnosti a vzájomných vzťahoch najvyšších štátnych orgánov zo-

hralo v minulosti svoju kladnú úlohu a stalo sa tak pokrokovou tradíciou našej československej štátnosti. Takouto pokrokovou tradíciou je predovšetkým inštitút prezidenta republiky, ovšem nielen on, ale aj napríklad charakter a postavenie Predsedníctva Národného zhromaždenia v našom štátnom mechanizme, či napríklad vyzdvihnutie významu vlády v prípadnom zastupovaní prezidenta republiky.

Samozrejme, stredobodom pozornosti — najmä medzinárodnej — je tu predovšetkým zachovanie inštitútu prezidenta republiky, a o to to skôr, že — ako je známo — J. V. Stalin označil práve kolegiálnu formu hlavy štátu za takú formu, ktorá „zaistuje krajinu pred nežiaducimi nahodilosťami“. Je všeobecne známe, že socialistická veda štátneho práva pomerne dlho považovala kolegiálnu formu hlavy štátu za vyššiu formu. Bolo konečne vyjadrené aj tým, že napríklad v Bulharsku pôvodný návrh ústavy predložený BRS(k) počítal s individuálnym prezidentom, no (v dôsledku medzitým prebehnutých mocensko-politických zmien v krajine) bol neskôršie s týmto odôvodnením nahradený Prezidiom Národného zhromaždenia. Podobne v Maďarsku bol individuálny prezident nahradený Prezidiálnou radou republiky v r. 1949 a v r. 1952 aj v Poľsku individuálny prezident Štátnou radou. Všade bolo odôvodnenie v podstate rovnaké.

No, už čínske riešenie v ústave z r. 1954 znamenalo určitý prielom do tejto teórie. Naväzujúc na vysoko pokrokové tradície „predsedu“ akým bol napr. dr. Sun Jat-Sen a na vysoko pokrokové tradície, spojené s nesmiernou autoritou „predsedu“ Mao Ce-tunga (ako predsedu strany), došlo tu k akejsi kombinácii právomoci predsedu (individuálnej hlavy štátu) Čínskej ľudovej republiky so Štátnym výborom Všečínskeho zhromaždenia ľudových zástupcov. Ukázalo sa tu najlepšie (a história to potvrdila), že socialistickému štátu plne môže vyhovovať aj iná forma, než je forma prezídia najvyššieho zastupiteľského orgánu. Aj keď napr. Liu Šao-Čchi v referáte o návrhu ústavy hovorí o „kolegiálnej hlave štátu“, musíme vidieť, že predseda ČĽR má tiež rad mimoriadne dôležitých vlastných právomocí. Nedá sa teda uprieť ani predsedovi ČĽR určitý svojrázny charakter individuálnej hlavy štátu.

Konečne je k tomu treba obecné povedať (napríklad v zrovnaní s prezidentom v NDR), že samostatné formy a obsah činnosti sa tu prirodzene môžu rôzniť, že najmä môže byť rôzna intenzita formálne-právnych vzťahov medzi prezidentom a najvyšším zastupiteľským sborom — že však (vzhľadom k zvrchovanému postaveniu najvyššieho zastupiteľského sboru a najmä vzhľadom k uplatňovaniu vedúcej úlohy strany v štáte a k triednej podstate štátu), je už dnes obecnou skúsenosťou socialistických krajín, že forma individuálnej hlavy štátu nie je formou nižšou, ale že záleží na podmienkach každej krajiny, aká forma hlavy štátu bude existovať a že práve individuálna forma hlavy štátu svojou autoritou v očiach ľudu, svojím významom ako vedúceho činiteľa komunistickej strany, môže hrať vysoko pokrokovú úlohu.

Zachovanie funkcie prezidenta republiky v socialistickom Československu je samozrejým dôsledkom historicky sa vyvinuvšej situácie. Nehovoriac o tom, že „Hrad“ bol vždy symbolom našej štátnej a národnej samostatnosti (najmä veľmi výrazne v dobe okupačnej), stal sa úrad prezidenta vytvorením tradície robotníckych prezidentov súčasne akýmsi vrcholným vyjadrením skutočnej ľudovlády. V tom, že prezident je „náš“, že na Hrade máme komunistu, robotníka, v tom je fakticky aj symbolicky vyjadrené naše historické víťazstvo. Funkcia prezidenta dnes vyjadruje našu ľudovú moc, vedúcu úlohu strany v štáte a stala sa v očiach ľudu neodlučiteľnou súčiastkou našej československej štátnosti.

c) Zo zvláštnych československých podmienok vychádza tiež riešenie slovenskej otázky u nás. Vychádza zo samotného, špecificky československého faktu existencie dvoch národov v štáte tak, ako je výsledkom ich tisícročného vzájomného vzťahu a súžitia.

Pritom prirodzene ostáva základným, obecným hľadiskom marxistické riešenie národnostnej otázky v socialistickom štáte, ako bolo teoreticky vypracované najmä Leninom a Stalinom a realizované prvýkrát v Sovietskom sväze. Už riešenie národnostnej otázky v Sovietskom sväze (najmä napríklad z hľadiska vývoja sovietskej federácie a názorov na ňu) ukázalo mnohotvárnosť možností tohoto riešenia. Bolo to potvrdené po druhej svetovej vojne napríklad v Rumunsku (Maďarský autonómny kraj) a predovšetkým v Číne, kde riešenie národnostnej otázky je samo o sebe skutočne obdivuhodným príkladom tvorčieho marxistického prístupu k štátneprávnym problémom. Práve mnohosť foriem v Číne, vychádzajúca z nesmiernej zložitosti otázky (50 národností v počte cca 35 miliónov obyvateľov, rôzny stupeň vývoja národností, náboženské problémy, nekompaktnosť osídlenia atď.) ukazuje najlepšie, že v tejto oblasti — ako v každej inej — niet žiadnej šablóny.

Slovenská otázka bola u nás riešená od samotného počiatku vzniku ľudovej demokracie spôsobom skutočne svojráznym a hoci sa v určitých formách (najmä po vydaní ústavného zákona č. 33/1956 Zb.) pomerne hodne blížili aj formám sovietskej oblastnej autonómie, vždy si zachovali svoj skutočne zvláštny charakter. Je to prirodzene vec ďalšieho vývoja a teoretického zobecnenia, ale som toho názoru, že rozhodujúce sú tu predovšetkým tieto momenty:

1. že u nás sa jedná len o dva národy (na rozdiel od SSSR a Číny, kde existuje veľký počet národov) a že tieto národy svojou početnosťou sa nelíšia tak výrazne, ako v iných štátoch (napríklad početnosť Rusov, či početnosť Číňanov, ktorých je približne 650 miliónov, kým najväčší nečínsky národ Čžuan má asi 6,6 miliónov príslušníkov a niektoré národy čítajú len niekoľko tisíc osôb) a že aj ich význam v štáte je — možno povedať — v inom pomere, ako v spomínaných štátoch;

2. že prebieha súčasne proces vyrovnávania stupňa rozvoja výrobných síl a hmotnej a kultúrnej úrovne týchto dvoch národov a teda aj proces

zblížovania oboch národov (ovšem nie v zmysle vytvárania akéhosi československého národa).

Je preto samozrejmé, že národnostná otázka je riešená spoločnými problémami oboch národov v moci aj správe, v riadení štátu, hospodárstva aj kultúry, t. j.

— nutnosťou stáleho zvyšovania právomoci a pôsobnosti miestnych štátnych orgánov;

— nutnosťou stáleho skvalitňovania a zvyšovania úlohy centrálného riadenia.

Z hľadiska slovenského to znamená

1. podstatné rozšírenie okruhu otázok, bezprostredne riešených na Slovensku, bezprostredne a s konečnou platnosťou riadených na Slovensku (forma: činnosť slovenských KNV a ONV a zvýšenie autority SNR ako orgánu štátnej moci a správy);

2. podstatné zvýšenie účasti predstaviteľov Slovenska (SNR) na riadenie celoštátnych záležitostí (forma: zákonodárna iniciatíva SNR, spájanie členstva v predsedníctve SNR a vláde, funkcie poslanca SNR a poslanca NZ atď.).

Návrh socialistickej ústavy teda plne vychádza tak z obecných ako aj zvláštnych podmienok riešenia slovenskej otázky u nás. Je to príklad skutočne tvorivého rozvíjania marxisticko-leninskej vedy štátneho práva.

d) Za zvláštny rys rozvoja československej štátnosti považujem aj skutočnosť, že národné výbory u nás budú aj naďalej riadené vládou, pričom však (podľa návrhu ústavy) Národné zhromaždenie sleduje ich činnosť, zaoberá sa ich podnetami, zovšeobecňuje ich skúsenosti a uznáva sa na opatreniach k zlepšeniu ich výstavby a práce.

Riadenie národných výborov vládou nemá dnes obdoby v ľudovodemokratických krajinách. Pokiaľ takéto riadenie v minulosti niekde bolo, bolo zrušené. Napríklad v Maďarsku v r. 1954, kedy prešlo na Prezidiálnu radu republiky, v NDR v r. 1957, kedy prešlo zo zvláštného koordinačného a kontrolného úradu vlády na zvláštny Stály výbor Ľudovej snemovne. Podobne v Číne došlo po vydaní ústavy z r. 1954 k presunu riadenia miestnych orgánov štátnej moci z Ústrednej ľudovej vlády (najmä Štátnej administratívnej rady) na Stály výbor Všečínskeho zhromaždenia ľudových zástupcov. Je tiež vcelku známe, že v tomto smere nechybovali aj rôzne návrhy u nás a že často tiež boli vzťahy medzi vládou a národnými výborami považované skôr za dočasné pozostatky najmä prvej etapy vývoja ľudovej demokracie.

Skúsenosti ukázali, že takáto forma riadenia sa plne osvedčila. Ide znovu o určitú zvláštnu formu československú (ovšem nemusí ísť v budúcnosti o formu jedinečnú), podmienenú najmä týmito skutočnosťami:

1. Tradičným vývojom národných výborov ako orgánov „ľudovej správy“, t. j. základ týchto vzťahov je už tam, kde sme v duchu Gottwaldových myšlienok začali budovať národné výbory ako orgány, spájajúce činnosť bývalej politickej

správy a samosprávy, tradične riadenej ministerstvom vnútra a vládou. My sme vlastne tento systém čiastočne zachovali, pričom sme plne využili možnosti, ktoré tu najmä v mocenskopolitickom boji ostali (spomeňme na opačné snahy reakcie pred Februárom!). U nás — napriek formuláciám zákonov z r. 1954 — ostávali národné výbory aj v očiach ľudu tou „ľudovou správou“ v zmysle spojenia mocenskej aj výkonnej funkcie.

2. Zdôraznením jednoty štátnej moci a štátnej správy v návrhu ústavy. Vychádza sa z toho, že všetká miestna moc (a samozrejme aj práva, lebo moc má ten, kto má správu a moc sa nemôže realizovať inakšie, ako skrze správu) sa realizuje pod vedením jediného kolegiálneho, operatívneho, príslušným aparátom disponujúceho orgánu vlády, ktorá je najvyšším orgánom štátu organizujúcim a riadiacim činnosť všetkých článkov štátneho aparátu. Tým prirodzene samotný život — a v systéme našich štátnych orgánov zvlášť — úplne vyvrátil schematizmus teórie o vzájomných vzťahoch akýchsi výlučne mocenských a výlučne správnych orgánoch. A nestalo sa tak len u nás. Stačí tu pozrieť na príklad Číny (komúny) či Poľska (vytvorenie Najvyššej kontrolnej komory), kde táto schéma bola tiež jednoznačne prelomená.

Riadenie národných výborov vládou odpovedá teda pokrokovej tradícii vývoja tohoto riadenia u nás a odpovedá aj teoreticky a vecne najlepšie u nás vytvoreným podmienkam.

Záverom zhrniem:

Chcel som v tomto diskusnom príspevku predovšetkým ukázať na to, že návrh našej socialistickej ústavy plne vyjadruje .

1) obecné zákonitosti a rysy socialistickej spoločnosti, ako boli formulované klasikmi marxizmu-leninizmu a ako boli prvýkrát realizované v Sovietskom sväze a zachytené v sovietskej ústave z r. 1936;

2) obecné zákonitosti a rysy socialistickej spoločnosti v rámci jedného štátu aj celého socialistickeho systému, ako vyrástli zo spoločných skúseností a rozvoja všetkých socialistických krajín na čele so Sovietskym sväzom za posledných 15 rokov a ako boli vyjadrené v Deklarácii bratských strán z r. 1957;

3) zvláštne rysy rozvoja Československa, ako sa prejavili za 15 rokov existencie našej ľudovej demokracie.

VÍTĚZSTVÍ SOCIALISTICKÉ A KRIZE BURŽOAZNÍ ÚSTAVNOSTI

dr. Vladimír Klokocká, kandidát právních věd
odborný asistent právnické fakulty University Karlovy

Jedním z příznačných rysů naší socialistické ústavy je její hluboká reálnost, její soulad se skutečnými vztahy, se životem, z něhož nová ústava vyrostla. Jestliže jsme na tuto vlastnost právem poukazovali již u Ústavy 9. května, pak tím spíše je nutné tak učinit u nové ústavy. Návrh ústavy se opírá o pevnější a mocnější ekonomické a politické záruky své reálnosti, a to v době, kdy krize buržoazní ústavnosti prohlubuje a zvýrazňuje fiktivní charakter buržoazních ústav i tzv. bašt „demokracie“.

Buržoazní ústavy, které jsou produktem ekonomického a politického systému kapitalismu, nesou pečeť tohoto zřízení v mnoha směrech, mezi nimi pak i v tom, že se právě ve stěžejních otázkách opírají o určité fikce. Tyto fikce vyjadřují snahu buržoazie, menšiny společnosti, vystupovat jménem celé společnosti a zastřít tak úzce třídní, a to vykořisťovatelský, charakter své moci.

Buržoazní ústavy především lícoměrně zastírají skutečné ekonomické základy společnosti a státu. Vycházejí z jakési rovnosti občanů v hospodářství, vyjádřené rovným právem na soukromé vlastnictví jak pro kapitalistu, tak i proletáře. Ve skutečnosti, a to právě buržoazie potřebuje, znamená tato ústavní úprava jen zajištění formální rovnosti a současně hluboké faktické nerovnosti buržoazie a proletariátu v kapitalistických zemích.

Tuto formální rovnost a skutečnou nerovnost přenášejí buržoazní ústavy i do úpravy celého státního mechanismu. Buržoazie má moc a pracující mají hlasovací lístek, takový je rub a líc buržoazní demokracie. Aby zastírela své panství, vydává buržoazie pomocí ústavy stát a jeho mechanismus za prostředek vlády celé společnosti. Proto se objevují v buržoazních ústavách fikce svrchovanosti „národa“, „lidu“ apod.

Blížeji úprava např. soustavy státních orgánů, jejichž prostřednictvím by měl podle buržoazních ústav „národ“ nebo „lid“ svou moc uskutečňovat, ukazuje lícoměrnost buržoazie v mnoha směrech:

1. Omezuje různým způsobem volby a podřizuje je úpravou volebního systému úzkým zájmům buržoazie.

2. Spočívá v privilegovaném, na voličích nezávislém postavení poslanců, jejich „zástupců“, kteří nesmějí přijímat „příkazy“ voličů (tzv. zákaz imperativního

mandátu), nejsou jím odpovědní (zpravidla se podle buržoazních ústav řídí jen svým „svědomím“) a jimi odvolatelní.

3. Omezuje zastupitelskou soustavu a s ní i výraz tzv. svrchovanosti „lidu“ v podstatě jen na parlamenty.

4. Omezuje parlamenty jen na usnášení, přičemž výkon jejich usnesení odděluje nejen od pracujícího lidu, nýbrž i od zastupitelského orgánu samého a svěřuje jej aparátu buržoazní profesionální byrokracie.

Ve všech těchto a mnoha dalších skutečnostech, charakterizujících obsah buržoazních ústav, se nová československá ústava podstatně liší, neboť zakotvuje socialistickou hospodářskou soustavu a politický systém socialistické vlády pracujícího lidu. Již samotné porovnání holého textu, jímž tyto ústavy demokracií různého typu upravují účast pracujících na řízení státu, ukazuje, kde jde o skutečnou demokracii.

Nová československá ústava vychází z toho, že lid má skutečnou, ekonomicky podloženou svrchovanost, a tu realizuje nikoli jen pouhou volbou parlamentu, ale široké zastupitelské soustavy od místního národního výboru až po Národní shromáždění, a zároveň i přímou spoluprací s poslanci, kteří jsou svým voličům odpovědní a jimi odvolatelní. Tyto zastupitelské orgány pak tvoří páteř celého státního aparátu, a to jak rozhodovací pravomocí, tak i tím, že se podílejí bezprostředně i na výkonu svých rozhodnutí. Tím mizí, pro buržoazní ústavy zcela přirozené, oddělování zákonodárství od správy. Avšak obrovský význam má ještě další skutečnost, totiž ta, že mizí i oddělování samotného státu od občanů, že řada tzv. státních funkcí je přenášena bezprostředně na pracující masu, na jejich společenské organizace, že se pracující mohou přímo účastnit práce zastupitelských sborů v jejich komisích apod.

Již z tohoto stručného porovnání je zřejmé, že buržoazní ústavy a zákony utvrzují takovou organizaci výkonu státní moci, která je již na první pohled v přímém rozporu s heslem svrchovanosti „lidu“ ve všeobecné frázi sice vydvíhaným, avšak — jak říká Marx — ve vysvětlivce potlačeným.

Je ovšem třeba říci, že buržoazní ústavy byly již přijímány jakožto ústavy fiktivní, neboť vyhlašovaly jen formální rovnost a fiktivní svrchovanost „národa“. Jestliže jsme hovořili blíže o tom, jak je detailní ústavní a zákonná úprava výkonu moci v buržoazních státech v rozporu s proklamací svrchovanosti „lidu“, pak to nebylo jen proto, abychom si ukázali třídní povahu buržoazní demokracie a fiktivní tzv. svrchovanosti „lidu“. V současné době jsme svědky důležité fáze ve vývoji buržoazních států, jež ostře zasahuje celý systém nejvyšších orgánů buržoazního státu a zvláště pak parlament, který bývá vydáván za výraz tzv. svrchovanosti „lidu“. Důsledkem tohoto procesu je další prohlubování a rozšiřování fiktivního charakteru buržoazních ústav.

V současné době není, a to přímo v metropolích kapitalismu a v zemích, které se oficiálně dosud vydávají za „demokratické“, fiktivní jen samotná proklamace

„svrchovanosti lidu“, nýbrž i celý komplex ustanovení a parlamentární nebo presidentské formě vlády. Parlamentární a presidentský systém vyjadřovaly svého času reálně uskutečňování buržoazní moci, avšak během řady posledních desetiletí se dostala i tato samotná formální úprava vztahů mezi nejvyššími orgány do rozporu se skutečností.

Jestliže ještě na sklonku minulého století reprezentoval parlamentární systém, založený na „všemoci“ parlamentu, který — jak praví stará anglická formule — „mohl vše kromě přeměny muže v ženu a ženy v muže“, všemoc buržoazie realizovanou prostřednictvím parlamentu, pak se dnes stala klasická pojetí parlamentárního i presidentského systému pouhou fikcí. Ve všech předních kapitalistických státech za ústavními fasádami a v rozporu s nimi vyrostl nový systém uskutečňování buržoazní státní moci, souvisící úzce s podřizováním státu monopolům. V této etapě se jak v parlamentních státech, tak i v zemích s presidentským systémem stala rozhodujícím článkem buržoazní státní moci výkonná moc. To úzce souvisí se skutečností, že buržoazní vlády v parlamentárních státech i presidentův kabinet v USA bezprostředně svým složením i činností vyjadřují zájmy monopolů s růstem státního kapitalismu a tendencí řízeného hospodářství.

Podřizování vlády parlamentu v parlamentních státech se změnilo v podřizování parlamentu vládě, které novodobé buržoazní koncepce svěřují organizující a řídící úlohu. Řada francouzských, britských, amerických a jiných teoretiků i významných politických činitelů dnes prosazuje myšlenku, podle níž úlohou nejvyššího zastupitelského orgánu v buržoazním státě je jen jakási kontrola společnosti nad výkonnou mocí, maximálně pak jen jakési rámcové zákonodárství, přičemž celé řízení státu včetně běžného zákonodárství má být v rukou výkonné moci. V tomto pojetí se má nejvyšší zastupitelský sbor přeměnit jen v neškodného „reprezentanta“ národa.

Je třeba říci, že tyto myšlenky se v buržoazních státech výrazně projevily nejen v teorii, ale již i v praktické realizaci. Tak např. v současné Británii existuje hluboký rozpor mezi formálním postavením „všemocného“ parlamentu a jeho skutečnou úlohou. Špičky konzervativní strany ovládající vládu i parlamentní většinu přeměňují parlament nezřídka jen v dekoraci na buržoazní politické scéně. Základní linii státní politiky určuje vláda (v jejímž čele stojí vůdce konzervativní strany se svými velkými pravomocemi i autoritou), která se též stává iniciátorem všech významnějších zákonů, mezi nimi i mnoha zmocňovacích zákonů, přenášejících zákonodárství přímo na vládu. „Parlament nemůže vládnout; nemůže nic víc než kritizovat,“ říká významný buržoazní státovědec Jennings a pokračuje: „... naše vláda není ničím jiným než diktaturou kabinetu a správy ...“ (*The Modern Quarterly*, č. 4/1951, str. 321-322.)

Ve Francii doporučovala posílit postavení vlády v systému nejvyšších státních orgánů již od 3. republiky celá řada významných publicistů, mezi nimiž zvláště

významné místo zaujímá Léon Blum se svým spísem *La réforme gouvernementale*. Tyto tendence zvláště zesílily v době 4. republiky a staly součástí různých návrhů na reformy ústavního systému. „Žijeme na mythu dělby moci,“ praví Muselier, „který dnes ztratil význam. Exekutiva — to není jen ten, kdo vykonává : to je ten, kdo vládne. A vládnout znamená též orientovat činnost parlamentu.“ (François Muselier: *Regards nouveaux sur le Parlement*, Paris 1956, str. 182—183.)

Tyto koncepce francouzské buržoazie se pak plně projeví v ústavě 5. republiky, která parlament přímo zbavuje velké části jeho zákonodárné pravomoci a v tzv. sféře nařizovací moci umožňuje vládě dokonce rušit zákony prostým nařízením (čl. 34 a 37 ústavy). Kontrolní pravomoc parlamentu vůči vládě byla ústavou 5. republiky krajně omezena systémem komplikovaných podmínek, takže vyslovit nedůvěru vládě se stalo téměř nemožným, přičemž na druhé straně vyslovení „důvěry“ vládě a „schválení“ vládních osnov národním shromážděním se může uskutečnit i „mlčky“, aniž by sněmovna hlasovala. Státní rozpočet může být — za určitých podmínek — schválen i proti vůli parlamentu pouhým vládním nařízením atd. Nade vším pak stojí instituce presidenta, který je vybaven — pro případ potřeby — pravomocí soustředit do svých rukou téměř veškerou moc všech nejvyšších orgánů státu a přeměnit se tak v „Otce, měnícího několika zázraky ... běh světa ...“ (Maurice Duverger: *La seconde restauration*. Le Monde, 2. 9. 1958.)

Pro situace buržoazie v současné době je však příznačné, že jak v Británii, tak dokonce i ve Francii tyto změny probíhají za fasádami ústavního zřízení. Britský parlamentarismus byl zlikvidován, aniž se cokoli formálně změnilo. Ve Francii jsou sice ústavní změny dosti časté, avšak dokonce i poslední ústavní úpravu pokládá francouzská buržoazie za nutné označovat vytrvale jakožto „parlamentarismus“ (viz dopis předsedy Ústavního poradního výboru Reynauda generálu de Gaulovi — *Le Monde*, 17. — 18. 8. 1958). Touto proklamací fiktivního parlamentarismu je ovšem vyjádřena slabost buržoazie, která je nucena právě s ohledem na široké masy pracujících udržovat zdání významného postavení parlamentu, který v očích mnoha prostých voličů reprezentuje „demokracii“.

Obdobný proces probíhá však i v USA, kde je klasická presidentská forma vlády se vzájemným oddělením zákonodárné, správní a soudní „moci“ napadána rozšiřováním pravomoci i faktické úlohy presidenta v politickém životě země. Podstatně vzrostla presidentova účast na zákonodárství Kongresu rozvojem presidentovy protiústavní zákonodárné iniciativy i jeho práva veta; rozvinulo se delegované zákonodárství, takže spolu s rozšiřováním domény presidentových nařízení (executive orders) jak soudním výkladem ústavy, tak i via facti se výrazně rozšířila sféra presidentovy nařizovací moci. I presidentova úloha v mezinárodních vztazích daleko přerostla meze ústavy. Cíl tohoto procesu formuloval v posledních letech jasně sám prezident Eisenhower, podle něhož „zákonodár-

dárná a výkonná moc ... musí být v jedněch rukách" (*Time*, 12. 3. 1956, str. 12), jimiž jsou ovšem míněny ruce samotného prezidenta.

Není žádným tajemstvím, že ústava USA, platná ve svém jádru od r. 1787, je v těchto i dalších směrech pouhou mrtvou literou. Nejde přitom jen o to, že se v USA vyvinuly nové faktické vztahy, neodpovídající ústavě. Jde i o to, že soudy, a to zejména Nejvyšší soud USA, svým výkladem natolik ústavu zfalšovaly, že dávný výrok, podle něhož je ústavou to, co Nejvyšší soud za ústavu prohlásí, nabyl zvláště ironického smyslu.

Toto prohlubování fiktivního charakteru buržoazních ústav se týká ovšem i řady dalších sfér společenského života, např. základních občanských práv, samosprávy aj. V době prohlubování všeobecné krize světové kapitalistické soustavy dochází k rozšiřování fiktivnosti buržoazních ústav ještě v jednom ohledu. V současné době je totiž buržoazie často nucena převzít do ústavy i různé požadavky pokrokového hnutí v buržoazních státech, aniž by vládnoucí skupiny velkoburžoazie měly zájem na realizaci těchto požadavků. Tak např. byla do italské ústavy z r. 1947 zařazena dlouhá řada článků o oblastním zřízení, jež mělo nahradit dosavadní systém provincií s prefekty soustavou autonomních oblastních rad. Realizace těchto ustanovení byla však dosud vynucena na italské velkoburžoazii jen ve čtyřech případech z 19, a to tam, kde šlo o oblasti s výraznou specifickou problematikou hospodářskou (Sicilie a Sardinie) nebo i národnostní (Tridentsko, Údolí Aosty). Podobně zůstává jen na papíře i právo na práci, přiznávané italskou i novou francouzskou ústavou, právo, jehož trvalá realizace je ovšem v podmínkách kapitalismu nemožná.

Uvedené skutečnosti ukazují alespoň na několika příkladech, že se socialistické a buržoazní ústavy stále mnohostranněji a hlouběji rozcházejí nejen s postupující socialistickou výstavbou, nýbrž i s postupující krizí buržoazní demokracie a ústavnosti. Ukazují dále i to, že fiktivnost buržoazních ústav se rozšířila od obecných politických proklamací na celou řadu konkrétních ustanovení o soustavě státních orgánů, právech občanů apod., tudíž na větší část ústavních textů (na vrcholu parlamentarismu bylo např. ustanovení o odpovědnosti vlády parlamentu reálné, dnes je fiktivní).

Růst fiktivnosti buržoazních ústav svědčí však nejen o krizi buržoazní demokracie a ústavnosti, nýbrž — alespoň v některých případech — i o neschopnosti buržoazie řídit činnost státu podle pevných konkrétních a jednoznačných pravidel, neboť změny v poměru třídních sil nezřídka nutí buržoazii ke změnám taktiky i forem vlády, jak ukázala např. historie 4. republiky. Odtud pak pramení stále sílící tendence buržoazie, směřující ke zvýšení pružnosti ústav, které mají svým výrazně rámcovým charakterem, rozšířením sféry volné činnosti těchto orgánů, které nejbezprostředněji vyjadřují zájmy velkoburžoazie, i rozšířením tzv. mimořádných pravomocí některých orgánů usnadnit buržoazii i široký poli-

tický manévr „v rámci ústavy“. Tak je tomu např. v nové francouzské ústavě, ale i v základním zákonu NSR aj.

Tato ohebnost buržoazních ústav se svým protilidovým zaměřením ostře liší od pružnosti naší nové socialistické ústavy, jež skoncovala s přežitky právního dogmatismu a formalismu a je účelně spjata s určitými prvky politické proklamace a politického programu v jeden srozumitelný dokument o dosaženém stupni rozvoje i cestách vpřed. Programové rysy naší nové ústavy jsou zároveň realitou, neboť vycházejí ze současného ekonomického a politického systému a ukazují zákonité cesty dalšího vývoje, na něž se orientujeme již dnes.

Jak smutná je i tu bilance buržoazních ústav, jež se v některých případech stávají rovněž politickým dokumentem a programem, avšak nikoli programem sil, vládnoucích společností a tudíž i ústavou, nýbrž programem socialistických a demokratických sil, usilujících o realizaci řady fiktivních předpisů buržoazních ústav proti vůli vládnoucí velkoburžoazie. Boj právě komunistických stran kapitalistických zemí za seskupení široké demokratické fronty k dosažení realizace některých demokratických ustanovení buržoazních ústav vyjadřuje výrazně osud buržoazní ústavnosti v době, kdy je přijímána socialistická ústava ČSR.

Redakce nepovažovala za správné jakýmkoli úpravami zasahovat do textu, který je přesným stenografickým záznamem proslovených referátů a diskusních příspěvků, i když ztratil bezprostřední aktuálnost. Týká se to zejména citací článků ústavy. V nezměněném textu referátů a diskusních příspěvků jsou proto uváděna čísla článků návrhu ústavy, nikoli čísla článků schválené ústavy ČSSR.

О ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КОНСТИТУЦИИ

Юридической факультет Карлова университета, в сотрудничестве с общезаводским комитетом Коммунистической партии Чехословакии в Карловом университете, с Институтом права Чехословацкой академии наук и с Чехословацким обществом для распространения политических и научных знаний, устроил 5 мая 1960 г. научную конференцию по поводу проекта социалистической конституции Чехословакии. В конференции, устроенной в рамках празднования 15-летия освобождения Чехословакии Советской армией, приняло участие значительное количество работников науки и практики.

Своей целью на конференции Юридический факультет поставил уяснение разнообразных сторон проекта новой конституции. При этом имелось в виду прежде всего то, чтобы научные познания оказывали содействие пропагандистам из факультета и других мест в деле правильного объяснения проекта конституции. Этим факультет стремился уже в период до избирательной кампании принести помощь в работе по углублению социалистического сознания чехословацкого трудового народа в этой области. Конференция была также первым шагом по пути развития более глубокого исследования научных работников в области науки о государстве и праве во всех областях, касающихся проекта новой конституции.

Главные доклады на конференции сделали профессора Юридического факультета — члены комиссии Центрального комитета Коммунистической партии Чехословакии и Центрального комитета Национального фронта для руководства всенародной дискуссией и для подготовки окончательного проекта конституции: академик Владимир Прохазка, председатель VII секции Чехословацкой академии наук, член-корреспондент Чехословацкой академии наук проф. д-р наук Виктор Кнапп, директор Института права Чехословацкой академии наук, доц. д-р Павел Пешка, прорекан Юридического факультета Карлова университета, и проф. д-р Павел Левит, проректор Карлова университета. В дискуссии по главным докладам выступил целый ряд участников конференции, а в президиум поступило еще много письменно изложенных высказываний, которые уже не могли быть зачтены.

Представленный сборник содержит авторами отредактированный стенографический отчет о главных докладах и об отдельных выступлениях в порядке дискуссии.

ÜBER DIE TSCHÉCHOSLOWAKISCHE SOZIALISTISCHE VERFASSUNG

Die juristische Fakultät der Karlsuniversität veranstaltete am 5. Mai 1960 zusammen mit dem Betriebsausschuss der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei an der Karlsuniversität, mit dem Rechtsinstitut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften und der Tschechoslowakischen Gesellschaft für die Verbreitung politischer und wissenschaftlicher Kenntnisse eine wissenschaftliche Konferenz über den Entwurf der sozialistischen Verfassung der Tschechoslowakei. An der Konferenz, welche im Rahmen der Fünfzehn-

jahrfeiern der Befreiung der Tschechoslowakei durch die sowjetische Armee stattfand, nahm eine bedeutende Anzahl von Arbeitern in der Wissenschaft und Praxis teil.

Die juristische Fakultät stellte sich die Aufgabe, auf der Konferenz verschiedene Seiten des Entwurfs der neuen Verfassung wissenschaftlich zu erläutern. Es wurde hierbei hauptsächlich das Ziel verfolgt, dass die wissenschaftlichen Erkenntnissen den Propagandisten der Fakultät und anderer Arbeitsstätte bei der richtigen Erklärung des Verfassungsentwurfs helfen sollten. Die Fakultät wollte hierdurch schon während der Wahlkampagne zur Vertiefung des sozialistischen Bewusstseins des tschechoslowakischen arbeitenden Volkes auf diesem Gebiet beitragen. Die Konferenz bedeutete auch den ersten Schritt der wissenschaftlichen Arbeiter auf dem Gebiet der Staats- und Rechtslehre auf dem Wege zur tieferen Untersuchung jener Gebiete, welche den Entwurf der neuen Verfassung betreffen.

Die Hauptreferate trugen auf der Konferenz die Lehrer der juristischen Fakultät vor, welche Mitglieder der Kommission des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei und des Zentralausschusses der Nationalen Front für die Leitung der allgemeinen Diskussion und die Vorbereitung des endgültigen Entwurfs der Verfassung sind: Akademiker Vladimír Procházka, Vorsitzender der VII. Sektion der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Prof. Dr. Sc. Viktor Knapp, korrespondierendes Mitglied der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Direktor des Institutes für Rechtswissenschaften der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Doz. Dr. Pavel Peška, Prodekan der juristischen Fakultät der Karlsuniversität und Prof. Dr. Pavel Levit, Prorektor der Karlsuniversität. Eine Reihe von Diskussionsrednern ergänzte die Hauptreferate durch Diskussionsbeiträge; das Präsidium erhielt noch weitere Beiträge, welche nicht mehr vorgetragen werden konnten.

Dieser Sammelband enthält die von den Autoren redigierte stenographische Niederschrift der Hauptreferate und der Diskussionsbeiträge.

THE CZECHOSLOVAK SOCIALIST CONSTITUTION

On May 5 the Law Faculty of Charles University together with the works committee of the Communist Party of Czechoslovakia at Charles University, the Law Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences and the Czechoslovak Society for the Dissemination of Political and Scientific Knowledge held a scientific conference discussing the draft of the new socialist Constitution of Czechoslovakia. A great number of scientific and practical workers took part in the conference which was held as part of the celebrations in honour of the 15th anniversary of the liberation of Czechoslovakia by the Soviet army.

It was the task of the Law faculty to elucidate scientifically the various aspects of the draft resolution during this conference. The main purpose was that scientific findings should help propagandists from the faculty and other places of work to help in the correct interpretation of the draft resolution. In this way the faculty wanted during the election campaign to contribute to a deepening of socialist consciousness of the Czechoslovak working people in this field. The conference was also the first step towards the development of deeper research on the part of scientific workers in the field of science on state and law in all sectors concerning the draft constitution.

The main reports were delivered at the conference by teachers of the Law faculty — members of the commission of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia and the Central Committee of the National Front for the establishment of a nationwide discussion for the preparation of the final draft of the resolution. They were: Academician Vladimír Procházka, chairman of the 7th section of the Czechoslovak Academy of Sciences; corresponding member of the Czechoslovak Academy of Sciences professor Viktor Knapp, Dr. Sc., director of the Law Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences; Dr. Pavel Peška, Vice-Dean of the Law Faculty of Charles University and Professor Pavel Levit, Prorector of Charles University. A number of those present took part in the discussions following the main reports; some contributions were handed in to the chairman which it was not possible any more to read.

The following proceedings contain the shorthand records of the main papers and contributions to discussions prepared for publication by the authors.

A PROPOS DE LA CONSTITUTION SOCIALISTE DE LA TCHÉCOSLOVAQUIE

La Faculté de Droit à l'Université Charles organisa le 5 mai 1960 en collaboration avec le Comité Central du Parti Communiste tchécoslovaque à l'Université Charles, l'Institut de Droit de l'Académie tchécoslovaque des sciences et la Société tchécoslovaque pour la propagation des connaissances politiques et scientifiques, une conférence scientifique concernant le projet de la Constitution socialiste de la Tchécoslovaquie. A la conférence qui eut lieu dans le cadre des célébrations du XVème anniversaire de la libération de la Tchécoslovaquie par l'Armée soviétique prit part un grand nombre de travailleurs de la science et de la pratique.

La Faculté de Droit s'est donnée pour mission d'éclaircir les différents points du projet de la Nouvelle Constitution. Il s'agissait en même temps d'aider au moyen des expériences scientifiques les propagandistes de la Faculté et des autres lieux de travail à expliquer correctement le projet de la Constitution.

C'est ainsi que la Faculté a voulu contribuer, pendant la campagne préélectorale, à l'approfondissement de la conscience socialiste des travailleurs tchécoslovaques en ce domaine. La conférence fut aussi le premier pas vers une évolution d'une recherche approfondie des travailleurs scientifiques dans le domaine de la science politique et juridique concernant le projet de la Nouvelle Constitution.

Les principaux comptes rendus furent exposés par les professeurs de la Faculté de Droit — membres d'une commission établie par le Comité Central du Parti communiste tchécoslovaque et par le Comité du Front National, commission dirigeante la discussion nationale et préparante le projet final de la Constitution: l'Académicien Vladimír Procházka, président de la 7ème section de l'Académie tchécoslovaque des sciences, membre-correspondant de l'Académie tchécoslovaque des sciences, le professeur Viktor Knapp, directeur de l'Institut de Droit à l'Académie tchécoslovaque des sciences, Pavel Peška, vice-doyen de la Faculté de Droit à l'Université Charles et le professeur Pavel Levit, vice-recteur à l'Université Charles. Les principaux exposés furent suivis de discussion et la Présidence obtint de nombreuses contributions qui ne purent être présentées.

Le recueil suivant contient l'enregistrement sténographique revu par les auteurs des principaux exposés et débats.

OBSAH

Předmluva (prof. dr. Valer Fábry, C. Sc)	2
I. Hlavní referáty	
Akademik Vladimír Procházka:	
Od vzniku lidové demokracie v Československu k socialistické ústavě	7
Člen-korespondent ČSAV prof. dr. Viktor Knapp, Dr. Sc.	
Ke společenskému zřízení v nové ústavě	23
Doc. dr. Pavel Peška:	
Práva, svobody a povinnosti občanů v nové ústavě	33
Prof. dr. Pavel Levít:	
Soustava státních orgánů v nové ústavě	47
II. Diskuse	
Doc. dr. Miroslav Potočný, C. Sc:	
K mezinárodně politickým ustanovením návrhu nové ústavy	61
Doc. dr. Stanislav Stuna, C. Sc:	
K otázce socialistického vlastnictví dobrovolných společenských organizací	65
Dr. Stanislav Zdobinský:	
K otázkám osobního vlastnictví v návrhu ústavy	69
Prof. dr. Valer Fábry, C. Sc:	
Návrh nové ústavy a vlastnictví v zemědělství	75
Doc. dr. Karel Witz:	
K některým otázkám socialistického společenského uspořádání práce a socialistické péče o pracující v návrhu nové ústavy	81
Luisa Landová-Štychová:	
K zrovnoprávnění žen v naší socialistické společnosti	85
Eduard Kučera, C. Sc:	
K řešení státněprávního poměru Čechů a Slováků	89
Dr. Jiří Grospič, C. Sc:	
Slovenské národní orgány v návrhu nové socialistické ústavy	101
Dr. Karol Ondris, C. Sc:	
Národní výbory v naší nové socialistické ústavě	109
Doc. dr. Otakar Plundr:	
K účasti lidu na výkonu soudnictví podle návrhu nové ústavy	115
Dr. Jaroslav Houser, C. Sc:	
Význam právní historie pro budování československého práva	117
Doc. dr. Oldřich Průša, C. Sc:	
Vztah návrhu nové československé ústavy k sovětským ústavám	121
Dr. Ján Gronský, C. Sc:	
K niektorým zvláštnym rysom československej a obecným rysom socialistickej ústavnosti v návrhu socialistickej ústavy	131
Dr. Vladimír Klokočka, C. Sc:	
Vítězství socialistické a krize buržoazní ústavnosti	141

СОДЕРЖАНИЕ

Вступительное слово (проф. д-р Валер Фабры, к. юр. н.)	2
I. Главные доклады	
Академик Владимир Прохазка:	
От возникновения народной демократии в Чехословакии к социалистической конституции	7
Член-корреспондент ЧСАН, проф. Виктор Кнапп, д-р юр. н.:	
По вопросу об общественном устройстве в новой конституции	23
Доц. д-р Павел Пешка:	
Права, свободы и обязанности граждан в новой конституции	33

Проф. д-р Павел Левит:

Система государственных органов в новой конституции 47

II. Дискуссия

Доц. д-р Мирослав Поточный, к. юр. н.:

По вопросу о международно-политических постановлениях проекта новой конституции 61

Доц. д-р Станислав Стуна, к. юр. н.:

По вопросу о социалистической собственности добровольных общественных организаций 65

Д-р Станислав Здобинский:

По вопросам о личной собственности в проекте конституции 69

Проф. д-р Валер Фабры, к. юр. н.:

Проект новой конституции и собственность в сельском хозяйстве 75

Доц. д-р Карел Витч:

О некоторых вопросах социалистической общественной регламентации труда и социалистической заботливости о трудящихся в проекте новой конституции 81

Луиза Ландова-Штыхова:

Об уравнивании женщин в правах в нашем социалистическом обществе 85

Эдуард Кучера, к. юр. н.:

По вопросу о способе решения государственно-правового отношения между чехами и словаками 89

Д-р Иржи Гроспиш, к. юр. н.:

Словацкие национальные органы в проекте новой социалистической конституции 101

Д-р Карол Ондрис, к. юр. н.:

Национальные комитеты в нашей новой социалистической конституции 109

Доц. д-р Отакар Плуандр:

К вопросу об участии народа в осуществлении правосудия по проекту новой конституции 115

Д-р Ярослав Гоусер, к. юр. н.:

Значение истории права для строительства чехословацкого права 117

Доц. д-р Ольдржих Пруша, к. юр. н.:

Отношение проекта новой чехословацкой конституции к советским конституциям 121

Д-р Ян Гронский, к. юр. н.:

О некоторых особых чертах чехословацкой и общих чертах социалистической конституционности в проекте социалистической конституции 131

Д-р Владимир Клокочка, к. юр. н.:

Победа социалистической и кризис буржуазной конституционности 141

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort (Prof. Dr. Valer Fábry, C. Sc.)	2
---	---

I. Hauptreferate

Akademiker Vladimír Procházka: Von der Entstehung der Volksdemokratie in der Tschechoslowakei zur sozialistischen Verfassung	7
Korrespondierendes Mitglied der Tschechoslowakischen Akademie der Wissen- schaften Prof. Viktor Knapp, Dr. Sc: Über die Gesellschaftsordnung in der neuen Verfassung	23
Doz. Dr. Pavel Peška: Die Rechte, Freiheiten und Pflichten der Bürger in der neuen Verfassung	33
Prof. Dr. Pavel Levit: Das System der Staatsorgane in der neuen Verfassung	47

II. Diskussion

Doz. Dr. Miroslav Potočný, C. Sc.: Über die internationale Politik betreffenden Bestimmungen des Ent- wurfs der neuen Verfassung	61
Doz. Dr. Stanislav Stuna, C. Sc.: Zur Frage des sozialistischen Eigentums der freiwilligen Gesellschaftsorga- nisationen	65
Dr. Stanislav Zdobinský: Zu den Fragen des persönlichen Eigentums in dem Verfassungsentwurf	69
Prof. Dr. Valer Fábry, C. Sc.: Der Entwurf der neuen Verfassung und das Eigentum in der Landwirtschaft	75
Doz. Dr. Karel Witz: Über einige Fragen der sozialistischen gesellschaftlichen Organisation der Arbeit und der sozialistischen Fürsorge für die Arbeitenden in dem Ent- wurf der neuen Verfassung	81
Luisa Landová-Stychová: Über die Gleichberechtigung der Frau in unserer sozialistischen Gesell- schaft	85
Eduard Kučera, C. Sc.: Über die Lösung des staatsrechtlichen Verhältnisses der Tschechen und Slowaken	89
Dr. Jiří Grospič, C. Sc.: Die slowakischen Nationalorgane in dem Entwurf der neuen sozialistischen Verfassung	101
Dr. Karol Ondris, C. Sc.: Die Volksausschüsse in unserer neuen sozialistischen Verfassung	109
Doz. Dr. Otakar Plundr: Über die Anteilnahme des Volkes an der Gerichtsbarkeit nach den Be- stimmungen des Entwurfs der neuen Verfassung	115
Dr. Jaroslav Houser, C. Sc.: Die Bedeutung der Rechtsgeschichte für den Aufbau des tschechoslowaki- schen Rechts	117
Doz. Dr. Oldřich Průša, C. Sc.: Die Beziehung des Entwurfs der neuen tschechoslowakischen Verfassung zu den sowjetischen Verfassungen	121
Dr. Ján Gronský, C. Sc.: Über einige besondere Züge der tschechoslowakischen und die allgemeinen Züge der sozialistischen Auffassung des Wesens der Verfassung in dem Entwurf der sozialistischen Verfassung	131
Dr. Vladimír Klokočka, C. Sc.: Der Sieg der sozialistischen und die Krise der bürgerlichen Verfassungs- mässigkeit	141

CONTENTS

Forward (Prof. Dr. Valer Fábry, C. Sc.)	2
I. Main Papers	
Academician Vladimír Procházka:	
From the rise of people's democracy in Czechoslovakia to a socialist constitution	7
Corresponding member of the Czechoslovak Academy of Sciences Prof. Viktor Knapp, Dr. Sc:	
The social system in the new constitution	23
Doc. Dr. Pavel Peška:	
Rights, liberties and duties of citizens under the new constitution	33
Prof. Dr. Pavel Levit:	
The System of State Organs in the New Constitution	47
II. Discussion	
Doc. Dr. Miroslav Potočný, C. Sc.:	
International aspects of the new draft constitution	61
Doc. Dr. Stanislav Stuna, C. Sc.:	
The problem of socialist ownership of voluntary people's organisations	65
Dr. Stanislav Zdobinský:	
Problems of personal ownership in the draft constitution	69
Prof. Dr. Valer Fábry, C. Sc.:	
The new draft constitution and ownership in agriculture	75
Doc. Dr. Karel Witz:	
Some problems of socialist social organisation of labour and socialist care for the working people in the draft constitution	81
Luisa Landová-Štychová:	
Equality of women in our socialist society	85
Eduard Kučera, C. Sc.:	
Constitutional settlement of the relationship between Czechs and Slovaks within the state	89
Dr. Jiří Grospič, C. Sc.:	
Slovak national organs in the new socialist draft constitution	101
Dr. Karol Ondris, C. Sc.:	
The position of national committees in our new socialist constitution	109
Doc. Dr. Otakar Plunđr:	
Participation of the people in the work of the law courts according to the draft constitution	115
Dr. Jaroslav Houser, C. Sc.:	
Significance of the history of law in the development of Czechoslovak law	117
Doc. Dr. Oldřich Průša, C. Sc.:	
Relation between the new Czechoslovak draft Constitution and the Soviet constitutions	121
Dr. Ján Gronský, C. Sc.:	
Some specifically Czechoslovak and some general features of socialist constitutionality in the socialist draft constitution of Czechoslovakia	131
Dr. Vladimír Klokočka, C. Sc.:	
The victory of socialist and the crisis of bourgeois constitutionality	141

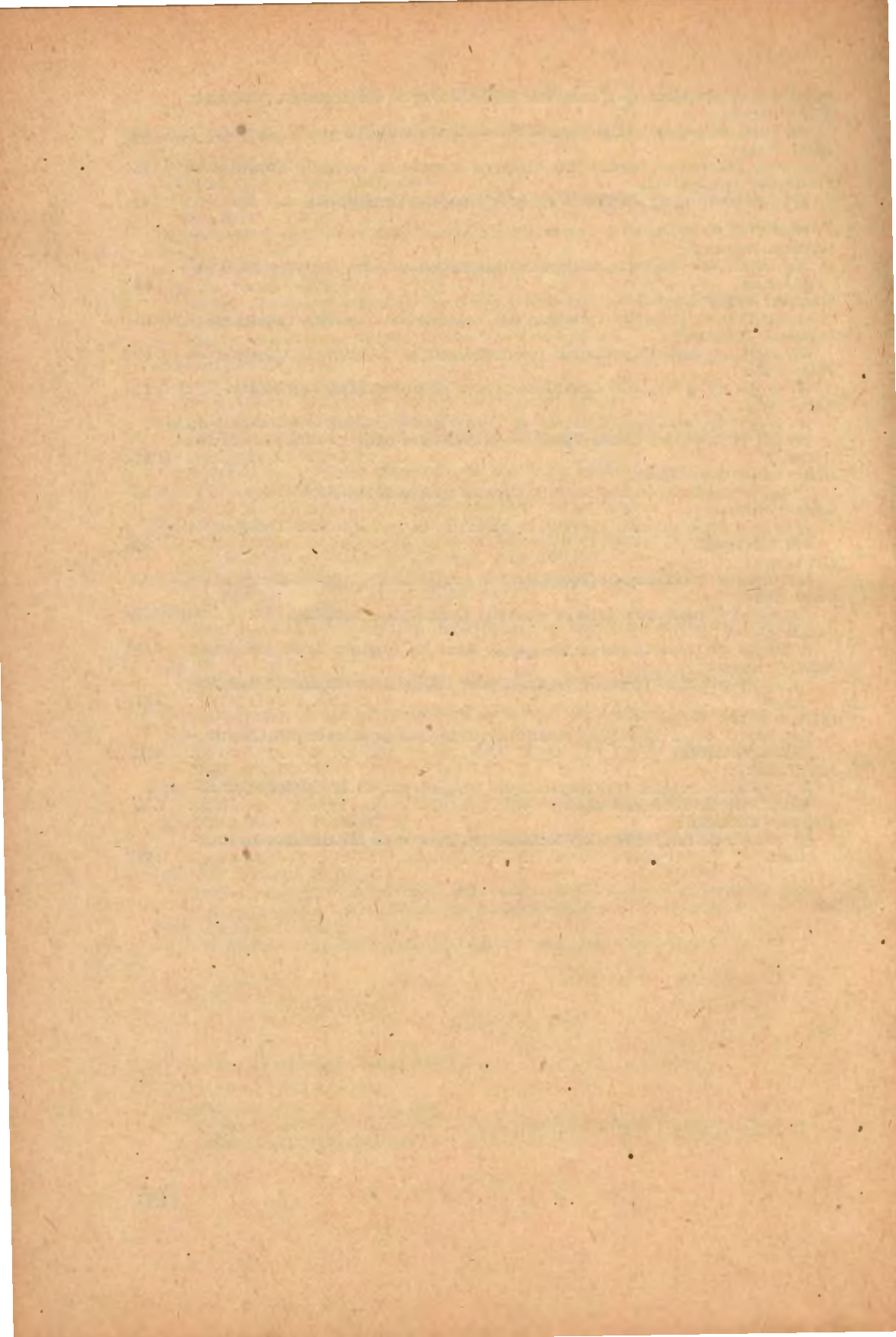
SOMMAIRE

Introduction (Professeur Valer Fábry)	2
I. Exposés principaux	
Académicien Vladimír Procházka:	
Depuis la naissance de la Démocratie populaire jusqu'à la Constitution Socialiste en Tchécoslovaquie	7

Membre-correspondant de l'Académie tchécoslovaque des sciences, professeur Viktor Knapp:	
Au sujet du régime social dans la Nouvelle Constitution	23
Pavel Peška:	
Droits, libertés et devoirs des citoyens d'après la Nouvelle Constitution	33
Professeur Pavel Levit:	
Système des organes d'Etat d'après la Nouvelle Constitution	47

II. Discussion

Miroslav Potočný:	
Au sujet des aspects politiques internationaux de la Nouvelle Con- stitution	61
Stanislav Stuna:	
Au sujet de la propriété socialiste des organisations sociales volontaires	65
Stanislav Zdobinský:	
Au sujet des aspects politiques internationaux de la Nouvelle Constitution	69
Valer Fábry:	
Le projet de la Nouvelle Constitution et la propriété dans l'agriculture .	75
Karel Witz:	
Au sujet de certaines questions de l'organisation socialiste et sociale du travail et des soins sociaux pour les travailleurs dans la Nouvelle Consti- tution	81
Luisa Landová-Štychová:	
L'égalité en droit de nos femmes dans la société socialiste	85
Eduard Kučera:	
A propos de la solution du rapport statuaire et juridique des Tchèques et des Slovaques	89
Jiří Grospič:	
Les organes nationaux slovaques dans le projet de la Nouvelle Constitution	101
Karol Ondris:	
Les Comités nationaux dans la Nouvelle Constitution socialiste	109
Otakar Plundr:	
A propos de la participation du peuple dans les fonctions de la juridiction	115
Jaroslav Houser:	
La signification de l'histoire du droit pour l'édification du droit tchécoslo- vaque	117
Oldřich Průša:	
Le rapport de la Nouvelle Constitution tchécoslovaque avec les Constitu- tions soviétiques	121
Ján Gronsý:	
A propos de certains traits spécifiques et généraux de la Constitution so- cialiste de la Tchécoslovaque	131
Vladimír Klokočka:	
La victoire de la Constitution socialiste et la crise de la Constitution bour- geoise	141

Acta Universitatis Carolinae 1960

IURIDICA

Supplementum 1

Universita Karlova Praha 1960

O ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ ÚSTAVĚ

Vydala Universita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství, n. p., Praha
Publikace č. 60-35/41

Redakční rada: prof. dr. V. Outrata, dr. Z. Češka (tajemník),
doc. dr. J. Buguszak, dr. O. Novotný

Uspořádal: dr. Ján Gronský, C. Sc.

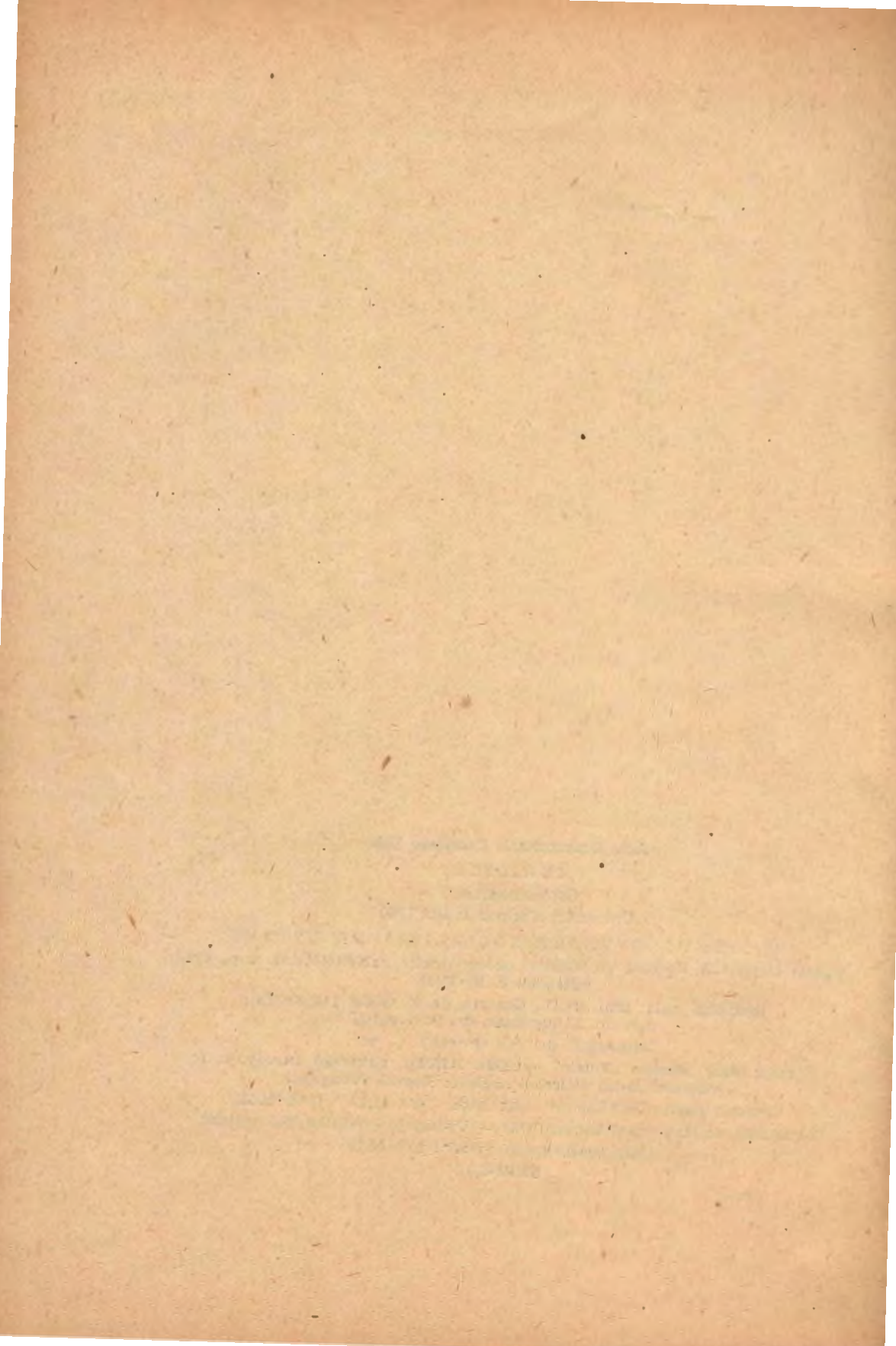
Z nové sazby písmem „Public“ vytiskla JISKRA, tiskařské závody, n. p.,
oblastní závod v Hradci Králové, Slezské Předměstí

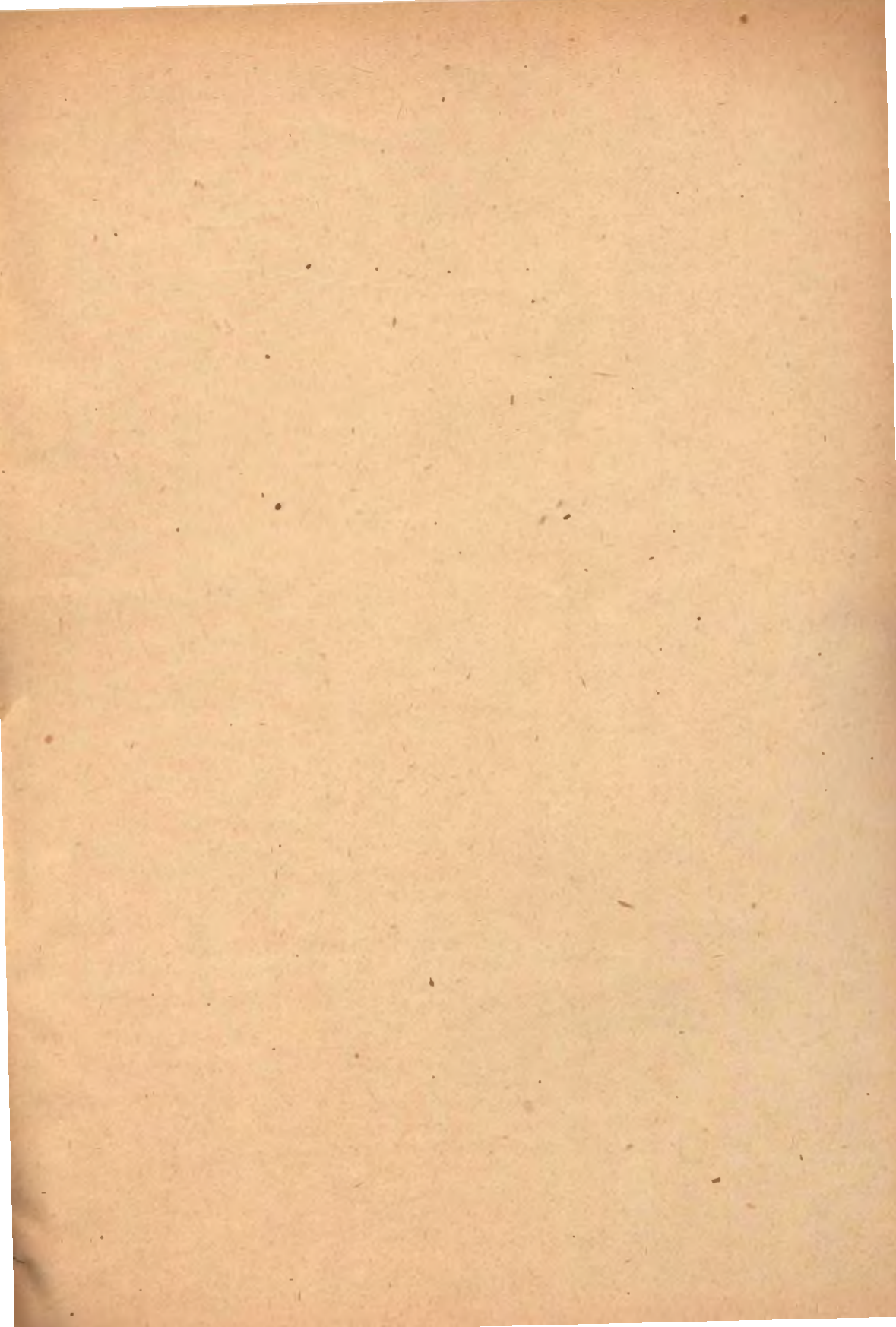
Formát papíru 70×100 cm - AA 10,38 - VA 11,19 - D-03*10035

Tematická skupina a podskupina 02/58 — Vydání 1. — Náklad 500 výtisků

Cena brožovaného výtisku Kčs 13.10

63/III-3,4

Acta Universitatis Carolinae 1960

IURIDICA

Supplementum 1

Universita Karlova Praha 1960

O ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ ŮSTAVĚ

Vydala Universita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství, n. p., Praha
Publikace č. 60-35/41

Redakční rada: prof. dr. V. Outrata, dr. Z. Češka (tajemník),
doc. dr. J. Buguszek, dr. O. Novotný

Uspořádal: dr. Ján Gronskeý, C. Sc.

Z nové sazby písmem „Public“ vytiskla JISKRA, tiskařské závody, n. p.,
oblastní závod v Hradci Králové, Slezské Předměstí

Formát papíru 70X100 cm - AA 10,38 - VA 11,19 - D-03*10035

Tematická skupina a podskupina 02/58 — Vydání 1. — Náklad 580 výtisků

Cena brožovaného výtisku Kčs 13.10

63/III-3